

Publieke taken liggen voor het grijpen:

een onderzoek naar gemeentelijk loslaten en de
mogelijke verantwoordelijkheden van
bewonersinitiatieven voor publieke taken

Lotte van Vliet

19 augustus 2014

Onder begeleiding van:

Universiteit Utrecht

Stichting BonaFide

Academie van de Stad

Publieke taken liggen voor het grijpen:

een onderzoek naar gemeentelijk loslaten en de
mogelijke verantwoordelijkheden van
bewonersinitiatieven voor publieke taken

Lotte van Vliet
19 augustus 2014

Opleiding

Universiteit Utrecht
Bestuurs- en organisatiewetenschap
Master Bestuur en beleid
Afstudeerkring 'Lokaal bestuur'

Begeleider: Dr. H.A. Binnema
Tweede lezer: Dr. M.J. Trappenburg

Universiteit Utrecht

Onderzoeksplaats

Stichting BonaFide, te Amersfoort
Stichting Academie van de Stad
In samenwerking met de gemeente Amersfoort

Voorwoord

Deze masterscriptie vormt de afronding van vijf jaar wetenschappelijk onderwijs. Vijf plezierige en intensieve jaren, waar ook het maken van lastige keuzes bij hoort. De overgang van de bachelor Geschiedenis naar de master Bestuur en beleid bleek een goede keuze te zijn. De actuele maatschappelijke vraagstukken bekeken vanuit bestuurskundige theorieën en vanuit verschillende disciplines waren interessant en veelzijdig. Om deze actualiteit en veelzijdigheid te behouden in het tweede deel van de master heb ik gekozen voor een actueel onderwerp, wat veel aandacht krijgt bij overheden, in de politiek en wat veel burgers raakt: burgerparticipatie. De opdracht vanuit stichting BonaFide en Academie van de Stad bood veel vrijheid, waardoor ik gekozen heb voor een mogelijke ontwikkeling binnen burgerparticipatie waar veel zorg over bestaat: het loslaten van publieke taken en bewonersinitiatieven die deze taken dienen op te gaan pakken.

Graag wil ik een aantal mensen bedanken voor hun inzet en hulp bij de totstandkoming van deze scriptie. Ik wil alle respondenten van Nieuwland Ontmoet, 't Middelpunt, Elisabeth Groen, het Postzegelpark hartelijk bedanken voor hun tijd en eerlijke en enthousiaste verhalen. Het was het heel inspirerend om te zien en te horen hoe Amersfoorters een plan hebben om inwoners samen te brengen, mooie plekken te realiseren of de politiek dichterbij de stad te brengen en dit daadwerkelijk te kunnen verwezenlijken. "*Waarom moeilijk doen als het samen kan*" is een bekende quote van Loesje die ik hier goed bij vind passen. Ook wil ik alle respondenten van de gemeente Amersfoort bedanken en Rens Groosman als contactpersoon vanuit de gemeente. De eerlijke manier waarop te kennen werd gegeven wat voor dilemma's er spelen hebben mij heel erg geholpen in het schrijven van deze scriptie.

Marie-Louise Hehenkamp en Willemien Meershoek van stichting BonaFide, bedankt voor jullie inzet en betrokkenheid om dit project tot een succes te brengen. Loes Geijssen van Academie van de Stad, als projectbegeleidster had je het niet beter kunnen doen, bedankt voor je betrokkenheid. Sara Geerken van Academie van de Stad, hartelijk dank voor het lezen van mijn scriptie. Ook wil ik mijn medestudent Janneke bedanken voor de goede verdeling van het project en de samenwerking in het maken en uitzetten van de enquête. Mijn begeleider Harmen Binnema ben ik veel dank verschuldigd door de altijd snelle feedback en flexibiliteit.

Ten slotte wil ik Erwin bedanken; door je onvoorwaardelijke steun en toewijding heb ik het doorzettingsvermogen gehad en wogen de laatste loodjes iets minder zwaar.

Lotte van Vliet

Utrecht, 19 augustus 2014

Samenvatting

De laatste jaren is veel aandacht voor actief burgerschap en burgerparticipatie. Burgers worden door gezagsdragers vaak als antwoord gezien voor maatschappelijke problemen: burgers lijken beter in staat om maatschappelijke problemen aan te pakken en daarnaast zorgen bezuinigingen ervoor dat overheden publieke taken willen loslaten of overdragen aan de samenleving. Er wordt van burgers verwacht dat zij meer eigen verantwoordelijkheid nemen en zeggenschap ervaren over de eigen leefomgeving. Echter willen overheden zich ook bescheiden opstellen in een samenleving waarin netwerken van gelijkwaardige actoren een steeds grotere rol spelen. Daarom is een spanning te zien tussen aan de ene kant de verwachtingen richting de samenleving en aan de andere kant het bescheiden willen opstellen als overheid. Er worden zaken van burgers verwacht, maar worden hier ook vrij in gelaten. De vraag was daarom onder welke voorwaarden de overheid kan/wil loslaten en in hoeverre bewonersinitiatieven verantwoordelijkheid kunnen/willen dragen over publieke taken. Daarbij is onder andere gebruik gemaakt van de zelforganisatietheorie en hoe succesvol kan worden losgelaten.

Uit de analyse van de empirische data blijkt dat de onderzochte bewonersinitiatieven een zelforganiserend vermogen hebben en daardoor kunnen bijdragen aan de continuïteit van publieke taken. Het zelforganiserend vermogen wordt in sommige gevallen beperkt door onvoldoende bekendheid in de wijk, lage betrokkenheid, onvoldoende vertrouwen in een goede afloop of starre regelgeving of samenwerking met de gemeente, maar over het algemeen slagen de initiatieven erin om zelforganiserend te zijn. Echter betekent dit niet dat bewonersinitiatieven verantwoordelijkheid willen dragen voor publieke taken. Het blijkt dat de onderzochte bewonersinitiatieven bereid zijn om verantwoordelijkheid te dragen voor taken die zij relevant en plezierig vinden. De beschikking hebben over een fysieke locatie is hierbij van groot belang. Daardoor krijgen bewoners verantwoordelijkheidsgevoel en een gevoel van eigenaarschap. Betrokkenheid van en samenwerking met de gemeente is voor de initiatieven een belangrijke voorwaarde voor het zelforganiserend vermogen. De behoeften van bewonersinitiatieven zijn daarom vergeleken met het beleid van de gemeente ten opzichte van bewonersinitiatieven. Het blijkt dat veel behoeften die bewonersinitiatieven hebben, zoals bereikbaarheid, openheid en eenvoud, ingewilligd kunnen worden door het opstellen van kwaliteitscriteria voor het ondersteunen van bewonersinitiatieven. Dit hoeft een beoogd doel van de gemeente, maatwerk, niet in de weg te zitten.

Het loslaten van publieke taken betekent voor respondenten van de gemeente Amersfoort dat het publieke belang gewaarborgd dient te blijven worden door er energie in te blijven steken, en niet verwacht kan worden dat losgelaten taken vanzelf worden opgepakt door bewoners. Een belangrijke vraag die gesteld moet blijven worden is waar het initiatief ligt bij het oppakken van losgelaten taken. Als het initiatief niet bij de stad ligt blijft het onzeker of taken waar de gemeente belang bij heeft worden opgepakt, een risico van het willen overdragen van publieke taken. Om succesvol te kunnen loslaten hebben inwoners van Amersfoort daarom duidelijkheid nodig. Daarnaast heeft de gemeente ruimte en structuur nodig, het kunnen accepteren van onzekerheid en het borgen van draagvlak.

Aanbevelingen die worden gedaan hebben betrekking op deze conclusies. Belangrijk voor bewonersinitiatieven is om te letten op de condities van zelforganisatie om continuïteit te kunnen waarborgen. Straal ten eerste uit dat het een open bewonersinitiatief is waardoor niet-actieve bewoners makkelijk kunnen aanhaken en ten tweede door genoeg aandacht te hebben voor de fysieke locatie van het initiatief. Dit komt ten goede aan de zelfstandigheid van het initiatief en het verantwoordelijkheidsgevoel van vrijwilligers. Ten derde is het van belang om oog te blijven hebben voor de belangen van de gemeente en beoogde veranderingen in de samenwerking tussen beide partijen wanneer samenwerking stroef loopt. Voor de gemeente is het van belang om bereikbaar en open te zijn; stel een vast aanspreekpunt aan en wees duidelijk over de beweegredenen om bewonersinitiatieven wel of niet te ondersteunen. Houdt daarom de discussie over het instellen van kwaliteitscriteria gaande om deze duidelijkheid te kunnen scheppen. Duidelijkheid in het willen 'loslaten' of 'overdragen' is ten vierde van belang: krijgen publieke taken een verplichtend karakter of worden de taken losgelaten met de kans dat ze niet worden opgepakt? Durf daarnaast te experimenteren om projecten met de stad op te zetten, met ruimte om fouten te kunnen maken.

Inhoudsopgave

1. INLEIDING	8
1.1. Vraagstelling.....	9
1.2. Relevantie.....	10
1.3. Opzet	10
1.4. Leeswijzer	11
2. THEORETISCH KADER.....	12
2.1. Nieuwe verhoudingen tussen de (lokale) overheid en samenleving	12
2.2. Actief burgerschap en burgerparticipatie.....	13
2.3. Bottom-up: zelforganiserende bewonersinitiatieven.....	15
2.4. Top-down: het stimuleren en ondersteunen van burgerparticipatie.....	18
2.5. Vermaatschappelijking; het loslaten van publieke taken.....	20
2.6. Overzicht theoretisch kader.....	22
2.7. Verwachtingen	23
3. METHODEN EN TECHNIEKEN.....	25
3.1. Onderzoeksdesign	25
3.2. Onderzoeksmethoden	25
3.2.1. Inventarisatie.....	26
3.2.2. Casusselectie	26
3.2.3. Interviews	28
3.2.4. Documentenanalyse	28
3.3. Operationalisatie.....	29
3.4. Data-analyse	31
3.5. Betrouwbaarheid en validiteit	31
4. EMPIRISCHE RESULTATEN	33
4.1. Inventarisatie Amersfoortse bewonersinitiatieven	33
4.1.1. Algemene gegevens.....	33
4.1.2. Samenwerking met andere partijen.....	34
4.1.3. Behoeften van bewonersinitiatieven.....	35
4.1.4. Conclusie.....	36
4.2. Mogelijke publieke verantwoordelijkheden van bewonersinitiatieven.....	36
4.2.1. Een introductie: de vier bewonersinitiatieven.....	37
4.2.2. Zelforganiserende bewonersinitiatieven.....	40
4.2.3. Motieven en doelstellingen van bewoners om verantwoordelijkheid te nemen	52
4.2.4. Conclusie.....	54
4.3. Gemeente Amersfoort: het loslaten van publieke taken.....	55
4.3.1. Maatschappelijke ontwikkelingen in Amersfoort	55
4.3.2. Visie en doelstellingen van de gemeente	56
4.3.3. Loslaten; definitie, voor- en nadelen en motieven	57
4.3.4. Succesvol kunnen loslaten.....	59
4.3.5. Een gedeelde verantwoordelijkheid	61
4.3.6. Conclusie.....	62

4.4. Samenwerking tussen gemeente en bewoners.....	63
4.4.1. <i>Beleid en randvoorwaarden m.b.t. het ondersteunen van bewonersinitiatieven....</i>	63
4.4.2. <i>Behoeften van bewonersinitiatieven.....</i>	65
4.4.3. <i>Behoeften van bewoners en gemeentelijk beleid vergeleken.....</i>	67
4.4.4. <i>Conclusie.....</i>	68
5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	69
5.1. Conclusies	69
5.2. Discussie: terugkoppeling naar theorie en relevantie.....	72
5.3. Aanbevelingen.....	73
LITERATUURLIJST	76
BIJLAGE 1 - ENQUÊTE	79
BIJLAGE 2 - UITSLAGEN ENQUÊTE.....	82
BIJLAGE 3 - TOPICLIJSTEN INTERVIEWS.....	88

1. Inleiding

Het is 1 april 2014, dertig bewonersinitiatieven presenteren zichzelf in het stadscafé tegenover het stadhuis in Amersfoort. De presentatie, in de vorm van een markt, wordt druk bezocht en bewoners zijn actief met elkaar in gesprek. De nieuw gekozen raadsleden, ambtenaren en zelfs de burgemeester zijn aanwezig. In 2012 was dit wel anders. Een aantal Amersfoorters kwam bij elkaar, omdat het anders moest. Alle kritiek op de gemeente, de zogenaamde kloof tussen overheid en burgers, moest omgezet worden in iets positiefs. Het bewonersinitiatief Het Nieuwe Samenwerken ontstond en de weg naar verandering was gezet. Twee jaar later worden de uitkomsten van de werkgroepen (bestaande uit bewoners, ambtenaren en de griffie) gepresenteerd aan het college, ambtenaren, raadsleden en bewoners. Vertrouwen, onderling respect en persoonlijk contact zijn voorbeelden van aanbevelingen die op deze avond worden gepresenteerd.

Deze bijeenkomst in Amersfoort illustreert de recente veranderingen in de relatie tussen burgers en de overheid. Burgers trekken steeds meer het initiatief naar zich toe en de overheid richt zich steeds meer op het faciliteren en coördineren van deze initiatieven. In plaats van de zorg uit handen van burgers te nemen proberen ambtenaren verbindingen te leggen en de verantwoordelijkheid voor beleid gezamenlijk met burgers te dragen. Deze verandering van de verzorgingsstaat naar een zogenoemde netwerksamenleving komt onder andere voort uit de noodzaak van de overheid om zich steeds meer terug te trekken uit het sociale domein. Overheden krimpen en moeten bezuinigen waardoor het maatschappelijk middenveld en actieve burgers veelal als oplossing worden gezien voor het aanpakken van maatschappelijke problemen. Daarnaast is een veel gehoord pleidooi dat burgers maatschappelijke problemen beter kunnen oplossen dan de overheid. “De bal ligt bij de burger” is hoe Tonkens dit in 2008 al verwoordde. Geen wonder dat bewonersinitiatieven steeds meer aandacht krijgen. Deze initiatieven ontstaan vanuit bewoners zelf, door een bottom-upproces. Er bestaat een grote diversiteit aan bewonersinitiatieven: een verwaarloosde plek in de openbare ruimte wordt door bewoners veranderd in een groen park, er worden activiteiten in een buurthuis georganiseerd om sociaal isolement te voorkomen, of een ontmoetingsplek waar ervaringen en expertise onder bewoners worden uitgewisseld. Hoewel het initiatief niet bij de lokale overheid ligt, speelt de gemeente bij vrijwel alle bewonersinitiatieven op de een of andere manier een rol. De doelstellingen van bewonersinitiatieven dragen immers bij aan de leefbaarheid in de wijk en dus regelmatig aan de beleidsdoelstellingen van de gemeente.

Toch is een zekere mate van spanning in de wisselwerking tussen bewonersinitiatieven en de lokale overheid. Ten eerste heeft de overheid enerzijds een ideaalbeeld van wat een goede burger is maar anderzijds wil de overheid zich ook bescheiden opstellen door alleen ondersteuning te bieden wanneer burgers hier zelf om vragen. Actief burgerschap wordt hierdoor dus tegelijkertijd losgelaten maar ook toegejuicht. Een tweede spanning is te zien in het verschil tussen de belevingswereld van bewoners en de systeemwereld van de overheid. Bewoners zitten niet te wachten op veel regels en voorwaarden waaronder zij een initiatief tot een succes kunnen maken. De overheid richt zich op het bevorderen van actief burgerschap,

maar bewoners kunnen door alle regels gedemotiveerd raken waardoor het tegenovergestelde wordt bereikt. Gemeenten werken hard aan het verbeteren van bijvoorbeeld het vertrouwen in elkaar en onderlinge gelijkwaardigheid, maar de praktijk blijkt weerbarstig. Een derde spanning is te zien in het willen en kunnen van burgers. Het gevaar bestaat dat actieve burgers te veel verantwoordelijkheid krijgen en daardoor overbelast raken. Het is een lastige opgave voor de overheid om te weten in hoeverre vertrouwd kan worden op de eigen kracht van burgers. Blijft de overheid in alle gevallen verantwoordelijk of pakken bewoners de verantwoordelijkheden op waar de overheid steeds meer taken loslaat? ‘Kunnen bewonersinitiatieven wel een duurzaam karakter hebben om de leefbaarheid in de wijk te waarborgen’ en ‘in hoeverre wil de overheid taken loslaten’ zijn vragen die naar voren komen wanneer hier over nagedacht wordt.

1.1. Vraagstelling

De centrale vraag die hieruit voortvloeit is:

Onder welke voorwaarden kan/wil de overheid loslaten en in hoeverre kunnen/willen bewonersinitiatieven op het gebied van leefbaarheid de verantwoordelijkheid voor publieke taken dragen?

Gekozen is voor bewonersinitiatieven op het gebied van leefbaarheid (groeninrichting, sociale cohesie) omdat vaak wordt gesteld dat dit een terrein is waarop overheden als eerste kunnen gaan loslaten: bewoners voelen over de eigen fysieke omgeving sneller een bepaalde mate van zeggenschap dan bijvoorbeeld over de zorg. Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn een aantal theoretische en empirische deelvragen geformuleerd.

Theoretische vragen:

1. Welke factoren hebben bijgedragen tot de grote aandacht voor actief burgerschap?
2. Wat zijn bewonersinitiatieven en hoe kunnen bewonersinitiatieven gecategoriseerd worden?
3. Onder welke voorwaarden kunnen bewonersinitiatieven publieke taken van de overheid uitvoeren?
4. Op wat voor manieren vindt ondersteuning en samenwerking tussen bewonersinitiatieven en de overheid plaats?
5. Onder welke voorwaarden kan de overheid publieke taken loslaten of overdragen aan bewonersinitiatieven?

Empirische vragen:

1. Welke bewonersinitiatieven bevinden zich in Amersfoort op het gebied van leefbaarheid?
 - a. Algemene gegevens: zoals oprichtingsjaar, doelstellingen en verblijfplaats
 - b. Samenwerking met andere partijen
 - c. Behoeften
2. Hoe verhoudt het beleid van de gemeente met betrekking tot het ondersteunen van bewonersinitiatieven zich tot de behoeften van bewonersinitiatieven?
3. Onder welke voorwaarden kunnen en willen bewonersinitiatieven de

verantwoordelijkheid voor publieke taken van de gemeente dragen?

4. Onder welke voorwaarden kan en wil de gemeente Amersfoort publieke taken loslaten en overdragen aan burgers?

1.2. Relevantie

De laatste jaren zijn veel wetenschappelijke publicaties en adviesrapporten gepubliceerd over de veranderende samenleving waarin burgers steeds meer het eigen initiatief nemen. Hierbij komen dikwijls lijstjes met criteria tot stand hoe de overheid zich moet verhouden tot bewonersinitiatieven en wat burgers zelf kunnen doen om de initiatieven te versterken en te continueren. Het succes van bewonersinitiatieven wordt door Tonkens (2010) bijvoorbeeld gemeten door toepasbare kwaliteitscriteria en Denters (2013) onderscheidt drie manieren waarop de overheid omgaat met bewonersinitiatieven. De Raad voor het openbaar bestuur (Rob) publiceert in december 2012 een onderzoek over deze veranderende samenleving. De Rob raadt de overheid aan om de zorg weg te nemen dat het overdragen van publieke taken aan burgers leidt tot een afwenteling van verantwoordelijkheden die de overheid heeft. Anderzijds moeten burgers wel meer eigen verantwoordelijkheid nemen (2012: 10). Deze twee aanbevelingen hebben een zekere mate van spanning die nog nauwelijks het onderwerp van onderzoek is geweest. De overheid wil taken overdragen aan burgers en andere publieke instanties, wat de vraag oproept in hoeverre burgers deze verantwoordelijkheid willen en kunnen dragen. De combinatie van de voorwaarden waaronder de overheid taken kan overdragen en de voorwaarden waaronder burgers dit aankunnen en willen maakt dit onderzoek wetenschappelijk relevant.

De samenleving zit in een transitie van een hiërarchische verzorgingsstaat naar een netwerksamenleving waarin burgers een grotere verantwoordelijkheid krijgen. Dit onderzoek is maatschappelijk relevant omdat het bijdraagt aan het begrijpen van deze transitie. Voor overheden is het belangrijk om te weten hoeveel vertrouwen mogelijk is richting bewonersinitiatieven. De vraag voor overheden is hoe ver deze transitie kan gaan en onder welke voorwaarden los gelaten kan worden. Voor burgers is dit onderzoek van belang omdat het bijdraagt aan een visie voor de rolverdeling tussen burgers en de lokale overheid. Burgers kunnen juiste verwachtingen ten opzichte van de overheid creëren waardoor het vertrouwen tussen beide partijen kan toenemen.

1.3. Opzet

Om deze vragen te beantwoorden is voor het grootste deel kwalitatief onderzoek uitgevoerd. De antwoorden op de theoretische vragen vormen de basis voor het onderzoeken van de empirische vragen. In de beginfase zijn de bewonersinitiatieven in Amersfoort op een kwantitatieve manier in kaart gebracht. Vier bewonersinitiatieven zijn daarna verder onderzocht aan de hand van interviews. De hoofdvraag legt het accent op de potentie en het vermogen van bewonersinitiatieven. Daarom zijn interviews met leden of vrijwilligers van bewonersinitiatieven van groot belang. Daarnaast zijn interviews gehouden met ambtenaren van de gemeente Amersfoort. Deze interviews zijn van belang voor het tweede deel van de hoofdvraag, namelijk om wat voor publieke taken het gaat en onder welke voorwaarden de

gemeente taken wil en kan loslaten.

1.4. Leeswijzer

In het komende hoofdstuk worden de belangrijkste theoretische inzichten over de samenleving in transitie, het lokaal bestuur en bewonersinitiatieven behandeld. Met een theoretische bril wordt gekeken naar de centrale begrippen uit de hoofd- en deelvragen, zoals publieke taken, leefbaarheid en loslaten. Na het theoretische kader te hebben geschetst zullen aan de hand van de deelvragen verwachtingen worden opgesteld voor de rest van het onderzoek. Deze verwachtingen zullen in het empirische hoofdstuk worden gebruikt om de empirie en theorie met elkaar te vergelijken. In het derde hoofdstuk worden de methoden en technieken behandeld. Er wordt een antwoord gegeven op de vraag waarom voor welke methoden van onderzoek gekozen is en hoe deze keuzes worden verantwoord aan de hand van de betrouwbaarheid en validiteit. Belangrijk hierbij is de operationalisatie van de theoretische begrippen in indicatoren om de verwachtingen meetbaar te kunnen maken. In het vierde hoofdstuk, de empirische resultaten, wordt de praktijk in Amersfoort geanalyseerd en vergeleken met de opgestelde verwachtingen. Allereerst wordt de eerste deelvraag beantwoord door een analyse van de inventarisatie van bewonersinitiatieven in Amersfoort. In de tweede en derde paragraaf wordt respectievelijk de hoofdvraag vanuit het perspectief van bewoners en de gemeente behandeld. In de laatste paragraaf zullen de twee perspectieven samenkomen om de tweede deelvraag te beantwoorden. In het laatste hoofdstuk worden de conclusies van dit onderzoek gepresenteerd en aanbevelingen gegeven voor bewoners en de overheid.

2. Theoretisch kader

2.1. Nieuwe verhoudingen tussen de (lokale) overheid en samenleving

De klassieke verzorgingsstaat is aan een transformatie onderhevig. De overheid is op zoek naar een nieuwe rol in de samenleving om een alternatief te bieden voor de huidige verzorgingsstaat. De overheid moet en laat daardoor steeds meer de klassieke manier van sturing, het hiërarchische mechanisme, varen. Een alternatief is niet zomaar gevonden, maar overall springen nieuwe ideeën op. De focus op bewonersinitiatieven is een voorbeeld van een andere manier van sturing. De verticale manier van sturing, waarin de nadruk wordt gelegd op autoriteit en orders, verandert op deze manier steeds meer in een horizontale samenleving waarin netwerken met gelijkwaardige actoren een belangrijke rol spelen.

Het hiërarchische mechanisme van de overheid begint zich aan het einde van de negentiende eeuw steeds meer uit te breiden. Door de industrialisatie en de daardoor grotere behoefte om het welzijn in de samenleving te vergroten, neemt overheidsbemoediging toe. Na de grote crisis in de jaren dertig neemt inmenging van de overheid een grote vlucht door de ideeën van de econoom Keynes. Er werd grootschalig geïnvesteerd om de werkloosheid te bestrijden en de economie te stimuleren. De groei van de overheid neemt na Tweede Wereldoorlog weer toe door economische gunstige tijden. Door de ontzuiling en de recessie in de jaren tachtig lijkt de overheid niet meer de oplossing te zijn van alle problemen (Rob, 2012: 22-25). Naast het hiërarchische mechanisme gaat de overheid regels stellen, toepassen en handhaven door middel van het marktmechanisme. Grote bedrijven worden geprivatiseerd en de competitie neemt toe. Aan het begin van de eenentwintigste eeuw worden de negatieve gevolgen van dit marktmechanisme duidelijk. De markt, maar ook de overheid, lijken niet in staat om maatschappelijke problemen op te lossen. De focus verschuift naar de samenleving (Rob, 2012: 26). Het stellen, toepassen en handhaven van regels is daarom volgens Rhodes niet meer alleen het domein van de overheid. Rhodes voorzag in 1996 al dat de klassieke hiërarchische structuur steeds meer wordt vervangen door een netwerkstructuur waarin vele actoren betrokken zijn bij de besluitvorming. Dit noemt hij een verandering van *government* naar *governance* (Rhodes, 1996: 658-660). Dit derde mechanisme, netwerkmanagement, richt zich op de afhankelijkheid van actoren in het veld en het managen van deze netwerken. Hierbij zijn vertrouwen en wederkerigheid belangrijke begrippen (Kjaer, 2004: 41-43). Netwerkmanagement kan een antwoord te zijn op de vraag welke rol de overheid kan aannemen in dit veranderende landschap om het gedrag van burgers te beïnvloeden. Wanneer centrale sturing vanuit de overheid ontoereikend is zijn onderhandelingen en coördinatie in de verschillende netwerken cruciaal (Kjaer, 2004: 44).

Ondanks deze trend blijft centrale sturing volgens verschillende bestuurskundigen een belangrijk mechanisme, zeker op lokaal niveau. Stoker, de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) en Oude Vrielink en Verhoeven onderscheiden een aantal problemen in het netwerkmechanisme. De lokale overheid vervult volgens Stoker (2011) vier rollen: politieke identiteit bevorderen, economische ontwikkeling verzekeren, de welvaartsstaat faciliteren en als een *lifestyle coördinator* optreden. Dit laatste wordt bewerkstelligd door *networked community governance*, een synoniem voor wat Kjaer netwerkmanagement noemt.

De lokale overheid treedt in dit mechanisme op als coördinator in een speelveld van verschillende niveaus en vele actoren (Stoker, 2011: 15-17). Stoker concludeert dat deze nieuwe vorm van sturing kwetsbaar is en niet afzonderlijk gebruikt kan worden. De levensvatbaarheid van de lokale overheid kan door netwerkmanagement in het geding komen. De zogenaamde ‘harde macht’ (bevelen en prikkels) van de lokale overheid wordt bij *networked community governance* verzwakt, waardoor zachte macht (ideeën en visie) de overhand heeft. Om zachte macht te blijven uitoefenen is een aanzienlijke hoeveelheid harde macht essentieel (Stoker, 2011: 29).

Voor de overheid is de centrale sturing op bepaalde terreinen loslaten een moeizame verandering. De netwerksamenleving bestaat uit een groot aantal knooppunten van actoren. Een centraal machtscentrum ontbreekt. De overheid wordt op deze manier slechts één van de knooppunten die niet meer in staat is om door regels, gelijkheid, hiërarchie en bureaucratie te voorkomen dat mensen op grond van persoonlijke voorkeuren en identiteiten worden uitgesloten; het willen tegengaan van willekeur. Er bestaat daarom een grote spanning tussen het hiërarchische mechanisme en netwerkmanagement dat niet is op te lossen (RMO, 2013: 31-32).

Kenmerkend voor deze nieuwe verhoudingen tussen overheid en samenleving is een overheid die zich, naast coördinerend en ondersteunend, bescheiden wil opstellen. De overheid wil de netwerken zoveel mogelijk loslaten, zonder zich dominant te gedragen. Oude Vrielink en Verhoeven zien hierin een contradictie: de overheid wil enerzijds loslaten maar heeft anderzijds een ideaalbeeld van haar burgers en verwacht van burgers dat zij tot het verleden behorende overheidstaken uitvoeren. (Oude Vrielink en Verhoeven, 2011: 379, 386).

2.2. Actief burgerschap en burgerparticipatie

Met de netwerksamenleving in opkomst groeit een hernieuwde aandacht voor actief burgerschap. Niet alleen de overheid, maar ook burgers en hun verbanden kunnen het initiatief nemen om publieke taken uit te voeren. Publieke taken worden door de Rob gedefinieerd als: *‘Taken die een groter maatschappelijk belang vertegenwoordigen dan het enkelvoudige persoonlijke, bedrijfsmatige, sectorale of een andersoortig deelbelang, maar (...) juist niet tot het monopolie behoren van de overheid.’* (Swanenvleugel, 2012). Het uitvoeren van publieke taken is volgens deze definitie dus niet alleen een taak van de overheid. Wie welke publieke taken uitvoert is een constant onderwerp van debat. De overheid neemt verantwoordelijkheid voor publieke taken omdat deze taken een publiek belang hebben en anders onvoldoende behartigd worden, bijvoorbeeld door marktfalen. Maar wat precies een publiek belang is en wie dit uitvoert verandert door de tijd. De aandacht voor actief burgerschap is een voorbeeld van de discussie over wie welke publieke taken uitvoert.

Enerzijds ontstond deze aandacht voor actief burgerschap omdat burgers voor velen beter in staat zijn om maatschappelijke vraagstukken die te ingewikkeld zijn voor de overheid aan te pakken (Rob, 2013: 13). Ook aan doelstellingen die voor de overheid onhaalbaar lijken kan op lokaal niveau worden bijgedragen, zoals burgerinitiatieven die duurzaamheid in de stad willen vergroten. Anderzijds zien critici het actieve burgerschap ook als gevolg van krimp bij de overheid. Een kleinere overheid kan niet meer alle publieke belangen bedienen

die het overgrote deel van de burgers belangrijk vinden. Voor burgers zit er niets anders op dan zich te verenigen en een initiatief te starten (NSOB, 2013). Hoe het ook zij, de bal komt daarom volgens Tonkens steeds meer bij de burger terecht (Tonkens, 2008: 6).

Actief burgerschap uit zich in verschillende vormen van burgerparticipatie, van politiek tot maatschappelijk. Burgerparticipatie, de deelname van burgers aan de besluitvorming, is geen nieuw fenomeen. Het ontstaat in de jaren zeventig, door Blom e.a. de eerste generatie burgerparticipatie genoemd (2010: 14). Bij wet werd geregeld dat burgers recht hebben op inspraak in bepaalde procedures. In de jaren tachtig en negentig wordt de focus gelegd op interactieve besluitvorming, de tweede generatie burgerparticipatie. Burgers hebben niet alleen de rechten, maar praten en denken daadwerkelijk mee over voorstellen van bijvoorbeeld het college van burgemeester en wethouders (hierna college genoemd). De overheid had in deze periode een minder dominante positie, wat past bij de marktprincipes die in die tijd veel door de overheid werden gebruikt. Vanaf de eeuwwisseling werd zoals eerder genoemd de aandacht verlegd naar de samenleving. Er werd nagedacht over een gedeelde verantwoordelijkheid, waarin een beroep wordt gedaan op de zelfredzaamheid van burgers, het eigen initiatief en waarin burgers zelf maatschappelijke problemen aanpakken. Gezagsdragers stimuleren op meer eigen verantwoordelijkheid voor de burger. In deze derde generatie burgerparticipatie spelen bewonersinitiatieven, die ontstaan door een bottom-up proces, een grote rol.

Overheden zien actieve burgers als oplossing voor maatschappelijke problemen: het gebrek aan sociale samenhang, consumentistisch en asociaal gedrag, sociale uitsluiting en de kloof tussen burgers en bestuur (Tonkens, 2008: 10). Hierbij worden burgers uitgenodigd om actief te worden, en de zelfredzame en deugdzame burger te zijn. Er is aandacht voor een nieuwe positieve publieke moraal waarin burgers dezelfde normen en waarden delen en elkaar daar op kunnen aanspreken. De nadruk wordt gelegd op de morele kant van burgerschap. Naast dat burgerschap juridische, culturele, politieke en sociale dimensies kent, is moreel burgerschap de buitenjuridische normatieve invulling van wat een goede burger is of moet zijn en doen (van Houdt en Schinkel, 2009: 51). Tonkens onderscheidt vier soorten actieve burgers die bijdragen aan het oplossen van deze vier maatschappelijke problemen:

1. De verantwoordelijke burger neemt verantwoordelijkheid over zichzelf en de omgeving
2. De zorgzame burger neemt verantwoordelijkheid door iets voor een ander te doen
3. De fatsoenlijke burger spreekt anderen aan op goed gedrag
4. De deliberatieve burger praat en denkt mee met het bestuur

Goede burgers worden in dit publieke moraal geacht tegelijkertijd verantwoordelijk, zorgzaam, fatsoenlijk en deliberatief te zijn om bij te dragen aan de maatschappelijke problemen (Tonkens, 2008: 13).

Door veranderende verhoudingen tussen overheid en samenleving kan actief burgerschap toenemen, en dit wordt ook als wenselijk gezien. Aan de ene kant proberen overheden dit actieve burgerschap te stimuleren, maar aan de andere kant nemen burgers zelf het initiatief en met hun eigen motieven. In de onderstaande paragrafen zal daarom een onderscheid gemaakt worden tussen *bottom-up*, waarin burgers zelf het initiatief nemen en *top-down*, waarin de overheid burgerparticipatie wil stimuleren en publieke taken wil overlaten aan burgers.

2.3. Bottom-up: zelforganiserende bewonersinitiatieven

Bij burgerparticipatie wordt veelal gedacht aan het meedenken van burgers bij het maken van beleid. Er bestaan echter drie typen burgerinitiatieven: een probleem op de gemeentelijke agenda willen zetten (agenda-settend), het gesprek willen aangaan met de gemeente en ten derde een gezamenlijk project uitgevoerd door vrijwilligers (Coninx, Kruit en Duing, 2013: 11-12). Dit onderzoek zal op het derde type gericht zijn, bewonersinitiatieven genoemd. Bij burgerinitiatieven ligt het initiatief bij bewoners zelf, uit eigen beweging ontstaan de initiatieven. Dit wordt daarom een bottom-upproces genoemd.

Definitie en indelingen

Burgerinitiatieven worden door Edelenbos en van Meerkerk gedefinieerd als een proces van zelforganisatie waarbij (georganiseerde) burgers en sociale belangengroepen spontaan tot een gezamenlijke actie komen (2011: 3). Oude Vrielink en Verhoeven definiëren burgerinitiatieven als *“burgers die uit eigen beweging een kwestie oppakken die zij van belang achten binnen het publieke domein in plaats van te wachten tot of te verwachten dat anderen hier het voortouw innemen”* (2011: 4). Wat uit deze definities naar voren komt is dat het initiatief bij burgers zelf ligt en zij zelf bepalen hoe en wanneer zij een probleem oppakken. Bewoners blijven bij deze initiatieven de projecteigenaar van het initiatief en de overheid wordt pas in een later stadium actief (Oude Vrielink en van de Wijdeven, 2011: 438). Bewonersinitiatieven stellen een lokale of maatschappelijke kwestie aan de orde, revolutionaire of ingrijpende doelstellingen komen geenszins voor (Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak, 2006: 20). Er bestaat een grote verscheidenheid aan bewonersinitiatieven. Te denken valt aan initiatieven die zich richten op een leefbare omgeving, lichamelijke en geestelijke gezondheid, onderwijs en sociaal contact.

Er zijn verschillende mogelijkheden om bewonersinitiatieven te classificeren en in te delen: op basis van het gebied waarin het bewonersinitiatief opereert, de doelstellingen van het initiatief of bijvoorbeeld hoe lang een bewonersinitiatief bestaat. Hurenkamp en Rooduijn maken een indeling op basis van hoeveel contact het bewonersinitiatief onderling heeft en hoeveel contact wordt gehouden met de institutionele omgeving. Hier komen vier soorten bewonersinitiatieven uit voort (Hurenkamp en Rooduijn, 2009: 202-203):

1. Lichte initiatieven hebben onderling en met de buitenwereld weinig contact. Het zijn betrekkelijk solitair opererende initiatieven. Voorbeelden hiervan zijn kleine sportclubs en wandelclubs.
2. Netwerkende initiatieven hebben onderling weinig contact maar er is wel veel contact met de overheid en andere organisaties. Samenwerking staat in het teken van het bereiken van een doel en daardoor is leefbaarheid een veel voorkomen thema. Voorbeelden hiervan zijn bewonerscommissies en preventieteams.
3. Coöperatieve initiatieven hebben onderling veel contact maar er is weinig contact naar buiten toe. Solidariteit en zelfontplooiing zijn belangrijke doelen. Voorbeelden hiervan zijn wijkverenigingen en huiskamerprojecten.
4. Federatieve initiatieven zijn robuuste clubs waarbij minstens één iemand contact houdt met buitenwereld en de eigen achterban. Deze initiatieven zijn goed ingebed in de

omgeving en organisaties zoals de gemeente dragen zorg over het initiatief. Voorbeelden hiervan zijn hulpgroepen en bewustwordingsprogramma's.

	Weinig extern contact	Veel extern contact
Weinig intern contact	Lichte initiatieven	Netwerkende initiatieven
Veel intern contact	Coöperatieve initiatieven	Federatieve initiatieven

Tabel 1:

In dit onderzoek wordt de focus gelegd op bewonersinitiatieven op het gebied van leefbaarheid. Leefbaarheid is een breed begrip waar geen eenduidige definitie voor bestaat. Leidelmeijer en van Kamp van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) doen in 2003 een poging om bestaande definities van leefbaarheid en de kwaliteit van de leefomgeving te categoriseren. Zij zien dat de meeste auteurs geen expliciete definitie van leefbaarheid beschrijven en per onderzoek een andere definitie wordt gebruikt en nodig is. Voorbeelden van definities zijn: *'aantrekkelijkheid en geschiktheid om erin en ermee te leven'* (Het Nederlandse woordenboek, Koenen) en *'het welbevinden van bewoners en gebruikers over (de fysieke, sociale en milieukekenmerken van) de woon- en leefomgeving'* (De Straat en Bron/UvA, 1998) (in: Leidelmeijer en van Kamp, 2003: 29). Leefbaarheid heeft dus te maken met de kwaliteit van de leefomgeving en persoonlijke kenmerken van degene die in deze omgeving leeft. Leidermeijer en van Kamp onderscheiden daarom een mens- en omgevingszijde van leefbaarheid. De mens bepaalt immers of een omgeving leefbaar wordt gevonden (2003: 61). Vervolgens zijn verschillende domeinen uit de literatuur te herkennen waar deze mens- en omgevingszijden in terugkomen: *lifestyle, culture, community, safety & security, natural environment, natural resources, built environment, (public) services accessibility, economy, health en person characteristics* (Leidelmeijer en van Kamp, 2003: 63). Ook Mitchell (in: Leidelmeijer en van Kamp, 2003: 40) doet een poging om de kwaliteit van leven te categoriseren. Mitchell onderscheidt zes componenten van de kwaliteit van leven: *health, physical environment, natural resources, goods and services, community development, personal development en security*. Leidelmeijer en van Kamp (2003) hadden hier zelf nog de component economie aan willen toevoegen. Bewonersinitiatieven kunnen op al deze terreinen de leefbaarheid proberen te vergroten, waarbij *personal development* niet zozeer een doelstelling is, maar een gevolg.

Het willen en kunnen uitvoeren van publieke taken

Gezagsdragers willen graag, zoals in voorgaande paragraaf helder werd, dat burgers meer eigen verantwoordelijkheid nemen en daardoor publieke taken gaan uitvoeren. Echter, burgers doen dit al op grote schaal zonder dat ze toestemming of verzoeken van de overheid krijgen (van der Steen e.a., 2013). Maar wat beweegt deze actieve burgers? Wat zijn hun motieven en wanneer zijn hun initiatieven succesvol te noemen?

Een groot aantal burgers is bereid om zich, vanuit eigen motieven, in te zetten voor bijvoorbeeld de wijk of buurt. Behalve een maatschappelijk probleem willen oplossen (1), spelen sociale motieven (2) ook een grote rol. Het gezamenlijk actief willen zijn is een motief dat vaak voorkomt. Motieven die minder vaak voorkomen zijn plichtgebonden motieven (3):

de plicht voelen om iets als burger op te pakken, en eigen belang (4): het oplossen van een particulier probleem of het opdoen van werkervaring (Denters e.a., 2013: 20-21). Het is wel de vraag die het antwoord bepaalt. Het willen bijdragen aan concreet overheidsbeleid, of zagezegd het willen uitvoeren van publieke taken, wordt echter veel kritischer beantwoord dan de ambitie om sociaal betrokken te zijn (Rob, 2012: 41-42). Het niet willen inzetten voor de wijk, buurt, vereniging of een ander maatschappelijk doel heeft vooral met onvermogen te maken. Onvermogen om iets extra's in de samenleving te doen, zoals geen tijd hebben, maar onvermogen wordt vooral bepaald door cultuur, en niet zozeer in het niet hebben van benodigde kwalificaties. Passieve burgers, door Hurenkamp en Tonkens (2011) genoemd als lijdelijke liberalen, worden door drie oorzaken belemmerd: door hun bedoelde of onbedoelde drang naar anonimiteit, door de eigen identiteit (iemand die zichzelf niet ziet als een actief burger) en ten slotte wantrouwen jegens de overheid en de mogelijke effecten van de gedane inspanningen. (Hurenkamp en Tonkens, 2011: 129-130).

Ook Huygen en Marissing betogen dat initiatief nemen niet voorbehouden is aan een selecte groep die de kwalificaties bezit: zelforganiserend vermogen is bij iedereen aanwezig. Bewonersinitiatieven hebben een zelforganiserend vermogen en dragen daardoor bij aan het verbeteren van de eigen leefomgeving en de continuïteit van de samenleving. Zelforganisatie wordt gedefinieerd als: *“een vorm van sociaal ondernemen met speciale eigenschappen: intrinsieke motivatie, samenhang met de omgeving door verbinding en afstemming, autonomie en creativiteit.”* (Huygen e.a., 2012). Deze eigenschappen vinden we terug bij initiatieven die succesvol het zelforganiserend vermogen in de praktijk kunnen brengen. Huygen e.a. onderscheiden hierbij vijf condities waardoor zelforganisatie kan floreren en zijn ontleend van bestaande literatuur en praktijkvoorbeelden. Deze condities kunnen in dit onderzoek als voorwaarden voor het kunnen uitvoeren van publieke taken worden aangemerkt. In onderstaande tabel worden de vijf condities toegelicht (Huygen e.a., 2012 en Huygen en van Marissing, 2013).

Conditie	Definitie
1. Voldoende handelingsruimte	Niet alles is vooraf 'dichtgetimmerd'. Handelingsruimte heeft verschillende betekenissen: <ul style="list-style-type: none"> - autonomie en zelfstandigheid - minder kaders en soepele regelgeving - voldoende draagvlak; meerdere partijen zien het idee zitten en hebben een belang.
2. Kunnen aanhaken	Initiatieven hebben de kwaliteit anderen ertoe te bewegen zich met het initiatief te verbinden. <ul style="list-style-type: none"> - iedereen kan meedoen - alle ideeën zijn welkom - het initiatief is uitnodigend
3. Sense of belonging	Betrokkenen hebben het gevoel erbij te horen, hun inbreng ertoe doet en zich verantwoordelijk voelen voor het proces. <ul style="list-style-type: none"> - eigenaarschap en zeggenschap: 'het is hier van ons'
4. Genoeg begrenzing	Er worden geen normatieve grenzen overschreden, zoals persoonlijk gewin, zelfverrijking en buitenproportioneel eigen belang.

5. Vertrouwen	Betrokkenen moeten ondanks obstakels op elkaar aankunnen. - vertrouwen in personen (<i>trust</i>) - vertrouwen in een goede afloop (<i>faith</i>)
---------------	---

Tabel 2: condities van zelforganisatie

In de volgende twee paragrafen zal duidelijk worden wat voor implicaties de kenmerken van bewonersinitiatieven en de condities van zelforganisatie hebben voor de overheid.

2.4. Top-down: het stimuleren en ondersteunen van burgerparticipatie

Kenmerkend voor bewonersinitiatieven is dat zij zelden afzonderlijk opereren. De lokale overheid heeft bijvoorbeeld in het onderzoek van Hurenkamp en Rooduijn in bijna alle 400 initiatieven een rol gespeeld (2009: 198). De initiatieven opereren in het publieke domein zonder dat zij geïnitieerd zijn door de overheid en opereren onafhankelijk van de overheid. Toch is er vaak samenwerking tussen beide partijen. De lokale overheid wil sommige initiatieven graag stimuleren omdat zij bijdragen aan publieke taken waar de gemeente verantwoordelijkheid voor draagt. De overheid komt hierdoor voor verschillende dilemma's te staan. Hoe moet de overheid omgaan met initiatieven die op dezelfde terreinen opereren als de overheid? Krijgen deze initiatieven de ruimte of wordt geprobeerd om de belangen van de overheid zoveel mogelijk te stimuleren? Waar liggen welke verantwoordelijkheden? En hoe moet beoordeeld worden welke initiatieven wel of geen steun krijgen?

Hoe door de gemeente wordt omgegaan met een bewonersinitiatief is een voortdurend proces waarbij in de gemeente draagvlak en acceptatie van de invloed van bewoners wordt gezocht. Dit wordt door Edelenbos en Meerkerk (2011) omschreven als een institutionele evolutie. Door drie opeenvolgende periodes worden bewonersinitiatieven geïnstitutionaliseerd in de gemeente, waarbij het proces steeds meer *top-down* wordt neergezet. In de eerste periode (dissociatie) wil de gemeenteraad het bewonersinitiatief liever op afstand houden. Ambtenaren zijn passief en er wordt naar politiek draagvlak gezocht voor de doelen van het bewonersinitiatief. Wanneer draagvlak is gevonden wordt het bewonersinitiatief in de tweede periode (parallellisatie) omarmd; ambtenaren kunnen en willen het bewonersinitiatief faciliteren. In de derde periode (synchronisatie) wordt het bewonersinitiatief verweven in de gemeente door de ontwikkeling van gezamenlijke projectgroepen. Er ontstaat een institutionele verandering binnen de gemeente waarbij de gemeenteraad minder invloed heeft omdat het bewonersinitiatief verweven is in de gemeentelijke organisatie. Drie factoren speelden een grote rol bij de institutionele evolutie van een bewonersinitiatief en de aanpassing van beide partijen om een succesvolle samenwerking te garanderen: het belang van informele netwerken, vertrouwen en *boundary spanners*. *Boundary spanners* zorgden ervoor dat de verschillen tussen beide partijen geharmoniseerd werden (Edelenbos en Meerkerk, 2011: 20).

Wanneer een bewonersinitiatief in de tweede periode geaccepteerd is, krijgt het vaak financiële en/of professionele steun van de lokale overheid. Bewonersinitiatieven hebben hier ook behoefte aan. Bewoners hebben ten eerste behoefte aan betrokkenheid (een aanspreekpunt of aanwezigheid), ten tweede aan een luisterend oor (daadwerkelijke invloed) en ten derde, en in mindere mate, aan subsidie (Hurenkamp en Rooduijn, 2009: 203-204). Een

bewonersbudget is een vorm van financiële ondersteuning waarbij subsidies worden vertrekt door de gemeente. Wanneer een bewonersbudget is toegekend hebben bewonersinitiatieven de vrijheid om dit naar eigen wens te besteden. In 2008 werden vier motieven van bestuurders gevonden om een budget toe te kennen aan een bewonersinitiatief (van Ankeren, Tonkens en Verhoeven, 2010: 6-7): het verminderen van machtsongelijkheid, het creëren van draagvlak voor beleid, het stimuleren van (zelf)ontplooiing en het verantwoordelijkheidsbesef van burgers versterken. Tussen de verschillende motieven kunnen spanningen ontstaan. Wie draagvlak wil creëren heeft bijvoorbeeld minder geduld voor de ontplooiing van onervaren actieve burgers (van Ankeren, Tonkens en Verhoeven, 2010: 7). Deze motieven om een budget toe te kennen geven nog geen antwoord op de vraag onder welke voorwaarden een bewonersinitiatief precies steun kan verwachten van de lokale overheid. De voorwaarden waaronder een budget wordt toegekend is vaak niet goed doordacht en wordt vaak niet goed verantwoord. Bestuurders lijken gauw tevreden wanneer bewoners zijn geraadpleegd en hierdoor hebben bijgedragen aan het activeren van bewoners. Het proces van activeren lijkt belangrijker dan de kwaliteit van bewonersinitiatieven en dus de uiteindelijke besteding van publiek geld (Tonkens, 2010: 34). De gemeente kan op deze manier niet beoordelen of de continuïteit gewaarborgd kan worden. Tonkens heeft daarom in 2010 een aanzet gegeven tot op Nederland toepasbare kwaliteitscriteria voor bewonersparticipatie, aan de hand van het onderzoek naar bewonersbudgetten. Tonkens onderscheidt drie criteria om een budget toe te kennen aan een bewonersinitiatief (2010: 37-40):

1. Toegankelijkheid: worden niet alleen de al actieve bewoners aangesproken? Criteria:
2. Empowerment: stimuleert en bevordert het systeem van bewonersbudgetten het ontwikkelen van de benodigde competenties bij bewoners?
3. Zeggenschap: hebben bewoners genoeg eigen zeggenschap of worden de bewonersinitiatieven geïncorporeerd in de beleidsdoelstellingen van bestuurders?

Deze kwaliteitscriteria dragen bij aan de inhoudelijke beoordeling van bewonersparticipatie in plaats van alleen genoegen nemen met de activering van burgers. Professionele en financiële ondersteuning kan door deze criteria bij de bewonersinitiatieven terecht komen die inhoudelijk zijn beoordeeld door de gemeente. Het eerste criterium van Tonkens, toegankelijkheid, is een veelgehoord discussiepunt bij bestuurders en beleidsmakers. Zijn bewonersinitiatieven wel representatief? Kan het democratische gehalte gewaarborgd worden wanneer ondersteuning wordt geboden aan bewonersinitiatieven? Bewonersinitiatieven hebben een selectieve deelname maar het traditionele beeld van hoger opgeleide oudere mannen als participerende burgers doet geen recht aan de verscheidenheid van de deelnemers. Deze selectiviteit is volgens Oude Vrielink en Verhoeven niet problematisch wanneer actieve burgers een breed bereik hebben. Initiatieven sluiten meestal aan bij de problemen die in de wijk spelen, waardoor de actieve burgers de stem verwoorden van de niet-actieve bewoners (2011: 382).

Het beeld bestaat dat bestuurders en beleidsambtenaren bewonersinitiatieven als een eenduidig fenomeen zien wat met één aanpak kan worden benaderd. In het onderzoek van Denters e.a. zijn echter drie verschillende manieren te onderscheiden waarop in de praktijk gehandeld wordt (2013: 25). Ten eerste de stimulerende benadering waarbij bewoners door de overheid worden aangemoedigd om iets te gaan doen voor de buurt. Dit wordt in gang gezet

door bijvoorbeeld professionele begeleiding en wijkbudgetten. Er zijn echter wel voorwaarden verbonden aan een stimulerende benadering. Initiatiefnemers en professionele medewerkers dienen ongeveer dezelfde ideeën hebben over de ondersteuningsbehoefte van initiatieven. Ten tweede dienen bewoners verwachtingen ten opzichte van de overheid niet te overschatten. De overheid kan deze verwachtingen daarom het beste temperen. Ten derde moeten bureaucratische barrières zoveel mogelijk vermeden en geslecht worden. De faciliterende benadering is een tweede variant hoe de overheid met bewonersinitiatieven omgaat. Bewonersinitiatieven ontstaan in deze variant zelf, maar krijgen bescheiden hulp vanuit de overheid. De derde benadering, coproductie, gaat uit van de gelijkheid tussen bewoners en ambtenaren. Gezamenlijk wordt een bewonersinitiatief ontwikkeld en uitgevoerd.

2.5. Vermaatschappelijking; het loslaten van publieke taken

Behalve het willen ondersteunen van bewonersinitiatieven vindt in de samenleving ook een beweging van vermaatschappelijking plaats. Vermaatschappelijking vindt volgens de Rob plaats als de overheid publieke taken en de daarbij horende verantwoordelijkheden en bevoegdheden overlaat aan burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijven (Swanenvleugel, 2012: 77). Volgens de NSOB is vermaatschappelijking echter "*een publieke waarde van onderop, op eigen initiatief en volgens zelf aangebrachte vereisten. Van daaruit vaak wel in een verhouding tot overheidsarrangementen, maar daar niet het gevolg, product of verlengstuk van.*" Beide definities gaan uit van een beweging waarin burgers publieke taken uitvoeren. Of dit *bottom-up* of *top-down* is verschilt bij beide organisaties. De NSOB ziet vermaatschappelijking als een beweging van onderop terwijl bij de Rob de overheid het initiatief neemt. In dit geval zal gekozen worden voor de definitie van de Rob omdat in dit onderzoek het zwaartepunt op het overdragen of loslaten van publieke taken ligt. Bij volledige vermaatschappelijking is de overheid aan het 'loslaten'. Dit kan op drie manieren: het publiek belang wordt afgesloten of geherdefinieerd, het loslaten is niet gebonden aan een publiek belang of het loslaten draagt bij aan de borging van het publiek belang (Swanenvleugel, 2012: 77). In dit onderzoek zal de focus op de laatste vorm van loslaten liggen omdat de overheid het publiek belang nog steeds van belang vindt wanneer verantwoordelijkheden bij bewonersinitiatieven liggen. In dat geval blijft de overheid de eindverantwoordelijkheid houden.

Bezuinigingen en het eigen vermogen van burgers om publieke taken uit te voeren ligt zoals gezegd ten grondslag aan een grote aandacht voor actief burgerschap en hierdoor ook de wens om burgers meer eigen verantwoordelijkheid te geven. Overheden kunnen het loslaten van publieke taken hiervoor als oplossing zien. Swanenvleugel noemt drie belangrijke voorwaarden waaronder vermaatschappelijking succesvol kan zijn. Ten eerste dient de samenleving de initiatiefnemer te zijn. Als burgers de motivatie hebben kunnen publieke en individuele belangen gediend worden. Ten tweede verschuift de rol van de overheid op dat moment van 'eigenaar' naar 'zeggenschap of 'afzijdig'. Ten derde dient het publiek belang geborgd te worden door monitoring van de overheid. Met de tweede voorwaarde blijkt de overheid in de praktijk nog moeite te hebben, waardoor Swanenvleugel elementen heeft

opgesteld die bijdragen aan deze benodigde verandering bij de overheid (Swanenvleugel, 2012: 87-90):

Elementen	Omschrijving
Bied ruimte én structuur	Regeldruk dient zo laag mogelijk te zijn om de samenleving de ruimte te geven om zelf invulling te geven aan de beleidscyclus.
Accepteer onzekerheid	De samenleving moet de mogelijkheid hebben om in te spelen op dynamiek. Daarbij zijn experimenten nodig die gemonitord kunnen worden.
Borg draagvlak en legitimatie	De overheid blijft verantwoordelijk voor democratische legitimatie en draagvlak in de samenleving, zoals betrokkenheid van alle betrokkenen en zeggenschap voor alle deelnemende partijen.
Samenhang tussen publieke belangen	Ook na vermaatschappelijking dienen maatschappelijke belangen met elkaar in verband gebracht te kunnen worden bij het concretiseren van de doelen van publieke taken.
Zet de politiek op afstand	Door een kleinere politieke druk kan de continuïteit van een project gewaarborgd blijven en blijven doelstellingen hetzelfde.

Tabel 3: elementen voor succesvolle vermaatschappelijking (Swanenvleugel, 2012).

Ook Huygen en Marissing komen tot deze conclusie, maar dan op basis van de condities voor zelforganisatie en wat voor implicaties die voor beleidsmedewerkers heeft. Zelforganisatie is niet iets wat de gemeente kan stimuleren, de gemeente kan pas later in beeld komen. Wanneer de gemeente in beeld komt, dient de leefwereld van bewoners het startpunt te zijn. Principes zijn hierin leidend, niet de van oudsher belangrijke regels en procedures. Daarnaast zien Huygen en van Marissing dat gemeenten niet moeten loslaten, maar ruimte kunnen bieden en zoeken om zelforganisatie bij initiatieven mogelijk te maken (2013: 21-27).

Peeters en Drosterij (2011) zagen in het politieke discours van 2001 tot 2010 de eerste voorwaarde voor succesvolle vermaatschappelijking van Swanenvleugel echter niet terug. In plaats van dat de samenleving de initiatiefnemer is, lijkt er een gedeelde verantwoordelijkheid op voorwaarden van de staat te zijn. Ook Peeters en Drosterij zien dat voor gezagsdragers de eigen verantwoordelijkheid van burgers essentieel is, maar in het specifiek de verantwoordelijkheid voor het algemeen belang. Er wordt actief burgerschap van burgers verwacht die bijdraagt aan de verwezenlijking van beleidsambities, verstatelijke verantwoordelijkheid genoemd. De verantwoordelijkheid van burgers wordt daarom ondersteund en afgedwongen. De staat is dienstbaar aan hen die verantwoordelijkheid nemen, de overheid helpen zagezegd, maar degenen die geen verantwoordelijkheid nemen kunnen rekenen op maatregelen zodat verantwoordelijkheid kan worden afgedwongen (Peeters en Drosterij, 2011: 192-193). Geconcludeerd kan worden dat uit literatuuronderzoek blijkt dat het belangrijk is dat de samenleving initiatiefnemer is en dat de overheid hier ruimte voor biedt, maar dat in de praktijk blijkt dat het politieke discours dit nog niet heeft omarmd.

2.6. Overzicht theoretisch kader

Dit hoofdstuk heeft inzicht geboden in de huidige literatuur rondom bewonersinitiatieven in combinatie met het loslaten van publieke taken. Met deze theoretische inzichten zal gekeken worden naar de praktijk in Amersfoort. In volgende paragraaf zullen naar aanleiding van deze theoretische inzichten verwachtingen opgesteld worden voor de praktijk in Amersfoort. Deze verwachtingen zullen worden meegenomen in het verdere onderzoek. Welke theoretische inzichten zijn van belang voor het verdere onderzoek?

Het stellen, toepassen en handhaven van regels vindt steeds meer plaats door middel van netwerkmanagement. Ondanks dat de overheid zich in de netwerksamenleving bevindt, in een netwerk van gelijkwaardige actoren, blijft centrale sturing en hiërarchie belangrijk. Er is daarom een spanning tussen aan de ene kant centrale sturing en de overheid die bepaalde zaken van burgers verwacht, en aan de andere kant netwerkmanagement en het bescheiden willen opstellen als overheid. Het aanpakken van maatschappelijke problemen en het uitvoeren van publieke taken wordt door deze ontwikkeling en door een krimpende overheid steeds meer een taak van burgers en hun verbanden gezien.

Deze bewonersinitiatieven ontstaan door een bottom-upproces. Het initiatief ligt bij burgers zelf en zij blijven projecteigenaar van het initiatief. Bewonersinitiatieven kunnen ingedeeld worden door de hoeveelheid contact het bewonersinitiatief onderling heeft en de hoeveelheid contact met de institutionele omgeving. Overheden hebben verschillende motieven en mogelijkheden om deze bewonersinitiatieven te ondersteunen, zoals het creëren van draagvlak en een verantwoordelijkheidsbesef creëren. Het proces lijkt daarbij belangrijker dan het opstellen van criteria om bewonersinitiatieven wel of niet te ondersteunen. Dit ondersteunen kan door een stimulerende of faciliterende benadering, of door coproductie.

Omdat burgers steeds meer als oplossing worden gezien voor maatschappelijke problemen kan de overheid vermaatschappelijken; het overlaten van publieke taken aan de samenleving. Overheden laten op dat moment los, maar willen het publiek belang nog steeds borgen. Of bewonersinitiatieven deze losgelaten publieke taken kunnen en willen uitvoeren heeft te maken met het zelforganiserend vermogen van bewonersinitiatieven en de motieven van bewoners. Een succesvol bewonersinitiatief heeft voldoende handelingsruimte, er kunnen makkelijk mensen aanhaken, er is sprake van *sense of belonging*, en heeft genoeg begrenzing en vertrouwen. Het willen uitvoeren van publieke taken heeft te maken met de motieven en het vermogen van burgers. Wat voor de overheid van belang is bij het willen en kunnen loslaten is dat de samenleving de initiatiefnemer dient te zijn en daarbij ruimte wordt geboden, onzekerheid wordt geaccepteerd, draagvlak wordt geborgd, er samenhang is tussen publieke belangen en de politiek op afstand wordt gezet. Echter blijkt uit het politieke discours dat de samenleving niet de initiatiefnemer is, maar dat de overheid de voorwaarden stelt. Er ontstaat een gedeelde verantwoordelijkheid waarbij actief burgerschap wordt ondersteund, maar ook kan worden afgedwongen.

2.7. Verwachtingen

In het theoretisch kader is de hoofdvraag: *Onder welke voorwaarden kan/wil de overheid loslaten en in hoeverre kunnen/willen bewonersinitiatieven op het gebied van leefbaarheid de verantwoordelijkheid voor publieke taken dragen?* bekeken vanuit het perspectief van bewoners (*bottom-up*) en vanuit het perspectief van de overheid (*top-down*). Welke verwachtingen geeft dit met betrekking tot de empirische deelvragen?

1. Welke bewonersinitiatieven bevinden zich in Amersfoort op het gebied van leefbaarheid?

- a. Algemene gegevens: zoals oprichtingsjaar, doelstellingen en verblijfplaats
- b. Samenwerking met andere partijen
- c. Behoeften

Verwachting 1: Veel bewonersinitiatieven zijn ontstaan aan het begin van de 21ste eeuw omdat vanaf toen de netwerksamenleving in opkomst was en bezuinigingen door de overheid werden ingezet.

Verwachting 2: Bijna alle bewonersinitiatieven zullen samenwerken met de overheid en hierin meer betrokkenheid en een luisterend oor nodig hebben dan subsidie.

2. Hoe verhoudt het beleid van de gemeente m.b.t. het ondersteunen van bewonersinitiatieven zich tot de behoeften van bewonersinitiatieven?

Verwachting 3: Er zijn verschillende motieven om ondersteuning te bieden maar hoe in alle initiatieven een selectie wordt gemaakt wordt vaak niet goed verantwoord. De verwachting is daarom dat de kwaliteitscriteria om het ondersteunen van bewonersinitiatieven te rechtvaardigen, zoals: toegankelijkheid, empowerment en zeggenschap, niet zijn ingebed in de gemeente.

Verwachting 4: Omdat er geen kwaliteitscriteria zijn, wordt verwacht dat bewoners moeite hebben met de verschillende handelwijzen van de gemeente en discrepanties zien tussen de betrokkenheid en ondersteuning van verschillende bewonersinitiatieven.

3. Onder welke voorwaarden kunnen en willen bewonersinitiatieven de verantwoordelijkheid voor publieke taken van de gemeente dragen?

Verwachting 5: Bewonersinitiatieven kunnen verantwoordelijkheid dragen voor publieke taken als zij voldoen aan vijf condities: voldoende handelingsruimte, kunnen aanhaken, sense of belonging, begrenzing en vertrouwen. Als bewonersinitiatieven goed scoren op deze condities hebben zij een groot zelforganiserend vermogen en kunnen daardoor de continuïteit van publieke taken waarborgen. Of bewonersinitiatieven over het algemeen een grote of kleine handelingsruimte hebben of dat er veel vertrouwen is niet te voorspellen omdat hier nog geen grootschalig onderzoek naar is gedaan.

Verwachting 6: Een groot aantal burgers is vanuit eigen motieven bereid om zich in te zetten voor de leefbaarheid in de buurt. Ook al dragen zij daardoor bij aan de publieke taken van de overheid, toch zijn burgers heel kritisch op het willen bijdragen aan overheidsbeleid.

Verwacht wordt daarom dat burgers willen bijdragen aan de leefbaarheid, maar niet verantwoordelijk willen worden gehouden voor publieke taken.

4. Onder welke voorwaarden kan en wil de gemeente Amersfoort publieke taken loslaten of overdragen aan burgers?

Verwachting 7: De overheid wil publieke taken loslaten om te kunnen bezuinigen en met het idee dat burgers soms beter in staat zijn om maatschappelijke problemen op te pakken. Hierbij zal de borging van het publieke belang een drijfveer zijn om publieke taken niet 'over de schutting te gooien', maar nog altijd eindverantwoordelijkheid te voelen.

Verwachting 8: De overheid zal door dit verantwoordelijkheidsgevoel het ten eerste lastig vinden om zich afzijdig te houden wanneer bewonersinitiatieven publieke taken uitoefenen waarbij het publieke belang geborgd moet zijn. Ten tweede zal het daarom lastig zijn om de samenleving de initiatiefnemer te laten zijn.

Verwachting 9: Verwacht wordt dat er niet zozeer een overheveling van verantwoordelijkheden plaatsvindt, maar dat een gedeelde verantwoordelijkheid ontstaat bij de aanpak van maatschappelijke problemen. Het wordt door de overheid als wenselijk gezien als burgers meer eigen verantwoordelijkheid nemen. Belangrijk hierbij is dat de overheid dienstbaar is aan hen die verantwoordelijkheid nemen, maar dat bij burgers die geen verantwoordelijkheid nemen, dit wordt afgedwongen.

3. Methoden en technieken

In dit hoofdstuk zal duidelijk worden op welke manier het onderzoek is aangepakt om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden en de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek in het oog te houden tijdens het onderzoek. Dit zal op een chronologische manier beschreven worden. De eerste twee paragrafen gaan in op de methoden van onderzoek: de keuze voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek, op welke manier de cases zijn gekozen en hoe het onderzoek is uitgevoerd. In derde paragraaf zullen de vier empirische deelvragen meetbaar gemaakt worden door de belangrijkste begrippen uit het theoretische kader te operationaliseren. Hierdoor kunnen de verwachtingen uit het vorige hoofdstuk meetbaar worden gemaakt en onderzocht worden in het empirische hoofdstuk. In de laatste paragraaf wordt ingegaan op de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek.

3.1. Onderzoeksdesign

Drie van de vier deelvragen zullen beantwoord worden door middel van kwalitatief onderzoek. In dit onderzoek is gekozen voor een klein kwantitatief onderzoek om de eerste deelvraag te beantwoorden. De rest van de deelvragen zijn kwalitatief beantwoord. Kwalitatief onderzoek gaat er vanuit dat individuen een actieve rol spelen in de constructie van de sociale realiteit en dat onderzoeksmethoden dit proces kunnen vastleggen. Onderzoekers bestuderen daarom hoe individuen deze sociale realiteit construeren (Boeije 2010: 6). Een sociaal fenomeen wordt bij kwalitatief onderzoek beschreven en begrepen waarbij flexibele methoden worden gebruikt om contact te hebben met de individuen en te weten wat zich in het veld afspeelt (Boeije, 2010: 11). De vragen die in dit onderzoek worden gesteld kunnen het beste door kwalitatief onderzoek worden beantwoord omdat vanuit verschillende perspectieven (bewoners en gemeente) de diepte ingegaan dient te worden.

Bij kwalitatief onderzoek wordt overwegend een inductieve methode gebruikt om empirische patronen te onderscheiden, wat het begin kan zijn van een nieuwe theorie (Boeije, 2010: 5). Echter, de manier van onderzoeken kan volgens Boeije niet zo zwart wit gesteld worden, vaak worden meerdere methoden gebruikt. Daarom wordt in dit onderzoek ook een deductieve methode gebruikt. De opgestelde verwachtingen zullen enerzijds getest worden (deductief) maar omdat de theorie niet helemaal aansluit op de deelvragen die worden gesteld zal anderzijds nieuwe theorievorming (inductief) noodzakelijk zijn. De antwoorden op de hoofd- en deelvragen zullen voor een groot deel een analyse zijn van de geïnterpreteerde sociale realiteit van de respondenten omdat interviews de grootste bron van informatie zijn. De praktijk van ambtenaren en bewoners gecombineerd met bestaande theorieën zullen een antwoord geven op de hoofdvraag.

3.2. Onderzoeksmethoden

In dit onderzoek zijn verschillende onderzoeksmethoden gebruikt. Ten eerste is een kwantitatieve enquête uitgezet onder bewonersinitiatieven uit Amersfoort waarna interviews zijn gehouden met verschillende respondenten van bewonersinitiatieven en de gemeente Amersfoort. In de komende paragrafen zal duidelijk worden hoe deze keuzes zijn gemaakt.

3.2.1. Inventarisatie

Om de eerste deelvraag, *Welke bewonersinitiatieven zijn er in Amersfoort op het gebied van leefbaarheid?*, te beantwoorden is aan het begin van dit onderzoek is een inventarisatie van de bewonersinitiatieven in Amersfoort uitgevoerd. Deze inventarisatie is uitgevoerd omdat er nog geen compleet beeld bestond van de bestaande bewonersinitiatieven in Amersfoort met aanvullende informatie zoals de doelstellingen en het terrein waarin het bewonersinitiatief opereert. Daarnaast heeft het geholpen om een keuze te maken in welke vier bewonersinitiatieven verder onderzocht zijn. Deze keuzes zullen in de volgende paragraaf worden toegelicht. Omdat een inventarisatie van alle bewonersinitiatieven in een middelgrote stad een tijdrovende klus kan zijn bestaat het gevaar dat de overige drie vragen blijven liggen. Daarom is een onderscheid gemaakt in welke initiatieven wel en niet mee worden genomen in het overzicht. Dit onderscheid wordt gemaakt aan de hand van de theorie van Hurenkamp en Rooduijn (2009). Lichte initiatieven zijn niet meegenomen in het overzicht omdat het vrij solidaire initiatieven zijn die weinig contact hebben met de buitenwereld. Dit zijn geen potentiële initiatieven die publieke taken uitvoeren en zijn daarom niet relevant voor het verdere onderzoek. De bewonersinitiatieven zijn in kaart gebracht door middel van een enquête.¹ De enquête was een vragenlijst van 15 inhoudelijke vragen en 4 overige vragen aan (de vertegenwoordigers van) bewonersinitiatieven in Amersfoort. In de enquête zijn onder andere vragen gesteld over het terrein waarin het bewonersinitiatief opereert, welke doelstellingen zij hebben, hoeveel tijd er per week aan besteed wordt en hoeveel contact er is met, en ondersteuning van, andere actoren. De enquête is uitgezet onder de contacten van het bewonersinitiatief BonaFide, bewonersinitiatieven die bekend zijn op internet en bewonersinitiatieven die door de enquête aan het licht zijn gekomen. Zo is geprobeerd om een zo compleet beeld mogelijk te krijgen van bewonersinitiatieven die zich in Amersfoort hebben gevestigd.

3.2.2. Casusselectie

Na de bewonersinitiatieven in kaart te hebben gebracht is gekozen voor een casusselectie van vier bewonersinitiatieven. Een casestudie onderzoekt diepgaand een hedendaags fenomeen binnen de context waarbij vaak de scheidslijn tussen het fenomeen en de context niet goed is te zien (Yin, 2009: 18). Een casestudie is in dit onderzoek daarom een goede optie omdat ontwikkelingen in de samenleving en het openbaar bestuur (context) van groot belang zijn voor de plaats die bewonersinitiatieven (fenomeen) innemen in Amersfoort. In deze context bestaat één case waarbij vier *embedded unit of analyses* worden onderzocht (Yin, 2009: 46). Er zijn drie belangrijke keuzes gemaakt om van 44 ingevulde enquêtes tot een keuze van vier initiatieven te komen. Gekozen is voor gevarieerde bewonersinitiatieven om te kunnen generaliseren, maar daarnaast hebben de vier initiatieven ook overeenkomsten om te kunnen vergelijken.

De vier bewonersinitiatieven zijn ten eerste gekozen aan de hand van de vierdeling van Hurenkamp en Rooduijn (2009). Er wordt een tweedeling gemaakt tussen coöperatieve initiatieven en netwerkende/federatieve initiatieven omdat de eerste in beginsel weinig contact hebben en de tweede veel contact hebben met de institutionele omgeving. Er is

gekozen om de hoeveelheid contact te beoordelen aan de hand van de enquête. In de enquête zijn vragen gesteld over hoeveel contact er is met andere actoren. Bewonersinitiatieven die 'nooit' of 'soms' antwoordden passen bij coöperatieve initiatieven terwijl bewonersinitiatieven die 'regelmatig' of 'vaak' antwoordden bij netwerkende/federatieve initiatieven passen. Uiteindelijk is gebleken dat de gekozen coöperatieve initiatieven meer netwerkend zijn dan gedacht. Dit heeft echter een kleine invloed op de resultaten omdat deze twee initiatieven nog steeds minder met de omgeving zijn verweven dan de andere twee initiatieven.

Een verdere onderverdeling is ten tweede gemaakt aan de hand van het terrein waarop het initiatief actief is. Leidelmeijer en van Kamp (2003) onderscheiden een groot aantal terreinen waar leefbaarheid, het onderzochte domein in dit onderzoek, onder valt. Deze theorie wordt gebruikt om een verdere onderverdeling tot stand te brengen. Uit de elf terreinen wordt gekozen om het kwalitatieve onderzoek te baseren op *physical environment* en *community development*, wat vrij zal worden vertaald als fysieke omgeving en sociale cohesie. Deze twee terreinen worden gekozen omdat de meeste bewonersinitiatieven iets voor elkaar willen betekenen (sociale cohesie) of de ruimtelijke inrichting willen verbeteren op het gebied van leefbaarheid (maatschappelijk probleem willen oplossen). Onder de fysieke omgeving valt bijvoorbeeld het aanleggen van tuinen maar ook bewonersinitiatieven op het gebied van duurzaamheid. Deze twee keuzes geven tot nu toe de volgende indeling:

	Sociale cohesie	Fysieke omgeving
Coöperatief	1. 't Middelpunt	3. Postzegelpark
Netwerkend/federatief	2. Nieuwland Ontmoet	4. Elisabeth Groen

Tabel 4: casusselectie op basis van de thema's leefbaarheid en hoeveelheid contact

Ten derde is rekening gehouden met de omgeving van het bewonersinitiatief. Om de nauwkeurigheid te bevorderen zijn de twee coöperatieve en de twee netwerkende/ federatieve initiatieven niet in wijken (zoals benoemd in de wijkatlassen van de gemeente Amersfoort) gevestigd die heel erg van elkaar verschillen. Opgemerkt dient te worden dat Elisabeth Groen zich niet alleen richt op Randenbroek, maar ook op andere omliggende wijken. Ook 't Middelpunt richt zich op twee andere wijken, Schothorst en Kattenbroek, maar Zielhorst is wel de belangrijkste wijk voor het initiatief. De coöperatieve initiatieven, 't Middelpunt en het Postzegelpark, hebben geen grote onderlinge verschillen. Beide wijken hebben een hoog rapportcijfer voor de wijk en een grotere sociale samenhang dan het gemiddelde. De netwerkende initiatieven, Nieuwland Ontmoet en Elisabeth Groen, hebben grotere verschillen op het gebied van de werkloosheid en het aantal laagopgeleiden. Echter scheelt de sociale samenhang en het rapportcijfer voor de wijk maar 0,4%.

¹ De enquête is in te zien in bijlage 1.

	't Middel- punt	Nieuwland Ontmoet	Postzegel- park	Elisabeth Groen	Gem. in Amersfoort
Wijk	Zielhorst	Nieuwland	De Berg-Zuid Leusderkwartier	Randenbroek	
Aantal inwoners	8.641	15.185	6.063/5.759	6.631	146.599 (tt)
Werkloosheid in %	2,8%	2,7%	3,9%/3,4%	4,8%	NB
Aantal laag- opgeleiden in %	31%	24%	22%/25%	37%	NB
Sociale samenhang 0-10	6,5	6,3	6,5/6,7	5,9	6,3
Rapportcijfer wijk	7,6	7,3	7,7/7,7	6,9	7,3

Tabel 5: kenmerken van de vier Amersfoortse wijken (Gemeente Amersfoort, 2012).

3.2.3. Interviews

Per bewonersinitiatief zijn twee respondenten geïnterviewd. De interviews zijn vanaf paragraaf 4.2. als bron van informatie gebruikt. In 4.2. is de informatie afkomstig van respondenten van bewoners en in 4.3. van respondenten van de gemeente, tenzij anders vermeld. Om de privacy van de respondenten te waarborgen zijn de respondenten niet genummerd en zijn de citaten van respondenten daarom niet te herleiden tot personen.

Geprobeerd is om twee respondenten te interviewen die een andere rol hebben in het initiatief, zoals een initiatiefnemer en een iemand die later is aangehaakt of een bestuurslid en een niet-bestuurslid. In alle gevallen hadden de respondenten in meerdere of mindere mate een andere rol. Daarnaast zijn verschillende respondenten bij de gemeente geïnterviewd. Ook hier is geprobeerd om een veelzijdig aantal respondenten te interviewen. De respondenten zijn van verschillende afdelingen en lagen binnen de gemeente. De respondenten van de vier bewonersinitiatieven zijn voor een interview gevraagd aan de hand van gegevens via de enquête, bezochte borrels en via de eerste geïnterviewde respondent, het zogenaamde sneeuwbal-effect. De respondenten van de gemeente zijn gevraagd aan de hand van een contactpersoon bij de gemeente of werd genoemd door een respondent van het bewonersinitiatief. De respondenten zijn bevraagd aan de hand van een semigestructureerd interview met een topiclijst². Er is een combinatie gemaakt van deductief en inductief onderzoek. Vragen zijn gesteld om de theorieën uit het theoretisch kader te testen maar de interviewvragen zijn ook gesteld om tot nieuwe inzichten te komen (van Thiel, 2007: 107).

3.2.4. Documentenanalyse

Ter verduidelijking van de informatie van respondenten is gebruik gemaakt van verschillende documenten van de gemeente en bewonersinitiatieven. Behalve het coalitieakkoord en een verslag van een bijeenkomst met de gemeenteraad en verschillende bewonersinitiatieven zijn documenten na de interviews als tweede bron van informatie gebruikt. De secundaire bronnen van de gemeente waren vooral verslagen van de gemeenteraad. De documenten van bewonersinitiatieven waren plannen en verslagen van hoe bijvoorbeeld de doelstellingen van het initiatief gerealiseerd kunnen worden.

² Zie bijlage 3.

3.3. Operationalisatie

Om de hoofdvraag, *Onder welke voorwaarden kan/wil de overheid loslaten en in hoeverre kunnen/willen bewonersinitiatieven op het gebied van leefbaarheid de verantwoordelijkheid voor publieke taken dragen?*, te kunnen beantwoorden is de vraag opgedeeld in vier deelvragen. Deze empirische deelvragen worden in deze paragraaf meetbaar gemaakt door middel van een operationalisatie op basis van het theoretische kader. De theorie zet een verwacht beeld neer van de antwoorden op de deelvragen. De empirie zal laten zien of deze verwachtingen een volledig beeld weergeven of niet. De hoofdvraag is opgedeeld in de huidige samenwerking tussen bewoners en de gemeente, de voorwaarden waaronder bewonersinitiatieven verantwoordelijkheid kunnen en willen dragen, de voorwaarden waaronder de gemeente kan en wil loslaten en waar de verantwoordelijkheden liggen als wordt losgelaten. De eerste deelvraag: *welke bewonersinitiatieven zijn er in Amersfoort op het gebied van leefbaarheid?* wordt beantwoord door middel van de hiervoor besproken inventarisatie.

2. *Hoe verhoudt het beleid van de gemeente m.b.t. het ondersteunen van bewonersinitiatieven zich tot de behoeften van bewonersinitiatieven?*

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden dient allereerst de huidige samenwerking met betrekking tot ondersteuning onder de loep te worden genomen. Bij samenwerking tussen beide partijen beïnvloedt de mate van ondersteuning (Denters e.a., 2013) het beleid van de gemeente om bewonersinitiatieven te ondersteunen (Tonkens, 2010) en de behoeften van bewoners (Hurenkamp en Rooduijn, 2009).

Gemeente		Bewonersinitiatieven
Beleid		Behoeften
<ul style="list-style-type: none"> - toegankelijkheid - empowerment - zeggenschap 		<p style="text-align: center;">Mate van ondersteuning</p> <ul style="list-style-type: none"> - stimulerend - faciliterend - coproductie
		<ul style="list-style-type: none"> - betrokkenheid - luisterend oor - subsidie

Tabel 6: mate van ondersteuning

3. *Onder welke voorwaarden kunnen en willen bewonersinitiatieven de verantwoordelijkheid voor publieke taken en de daarmee gepaarde beleidsdoelstellingen van de gemeente dragen?*

In dit onderzoek bepalen de zelforganisatietheorie (Huygen en van Marissing) en de doelstellingen van bewoners (Denters e.a., 2013) het kunnen en willen van burgers. Onderstaande tabel geeft de omschrijving van de indicatoren van zelforganisatie weer. In het vierde hoofdstuk zullen deze indicatoren gebruikt worden om het kunnen van bewonersinitiatieven te schetsen.

Indicatoren	Omschrijving
1. Voldoende handelingsruimte	<ul style="list-style-type: none"> - Is er voldoende ruimte om ideeën uit te voeren? - Is het initiatief onafhankelijk genoeg? - Heeft het initiatief last van ingewikkelde regelgeving? - Is er voldoende draagvlak; zien meerdere partijen het idee zitten en hebben er belang bij?

2. Kunnen aanhaken	- In hoeverre staat het bewonersinitiatief open voor iedereen? - Zijn alle ideeën welkom? - Is het initiatief uitnodigend?
3. Sense of belonging	- Wat merkt u van de verbondenheid van de vrijwilligers? - Voelen de vrijwilligers dat ze erbij horen en ertoe doen? - Voelen de vrijwilligers het initiatief volledig in eigen handen te hebben en er eigenaar van zijn?
4. Genoeg begrenzing	- Hoe wordt er omgegaan met ideeën van vrijwilligers die niet binnen de doelstellingen passen?
5. Vertrouwen	- Hoe is de samenwerking tussen vrijwilligers met betrekking tot het verwezenlijken van de doelstellingen? - Wordt er getwijfeld of een doelstelling kan worden bereikt?

Tabel 7: condities van zelforganisatie

4. Onder welke voorwaarden kan en wil de gemeente Amersfoort publieke taken loslaten en overdragen aan burgers?

De vierde deelvraag maakt een onderscheid tussen willen en kunnen. Hierbij wordt het begrip vermaatschappelijking van Swanenvleugel (2012) gebruikt. Swanenvleugel noemt drie voorwaarden waaronder de overheid publieke taken kan loslaten zoals omschreven in het theoretische hoofdstuk. Het willen loslaten als gemeente is niet eenduidig aan een theorie te koppelen, maar er kan vanuit worden gegaan dat het willen loslaten te maken heeft met het succes van loslaten. Als er succesvol los kan worden gelaten wil de overheid dit ook doen. Om deze vraag te kunnen beantwoorden zullen daarom de vijf elementen van Swanenvleugel gebruikt worden die bijdragen aan het succesvol loslaten. De antwoorden van de respondenten worden vergeleken met de antwoorden van Swanenvleugel.

Kunnen	Willen
Verandering rol overheid	Succesvolle vermaatschappelijking
- de samenleving is de initiatiefnemer - rol van de overheid verschuift naar zeggenschap of afzijdig - borging van publiek belang	- bied ruimte én structuur - accepteer onzekerheid en leer er mee omgaan - borg draagvlak en legitimatie - zorg voor samenhang tussen publieke belangen - zet de politiek op afstand

Tabel 8: kunnen en willen loslaten

De geoperationaliseerde centrale begrippen zijn voor alle respondenten de basis voor het interview maar voor elk soort respondent is een andere topiclijst. Een beleidsmedewerker heeft immers andere kennis dan de centrale actor binnen een bewonersinitiatief en daarom zijn andere vragen van belang om de empirische deelvragen te kunnen beantwoorden.

3.4. Data-analyse

De eerste stap na het verzamelen van de data is het ordenen van de data. De volledig getranscribeerde interviews zijn opgeslagen in het archiverings- en coderingsprogramma Nvivo. Codes kunnen worden onderverdeeld en geclusterd in onderwerpen. Hierdoor worden de relaties tussen de codes kenbaar. Er zijn een aantal hoofdcodes geformuleerd op basis van de verwachtingen. De hoofdcodes zijn onderverdeeld in ondersteuning (stimulerend, faciliterend en coproductie), gemeente (organisatie, beleid, visie en bereikbaarheid) en loslaten. De doelstellingen en behoeften van bewoners en de condities voor zelforganisatie zijn onderverdeeld in de mate waarin de initiatieven ondersteuning krijgen. De voorwaarden en elementen van vermaatschappelijking en de verantwoordelijkheden zijn onderverdeeld bij de hoofdcodes loslaten. Deze subcodes hebben ook weer eigen subcodes waarin de elementen uit de verschillende theorieën naar voren komen, maar waar ook open gecodeerd wordt als de verwachtingen niet aansluiten. Per interview zijn deze codes gegenereerd, waarbij na elk interview is nagegaan of er geen codes over het hoofd zijn gezien (van Thiel, 2007: 161). Hierna zijn deze uitkomsten in het empirische hoofdstuk vergeleken met de verwachtingen en getoetst aan de deelvragen die zijn gesteld.

3.5. Betrouwbaarheid en validiteit

Omdat de resultaten van dit onderzoek gebaseerd zijn op de keuzes van de onderzoeker en de data van respondenten dient aandacht te zijn voor de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek.

Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid van een onderzoek wordt bepaald aan de hand van de nauwkeurigheid en consistentie waarmee de variabelen worden gemeten (van Thiel, 2007: 55). De variabelen dienen ten eerste zo nauwkeurig mogelijk te worden gemeten door de gekozen meetinstrumenten. De nauwkeurigheid is in dit onderzoek bevorderd door de respondenten zo nauwkeurig mogelijk te bevragen aan de hand van een topiclijst, waarbij de geoperationaliseerde begrippen uit de literatuur zijn gebruikt. Daarnaast is de nauwkeurigheid bevorderd door het gebruik van verschillende perspectieven (interviews met bewoners en gemeente, documenten en een enquête) om de hoofdvraag te onderzoeken, triangulatie genoemd (Boeije, 2010: 152). Sociaal wenselijke antwoorden van respondenten kunnen hierbij een storingsbron zijn. Dit is geprobeerd te voorkomen door op een andere manier dezelfde vragen te stellen, door te vragen en geen aannames in de vragen te hebben.

Ten tweede vraagt betrouwbaarheid om consistentie (herhaalbaarheid) van een onderzoek. Onder dezelfde omstandigheden zou dezelfde meting tot dezelfde resultaten moeten leiden. Omdat mensen centraal staan bij interviews zijn dezelfde resultaten vaak niet mogelijk (van Thiel, 2007: 55-56). De dynamiek tussen de onderzoeker en respondent en de opvattingen van de onderzoeker en respondent kan de herhaalbaarheid verminderen. De consistentie van dit onderzoek is bevorderd door hetzelfde onderzoek uit te voeren bij de vier verschillende bewonersinitiatieven en de gemeente. De twee soorten topiclijsten voor bewoners en de gemeente vormden de basis van het onderzoek en zijn ontleed uit de literatuur. De verdere genomen stappen zijn verantwoord in het methodologische hoofdstuk

om herhaalbaarheid te na te streven. Zo is uitgelegd hoe tot een goede selectie van cases en respondenten is gekomen en op welke manier de data uit de interviews zijn verwerkt, namelijk door de manier van codering op te schrijven.

Validiteit

De validiteit van een onderzoek heeft betrekking op de geldigheid en generaliseerbaarheid van het onderzoek, door van Thiel respectievelijk de interne en externe validiteit genoemd. Een onderzoek heeft een grote mate van geldigheid wanneer het meetinstrument daadwerkelijk heeft gemeten wat het zou moeten meten. De vraag is daarom of de onderzoeker gemeten heeft wat gemeten had moet worden (van Thiel, 2007: 56-57). In dit onderzoek is aandacht geweest voor de geldigheid door de gebruikte onderzoeksmethoden en de operationalisatie, zodat de onderzoekseenheden op een goede manier gemeten worden. De hoofdvraag is opgedeeld in verschillende deelvragen en deze vragen zijn geoperationaliseerd op basis van het theoretisch kader. Het kunnen en willen verantwoordelijkheid dragen is bijvoorbeeld geoperationaliseerd door hierbij de relevante theorieën uit het theoretisch kader te gebruiken: de zelforganisatietheorie en de doelstellingen van bewoners. Echter is daarnaast aan respondenten direct gevraagd op welke manier zij verantwoordelijkheid kunnen en willen dragen, om onvolkomenheden in de gebruikte theorieën te onderscheiden. Daarnaast is zoals gezegd gebruik gemaakt van triangulatie, zodat de gestelde vragen op meerdere manieren gemeten kunnen worden.

Mogelijke storingsbronnen die de geldigheid van het onderzoek kunnen aantasten hebben te maken met de omgeving van het onderzochte fenomeen. Een storingsbron is de onderzoeker zelf. De onderzoeker moet zich bewust van zijn eigen opvattingen en waarden zijn die de resultaten kunnen beïnvloeden. Hier is aandacht aan gegeven door de vragen zo neutraal mogelijk op te stellen en open vragen te blijven stellen in de interviews. Daarnaast kunnen tijdens het onderzoek veranderingen voordoen die de onderzoekssituatie aanpassen. Dit onderzoek is uitgevoerd toen de gemeenteraadsverkiezingen net waren geweest. Echter lieten respondenten weten dat dit nog geen invloed heeft gehad op het handelen van de gemeente Amersfoort ten aanzien van bewonersinitiatieven. Ook de visie van het nieuwe college is volgens de respondenten een opeenvolging van het eerdere college.

Een onderzoek is generaliseerbaar wanneer de gevonden resultaten ook gelden voor andere omstandigheden (personen, plaatsen, instituties). Bij veel kwalitatief onderzoek is een grote generaliseerbaarheid echter moeilijk te bereiken (van Thiel, 2007: 55-56). Er kan niet met zekerheid gezegd worden of de resultaten in Amersfoort ook voor andere steden gelden. Om in ieder geval gegeneraliseerde uitspraken te kunnen doen over Amersfoort, is een selectie gemaakt in welke respondenten geïnterviewd zijn. Om de generaliseerbaarheid te vergroten zijn de onderzochte bewonersinitiatieven zowel netwerkend/federatief als coöperatief, op het gebied van de sociale cohesie als de fysieke omgeving en in verschillende wijken. Ook bij de gemeente zijn de respondenten van verschillende afdelingen en hebben verschillende functies, waarbij minder en meer direct contact is met burgers. Met de wensen van de opdrachtgever in het achterhoofd was het onderzoek gericht op Amersfoort. Daardoor is het lastig om gegeneraliseerde uitspraken te doen over Nederland. Echter laten andere onderzoeken met betrekking tot bewonersinitiatieven zien dat elementen uit dit onderzoek ook terugkomen bij andere onderzoeken. Amersfoort lijkt daarom geen unieke case te zijn.

4. Empirische resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het empirische onderzoek gepresenteerd. In de eerste paragraaf zullen de resultaten van de enquête worden behandeld, waarna in de tweede paragraaf wordt ingegaan op de verantwoordelijkheden van bewonersinitiatieven. Eerst zullen de vier cases worden gepresenteerd waarna de derde deelvraag wordt beantwoord door middel van de motieven van bewoners en het zelforganiserend vermogen van de bewonersinitiatieven. Na het perspectief van bewoners behandeld te hebben zal in de derde paragraaf het perspectief van de gemeente Amersfoort geanalyseerd worden aan de hand van maatschappelijke ontwikkelingen, de visie en beleid van de gemeente en het willen en kunnen loslaten als gemeente. De twee perspectieven, van de gemeente en bewoners, worden in de vierde paragraaf met elkaar vergeleken. De samenwerking tussen bewoners en de gemeente staat hierin centraal.

4.1. Inventarisatie Amersfoortse bewonersinitiatieven

Om een casusselectie te kunnen maken en een beeld te krijgen van bewonersinitiatieven die in Amersfoort zijn gevestigd is een enquête uitgezet onder bewonersinitiatieven in Amersfoort. Er zijn rond de 110 initiatieven gevonden via internet en andere contacten. Van de 110 initiatieven is de enquête verstuurd naar 82 initiatieven. Van de overige gevonden initiatieven zijn geen contactgegevens gevonden om de enquête te kunnen versturen. Uiteindelijk hebben 44 bewonersinitiatieven de enquête ingevuld, wat 53,7% is van het aantal verstuurdde enquêtes.³ In de volgende paragrafen zullen de kenmerken van deze bewonersinitiatieven duidelijk worden, waarbij wordt gelet op de overeenkomsten tussen respondenten en de tendens maar daarnaast op opvallende verschillen.

4.1.1. Algemene gegevens

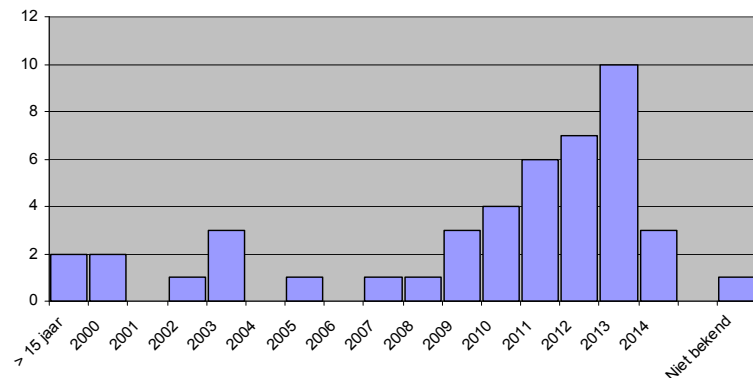
In de enquête zijn algemene vragen gesteld over de functie van de respondent, het oprichtingsjaar, het aantal vrijwilligers, de uren die de vrijwilligers gemiddeld aan het initiatief besteden en de wijk waar het bewonersinitiatief is gevestigd. Daarnaast zijn twee meer inhoudelijke vragen gesteld over het terrein waarin het initiatief opereert en de doelstellingen van het initiatief.

De uitkomsten van de enquête geven een heel veelzijdig beeld van bewonersinitiatieven in Amersfoort. Er zijn initiatieven met enkele vrijwilligers tot initiatieven met meer dan honderd vrijwilligers. Ook is het overgrote deel van de Amersfoortse wijken vertegenwoordigd. De meerderheid van de bewonersinitiatieven is een rechtspersoon, maar een groot deel ook niet. De drie terreinen waarop de bewonersinitiatieven opereren zijn redelijk gelijk verdeeld: 39% van de initiatieven houdt zich bezig met Wonen en leefbaarheid, waarna Zorg en welzijn en Duurzaamheid snel volgen met respectievelijk 30% en 29%. Naast dit veelzijdige beeld zijn een aantal zaken die opvallen.

³ Zie bijlage 2 voor de uitgebreide resultaten van de enquête.

Wat ten eerste opvalt is dat 35 van de 45 initiatieven⁴ in de periode van 2009 tot 2014 zijn opgericht. Deze tendens kan op drie manieren verklaard worden. Een eerste logische verklaring is de korte duur van een bewonersinitiatief. Vrijwilligers hebben vaak niet de tijd en zin om zich voor een langere periode ergens aan vast te binden waardoor initiatieven ook weer worden opgeheven na een aantal jaar. Initiatieven die eerder zijn opgericht komen hierdoor minder snel voor. Een tweede verklaring past goed in de opkomst van de derde generatie burgerparticipatie. Door de opkomst van een netwerksamenleving gaan andere actoren dan de overheid een grotere rol spelen. Doordat de overheid zich bescheiden wil opstellen en de verantwoordelijkheid bij burgers wil leggen komt meer ruimte voor het eigen initiatief van burgers. In de periode na de eeuwwisseling ontstaan daarom steeds meer bewonersinitiatieven die een

maatschappelijke kwestie aan de orde stellen, wat in de enquête naar voren komt. Wat hiermee verband houdt zijn bezuinigingen van de overheid die hierop volgden. Ook hierdoor wil de overheid het initiatief bij burgers zelf leggen, wat een derde verklaring voor deze tendens kan zijn. Een

Figuur 1: aantal opgerichte bewonersinitiatieven per jaar

voorbeeld hiervan zijn de buurthuizen in Amersfoort. Het college trok in 2011 deze subsidies in waardoor een aantal bewoners het initiatief heeft opgepakt om de buurthuizen toch open te houden.

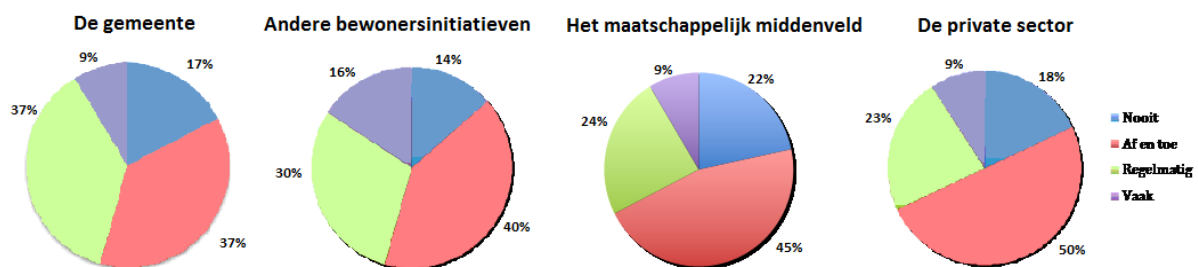
Wat ten tweede opvalt is dat 20% van de bewonersinitiatieven zich gevestigd hebben in de wijk Kruiskamp-Koppel, waarna de Binnenstad volgt met 15,6% en het Soesterkwartier met 13,3%. De drie wijken liggen naast elkaar in het midden van Amersfoort, Kruiskamp-Koppel richting het noorden en het Soesterkwartier richting het oosten. Bijna de helft van de initiatieven (48,9%) komt dus uit een klein, aaneengesloten deel van Amersfoort. Het is moeilijk om te zeggen wat hier de verklaring voor kan zijn door het groot aantal factoren die mee kunnen spelen. Hierbij valt te denken aan demografische factoren en stedelijke kenmerken van deze drie wijken, zoals de voorzieningen die er zijn en de leefbaarheid in de buurt. Er zijn echter geen opvallende, sociaaleconomische, verschillen gevonden tussen deze drie wijken en de rest van Amersfoort.

4.1.2. Samenwerking met andere partijen

In de enquête zijn vragen gesteld over hoeveel samenwerking bewonersinitiatieven hebben met vier partijen: de gemeente, andere bewonersinitiatieven, met het maatschappelijk middenveld en de private sector. De respondenten konden in alle gevallen kiezen uit vier opties: het bewonersinitiatief werkt nooit (1), af en toe (2), regelmatig (3) of vaak (4) met deze vier partijen. De resultaten geven een eenduidig beeld. 45% tot 50% van de respondenten geeft bij alle vier de partijen aan af en toe (2) samen te werken. Tussen de 23%

⁴ Het totaal is in dit geval 45 want één initiatief bestaat uit twee kleinere initiatieven.

en 37% van de respondenten geeft aan regelmatig (3) samen te werken met de vier partijen. De antwoorden 'nooit' (1) en 'vaak' (4) komen beduidend minder voor, met respectievelijk tussen de 16% en 22% en 3% en 9%. Opvallende verschillen tussen de vier soorten partijen zijn dus niet te zien. Dit is een opvallende uitslag omdat werd verwacht dat de overheid een belangrijke partner voor bewonersinitiatieven is en de antwoorden 'regelmatig' en 'vaak' daarom meer voorkomen dan bij de andere drie partijen. In de volgende deelparagraaf zal duidelijk worden dat deze uitslag ook bij de behoeften van bewonersinitiatieven terugkomt.

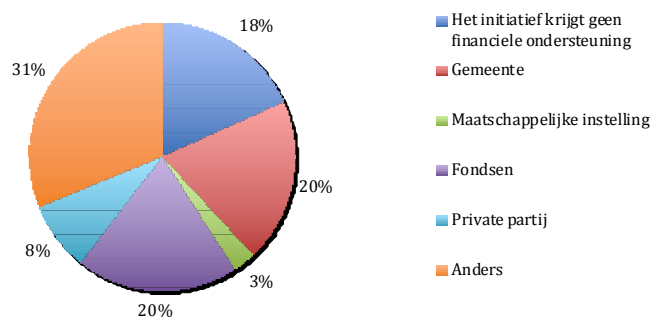
Figuur 2: hoeveelheid samenwerking van bewonersinitiatieven met vier andere partijen

4.1.3. Behoeften van bewonersinitiatieven

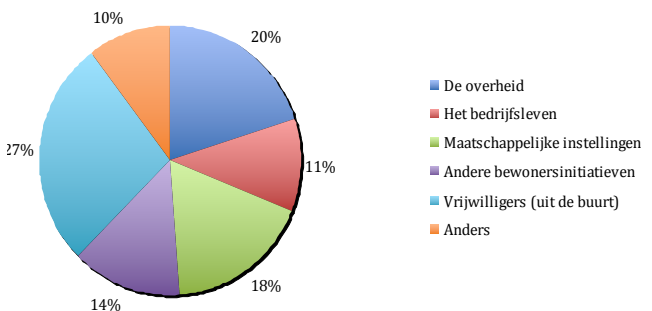
Om de behoeften van bewonersinitiatieven in kaart te brengen zijn vragen gesteld over de huidige ondersteuning van andere partijen, van welke partijen betrokkenheid nodig is en wat nodig is om verder te kunnen groeien als initiatief. In sommige gevallen blijkt een verschil te zitten tussen de huidige ondersteuning en ondersteuning die nodig is.

Bewonersinitiatieven krijgen op dit moment de meeste ondersteuning van de gemeente (20%) en fondsen (20%). Het percentage van de gemeente had hoger kunnen liggen omdat respondenten bij andere mogelijkheden het buurtbudget invulden, wat echter een subsidie van de gemeente is. Het buurtbudget wordt per wijk verdeeld door een bewonersstichting, dit wordt vaak het wijkteam genoemd. Bewoners hebben het wijkteam als aanspreekpunt en kunnen daardoor het gevoel hebben dat het geld niet direct van de gemeente afkomstig is. 18% van de respondenten zegt geen financiële ondersteuning te krijgen. Op de vraag van welke partijen het bewonersinitiatief betrokkenheid nodig heeft komen veelzijdige antwoorden naar voren. Met ruim een kwart zijn vrijwilligers uit de buurt het meest nodig. Hierna komt de overheid in het vizier (20%) en daarna het maatschappelijk middenveld (18%). Wat opvalt is dat 22 bewonersinitiatieven betrokkenheid nodig hebben van maatschappelijke instellingen maar slechts 2 bewonersinitiatieven dit daadwerkelijk krijgen. Daarnaast krijgen 14 initiatieven financiële ondersteuning van de

Van welke partijen krijgt het bewonersinitiatief ondersteuning?

Van welke partijen heeft het bewonersinitiatief betrokkenheid nodig?

Figuren 3&4: ondersteuning en betrokkenheid van andere partijen

gemeente (exclusief het genoemde buurtbudget) tegenover 25 initiatieven die betrokkenheid willen van de overheid. Dit verschil van 11 initiatieven hoeft niet opmerkelijk te zijn omdat het in het eerste geval om financiële ondersteuning gaat, en in het tweede geval om algemene betrokkenheid en professionele ondersteuning, zonder dat hierbij om een budget gevraagd wordt.

Hoewel Hurenkamp en Rooduijn (2009) hebben opgemerkt dat bewonersinitiatieven op de een of andere manier altijd te maken hebben met de overheid, hebben in dit geval maar 25 van de 44 bewonersinitiatieven deze (financiële) betrokkenheid nodig van de overheid. Betrokkenheid vanuit bewoners en vrijwilligers uit de buurt blijft de belangrijkste vorm van betrokkenheid, met 34 van de 44 initiatieven. Hieruit blijkt dat draagvlak en betrokkenheid vanuit de omgeving belangrijke thema's voor de respondenten zijn die betrokkenheid van de gemeente overstijgen.

4.1.4. Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat de enquête een veelzijdig beeld heeft gegeven van de Amersfoortse bewonersinitiatieven, maar dat daarnaast een aantal opvallende kenmerken te noemen zijn. De ligging, het aantal vrijwilligers van de 44 initiatieven, of het een rechtspersoon is en de samenwerking met andere partijen zijn kenmerken die dit veelzijdige beeld ondersteunen. Er zijn een aantal kenmerken genoemd die niet in dit veelzijdige beeld passen. Dit wordt enerzijds ondersteund door de genoemde theorieën in het eerste hoofdstuk, maar anderzijds waren er ook resultaten die hier niet in pasten. Wat opvallend is, en terug te voeren is op de hiervoor besproken theorie, is de korte periode waarin de bewonersinitiatieven zijn opgericht. Dit paste in het beeld dat is ontstaan over de derde generatie burgerparticipatie en de wens naar actief burgerschap. Daarnaast werd verwacht dat de overheid in bijna alle gevallen een rol speelde en betrokkenheid ook verwacht werd. Dit is in de enquête niet naar in alle gevallen naar voren gekomen. Betrokkenheid vanuit de omgeving lijkt veel belangrijker te zijn dan van formele organisaties. Ook binnen de vier onderzochte partijen (gemeente, andere bewonersinitiatieven, maatschappelijk middenveld en de private sector) speelde de gemeente geen duidelijk aantoonbare grotere rol dan de andere drie partijen. Dit hoeft echter niet te pleiten voor een kleine rol voor de overheid in Amersfoort. Er zijn initiatieven die zonder betrokkenheid van de overheid functioneren, maar er zijn ook initiatieven die deze betrokkenheid juist nodig hebben om voort te kunnen blijven bestaan.

4.2. Mogelijke publieke verantwoordelijkheden van bewonersinitiatieven

In deze paragraaf worden eerst de vier onderzochte bewonersinitiatieven geïntroduceerd: wat voor initiatief het is, belangrijke ontwikkelingen binnen het initiatief en de context van het initiatief, zoals de achtergrond van de wijk. Hierna zullen de bewonersinitiatieven worden vergeleken met de condities van de zelforganisatietheorie. Dit zal leiden tot een antwoord op de vraag in hoeverre de bewonersinitiatieven verantwoordelijkheid kunnen nemen. In de derde deelparagraaf zal in gegaan worden op de vraag of bewoners deze verantwoordelijkheid ook willen nemen. Dit wordt beantwoord aan de hand van de motieven en doelstellingen van bewoners.

4.2.1. Een introductie: de vier bewonersinitiatieven

1. Nieuwland Ontmoet

Nieuwland Ontmoet is een bewonersinitiatief uit de wijk Nieuwland die de sociale cohesie in de wijk wil versterken op basis van ontmoeting. Het initiatief vindt zijn oorsprong in 2011 toen de gemeente het voornemen had om te bezuinigen op de wijkcentra in Amersfoort, waardoor het sluiten voor veel buurthuizen onontkoombaar was. In mei 2011 werd dit door de gemeenteraad goedgekeurd (Gemeente Amersfoort, 2012). Het initiatief De Vrienden van de Boerderij wilde het buurthuis de Boerderij graag open houden omdat het wegvallen van het wijkcentrum een groot gemis zou zijn voor de relatief nieuwe wijk.

Nieuwland is een zogenaamde Vinex-wijk in het noorden van Amersfoort. In de jaren tachtig van de vorige eeuw werd besloten om locaties aan de rand van grote steden aan te wijzen waar nieuwe wijken konden worden gebouwd. De mobiliteit kon daardoor worden vergroot en suburbanisatie naar het platteland worden verkleind (Gemeente Rotterdam, z.d.). De bouw van Nieuwland werd gestart in de jaren negentig en de woningen werden opgeleverd in 2001. Een vaak gehoord kenmerk van deze vinex-wijken is dat er voor het overgrote deel forenzen wonen die geen binding met de buurt hebben. Ook de respondenten uit Nieuwland merken dit. Een neutrale ontmoetingsplek zoals de Boerderij wordt heel belangrijk gevonden om de binding in de wijk te bevorderen en ontmoeting te kunnen faciliteren. De Vrienden van de Boerderij wilden de Boerderij daarom graag overnemen maar konden de financiering voor een overname echter niet rond krijgen, waardoor het plan strandde. Een haalbaarheidsonderzoek van de gemeente in oktober 2012 liet zien dat uitplaatsing van de activiteiten naar andere accommodaties mogelijk was (Gemeente Amersfoort, 2012). De Boerderij werd daarom door de gemeente te koop gezet, wat in 2014 nog steeds te koop staat.

Door middel van een nieuwe vereniging onder de naam Nieuwland Ontmoet proberen bewoners uit de wijk de functie van het wijkcentrum enigszins op te vangen door meer ontmoeting in de wijk te willen realiseren. Daarbij is een grote wens om een fysieke plek te kunnen gebruiken, zoals de Boerderij, waar ontmoeting kan plaatsvinden.

2. 't Middelpunt

In de wijk Zielhorst ontstonden verschillende protesten toen de bibliotheek en het wijkcentrum gesloten moesten worden. Ook hier was een haalbaarheidsonderzoek door de gemeente gedaan en geconcludeerd werd dat de activiteiten voor het overgrote deel ergens anders geplaatst konden worden. De sluiting van het wijkcentrum 't Middelpunt werd in 2011

nog niet doorgezet omdat de gemeente in februari 2012 een oproep had gedaan voor een maatschappelijke overname van het pand. Red de Bieb Zielhorst en de Alevitische Bektashi Culturele Vereniging (ABCV) van Amersfoort verenigden zich om een plan te maken om 't Middelpunt open te houden. Dit plan werd voor oktober 2012 ingediend. Een lange periode van onderhandelingen volgde om de overname financieel rond te krijgen. Ondertussen liepen huurders weg uit het pand vanwege de onzekere toekomst. Begin 2013 werd een zogenaamd huur/koopcontract tussen de ABCV en de gemeente gesloten. Na een eerste aanzienlijk bedrag in het eerste jaar (2014) dient de vereniging elk jaar bedragen af te lossen aan de gemeente. Door met de jaarlijkse aflossingen kan de ABCV in 2021 eigenaar van het pand zijn. Eind 2013 werd 't Middelpunt officieel overgedragen van de gemeente aan de ABCV. Hierdoor was 't Middelpunt het tweede wijkcentrum in Amersfoort dat door bewoners werd overgenomen. Voor het beheer en exploitatie van 't Middelpunt werd een aparte vereniging opgericht door de ABCV, stichting ACC. Door de lange aanloop moest de Alevitische vereniging echter voor een groot deel opnieuw beginnen met de exploitatie van het pand. Hierin is een grote rol weggelegd voor de vrijwilligers van het wijkcentrum. Zij zoeken mogelijkheden om nieuwe activiteiten te ontplooiën en zorgen voor het beheer van het pand, zoals het openen en sluiten van het wijkcentrum en het bedienen van de bar.

De wijk Zielhorst is eind jaren tachtig gebouwd en vertoont daarmee kenmerken waar Nieuwland ook bekend om staat. Er zijn weinig activiteiten in de wijk en het vinden van vrijwilligers is moeilijk. Mede door deze redenen werd stichting Het Nieuwe Middelpunt (HNM) opgericht door bewoners uit de wijk. In de twee omliggende wijken Kattenbroek en Schothorst werden ook de wijkcentra gesloten. HNM probeert de relatie met deze twee wijken te versterken en daarnaast initiatieven in Zielhorst te ondersteunen en faciliteren. Activiteiten worden niet zelf georganiseerd, maar er wordt geholpen om hindernissen uit de weg te helpen. Daarnaast zijn actieve bewoners uit Zielhorst ook betrokken bij het wijkteam, die onder andere het buurtbudget verdeelt.

3. Elisabeth Groen

Al jaren was het bewonersinitiatief Stichting Heiligenbergerbeekdal aan het strijden om het Elisabethterrein in het zuiden van Amersfoort groen te maken nadat bekend werd dat het Meander Medisch Centrum op dat terrein gesloopt zou worden. De gemeente had daarentegen plannen om op dit terrein woningen te bouwen. Voor de stichting was dit geen goede toekomst; het Elisabethterrein was het laatste stukje grond waardoor een lange groene zone naast de Beekdal richting de stad kon ontstaan. Het idee werd opgepikt door de lokale politieke partij D66 en maakte daar een verkiezingspunt van. Uiteindelijk kwam dit in het

coalitieakkoord van 2013-2014 terecht. Al snel ontstond binnen de gemeente het idee om dit project samen met bewoners vorm te geven. Bewonersparticipatie in een vergaande vorm: gemeente en bewoners op gelijkwaardige voet verder in een kerngroep die het inrichtings- en beheerplan van het terrein ging opstellen. De Kerngroep Samenwerking Elisabeth Groen (SEG) presenteerde eind augustus het plan en dit werd op 17 december 2013 goedgekeurd door de raad. De taak van de kerngroep was hierdoor voltooid.

De nauwe betrokkenheid van bewoners en de gelijkwaardige samenwerking bleek een grote succesfactor te zijn voor een breed gedragen plan met veel draagvlak vanuit Amersfoortse bewoners. Om deze nieuwe samenwerking te behouden werd op initiatief van bewoners de stichting Elisabeth Groen opgericht. Hierin zitten bewoners die de verantwoordelijkheid hebben voor de inrichting en het beheer van het park voor een periode van tien jaar. De bewoners uit de kerngroep wilden graag dat deze manier van samenwerking voortgezet werd. Deze vergaande vorm van burgerparticipatie was nieuw in de gemeente Amersfoort. Het bestuur van Elisabeth Groen wordt ondersteund door drie werkgroepen waarin bewoners zitting nemen: de werkgroepen beheer, natuur en communicatie. Eind 2014 wordt begonnen met de sloop van het ziekenhuis. Het terrein wordt na de sloop opgeleverd aan de gemeente waarna het echte werk van het de stichting Elisabeth Groen kan beginnen. Het bestuur bepaalt met welke partijen wordt samengewerkt en hoe het budget van de gemeente besteed wordt binnen de kaders van het inrichting- en beheerplan. In een samenwerkingsovereenkomst met de gemeente zal komen te staan waar de verantwoordelijkheden van de gemeente en de stichting liggen. De gemeente blijft hoofdaansprakelijk voor het project en beide partijen kunnen ermee stoppen wanneer het vertrouwen tussen beide partijen onvoldoende is. Strikt genomen is de nieuwe stichting geen bewonersinitiatief omdat de gemeente projecteigenaar is, maar omdat bewoners het initiatief hebben genomen een grote mate van zeggenschap hebben zal in dit onderzoek Elisabeth Groen als een bewonersinitiatief worden gezien.

4. Het Postzegelpark

Zo'n twintig jaar geleden werd een klein stuk grond met huizen aan de drukke Leusderweg opgekocht door een projectontwikkelaar met het doel om daar een nieuwe supermarkt en parkeergarage te bouwen. De projectontwikkelaar deed door de jaren heen niks met het stuk grond waardoor het terrein in Amersfoort-Zuid verloederde. De buurt ergerde zich eraan, maar pogingen om er iets aan te doen strandde. In 2012 werd op initiatief van actieve bewoners meegedaan aan een project van architecten en stedenbouwkundigen. Er werd een plan gemaakt om van deze 'schurende plek' in Amersfoort een tijdelijk groen park te maken.

Mede door de positieve publiciteit gaf de projectontwikkelaar toestemming om een tijdelijk park in te richten. De gemeente stemde toe met een aantal voorwaarden waar het park aan moest voldoen, en zo was het Postzegelpark geboren. Het Postzegelpark heeft tot 1 januari 2018 het beheer over het stuk grond en is dus een tijdelijk project. Het terrein is niet groot, op de kaart niet groter dan een postzegel. Er zijn muurtjes en een terras aangelegd, en veel groen. Het doel van het park is om de sociale cohesie in de buurt te bevorderen door middel van gezamenlijke activiteiten in het Postzegelpark, zoals klusdagen en buurtborrels. De vrijwilligers van het park vinden het belangrijk dat het een ontmoetingsplek is waar iedereen welkom is. Naast een bestuur met een kerngroep van rond de zes personen is er een groep van rond de dertig vrijwilligers die ieder zijn eigen kennis en vaardigheden meebrengen. In de toekomst wil de stichting ook andere braakliggende terreinen in Amersfoort beheren of kennis overdragen.

4.2.2. Zelforganiserende bewonersinitiatieven

Om een antwoord te geven op de vraag of bewonersinitiatieven verantwoordelijkheid kunnen nemen voor publieke taken die de overheid wil loslaten wordt gebruik gemaakt van de zelforganisatietheorie van Huygen, Marissing en Boutellier (2013). De vier bewonersinitiatieven zullen een voor een behandeld worden aan de hand van de vijf condities: voldoende handelingsruimte, kunnen aanhaken, *sense of belonging*, begrenzing en vertrouwen. In de samenvatting zal per conditie een score toebedeeld worden. + is positief, +/- is neutraal en - is negatief. Daardoor kan beoordeeld worden in hoeverre de bewonersinitiatieven zelforganiserend zijn. Belangrijk is om op te merken dat dit een inschatting is en een momentopname. Veel factoren zijn van invloed op veranderingen in het zelforganiserend vermogen van de vier bewonersinitiatieven.

Nieuwland Ontmoet

1. Voldoende handelingsruimte

Voor Nieuwland Ontmoet is voldoende handelingsruimte belangrijk en de samenwerking met de gemeente en tijd die vrijwilligers hebben vermindert deze ruimte. De Boerderij staat al jaren te koop, maar Nieuwland Ontmoet kan geen gebruik maken van het pand. De vrijwilligers voelen een grote weerstand van de gemeente om hen mogelijkheden te geven om gebruik te maken van het pand. Er zijn meerdere afdelingen (de afdeling Vastgoed en de sector Maatschappelijke Ontwikkeling) betrokken waardoor de respondenten voor hun gevoel van het kastje naar de muur worden gestuurd. Nieuwland Ontmoet wil graag meer mogelijkheden om het pand te kunnen overnemen of gebruiken, zoals ondersteuning van de

gemeente en horecamogelijkheden. Onder de respondenten is geen overeenstemming over het gebruik van de Boerderij. Waar de eerste respondent de Boerderij als enige echte mogelijkheid voor een ontmoetingsplek ziet, heeft de tweede respondent geen probleem met een ander pand, of zelfs een café, waar ruimte beschikbaar is. Naast de beschikbaarheid van een pand is tijd een andere belangrijke factor voor de handelingsruimte van de respondenten. De vrijwilligers hebben allen een drukke baan waardoor tijd schaars is en zij niet van alle mogelijkheden en ideeën gebruik kunnen maken.

Handelingsruimte wordt wel gecreëerd door de enthousiaste vrijwilligers en voldoende draagvlak vanuit de wijk. Het enthousiasme was flink afgenomen toen de Boerderij niet overgenomen kon worden. Meerdere mensen besloten om niet door te gaan. Toen een nieuwe vereniging werd opgezet nam het enthousiasme en draagvlak weer toe. Er worden verschillende activiteiten georganiseerd om het netwerk in de wijk te verbreden. Zo werd bijvoorbeeld een bijeenkomst georganiseerd met allerlei mensen uit de zorg. Zzp'ers en bedrijven werden uitgenodigd om te praten over wat zij kunnen doen voor de wijk en hoe zij elkaar kunnen helpen.

2. *Kunnen aanhaken*

Nieuwland Ontmoet staat open voor elke type bewoner. Daar willen zij zich graag in onderscheiden als initiatief. Om bewoners bij Nieuwland Ontmoet te betrekken is een website opgericht, was er een kraampje op de koningsmarkt in Nieuwland aanwezig en worden er regelmatig folders uitgedeeld wanneer een activiteit wordt georganiseerd. Door een respondent werd Nieuwland Ontmoet een netwerkorganisatie genoemd, via via worden mensen betrokken en kunnen elkaars krachten worden gebruikt.

In de ideeën die mensen aanreiken wordt een enige selectie gemaakt. Activiteiten of initiatieven worden geclusterd in vijf hoofdthema's om structuur aan te geven en vrijwilligers een beter beeld te geven wat er te doen is. Tot nu toe konden alle ideeën in een van de thema's ondergebracht worden. Wanneer het idee gericht is op ontmoeten en meedoen in de samenleving voldoet het al snel aan een van de thema's. De organisatorische taken die bij Nieuwland Ontmoet moeten worden gedaan zijn voor veel mensen teveel van het goede om in de vrije tijd te doen is de ervaring, maar vanwege de verschillende thema's kunnen mensen op een laagdrempelige manier aanhaken. Dit leidt ertoe dat, ondanks dat er geen pand beschikbaar is, er meer mensen bijkomen dan dat mensen afhaken volgens de respondenten van Nieuwland Ontmoet:

"Wat je nu bijvoorbeeld merkt is dat het met het gebouw heel erg tegenzit terwijl heel veel mensen zeggen we willen het graag. En ondanks dat is er niemand die afhaakt, die zegt nou hou ik er mee op, nou heb ik er geen zin meer in. [...] Het is eerder zo dat er mensen bijkomen dan dat mensen afhaken."

Door deze elementen: openheid naar de wijk, de promotie en de verschillende thema's is Nieuwland Ontmoet in staat om anderen ertoe te bewegen bij Nieuwland Ontmoet aan te sluiten.

3. *Sense of belonging*

Toen het duidelijk werd dat Vrienden van de Boerderij het wijkcentrum niet kon openhouden gaven veel mensen deze wens op. Het aantal vrijwilligers nam af en het initiatief werd

ontbonden. De praktisch ingestelde mensen van Vrienden van de Boerderij hadden geen behoefte aan een nieuwe vereniging waar veel organisatie bij kwam kijken. Er waren mensen nodig:

"die dat organisatorische deel leuk vinden en daar weer mensen bij gaan zoeken. En dat is voor heel veel mensen die al heel de dag hard werken veel te abstract in de avonduren, en die hebben daar gewoon geen zin in."

Deze organisatorische vrijwilligers werden weer gevonden sinds de start van Nieuwland Ontmoet. Toen begon de verbondenheid onder de vrijwilligers weer toe te nemen. De verbondenheid wordt door een respondent heel sterk genoemd en ziet dat mensen zich graag voor de vereniging willen inzetten. De verbondenheid tussen de vrijwilligers neemt toe door de gezamenlijk strijd die ze leveren om een fysieke plek te krijgen. Toch ziet de andere respondent dat er wijkbewoners zijn die graag een kleine bijdrage willen leveren, op een manier die zij leuk vinden. Deze vrijwilligers zijn minder verbonden aan Nieuwland Ontmoet en zullen zich minder verantwoordelijk voelen, maar zij worden wel gewaardeerd om hun eigen kwaliteiten.

Nieuwland Ontmoet wil graag het wijkcentrum in gebruik nemen waardoor het gevoel van eigenaarschap en zeggenschap kan toenemen. Zij denken dat Nieuwland Ontmoet dat zeker kan en kan volhouden dat het deze keer wel lukt. De respondenten weten dat er tegenslagen zullen komen, maar omdat zij dit weten zal dit geen belemmering zijn in de vasthoudendheid van de vrijwilligers.

4. *Begrenzing*

Begrenzing vindt enige mate plaats door de vijf thema's die worden gebruikt om activiteiten en initiatieven te clusteren, hoewel in de praktijk nog geen ideeën zijn afgewezen. Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor het eigen belang of persoonlijk gewin van vrijwilligers of het overschrijden van normatieve grenzen.

5. *Vertrouwen*

Nadat Vrienden van de Boerderij werd opgeheven was er geen vertrouwen meer dat het wijkcentrum in handen van bewoners kon komen. Dit veranderde toen Nieuwland Ontmoet werd opgericht en er weer gesprekken met de gemeente werden opgezet. Ondanks dat onder de respondenten van Nieuwland Ontmoet een grote tegenwerking van de gemeente wordt gevoeld, wordt het vertrouwen in een goede afloop steeds sterker. De respondenten geloven dat een neutraal pand beschikbaar komt waar zij bijeenkomsten kunnen organiseren en waar buurtbewoners binnen kunnen lopen voor een kop koffie. Het vertrouwen in elkaar is groot wanneer de vrijwilligers iets doen wat ze echt leuk vinden en daarvoor kunnen gaan. De samenwerking verloopt op dat moment heel goed. Omdat er veel ruimte wordt gegeven aan ideeën en kennis van anderen geeft dit vertrouwen aan nieuwe vrijwilligers, aan hun motivatie en principes. Toch is het vertrouwen niet altijd optimaal omdat vrijwilligers kunnen stoppen wanneer zij willen en hier geen verantwoording over hoeven af te leggen. Dit is echter niet te voorkomen bij een initiatief dat op vrijwilligers draait.

Nieuwland Ontmoet

Handelingsruimte	+/- Wordt gecreëerd door voldoende draagvlak en enthousiasme en verminderd door een stroeve samenwerking met de gemeente en weinig tijd.
Aanhaken	+ Iedereen kan op zijn of haar manier bijdragen. Nog niet optimaal omdat het niet bij iedereen in de wijk bekend is.
Sense of belonging	+/- Verbondenheid is sterk door een gezamenlijk doel (het willen hebben van een fysieke plek) en het enthousiasme om iets in de wijk te willen verbeteren. Verbondenheid kan verbeterd worden door het hebben van een fysieke plek.
Begrenzing	+ Enige begrenzing door de clustering van thema's.
Vertrouwen	+ Ondanks dat het niet lukt om een pand ter beschikking te hebben is er vertrouwen in een goede afloop en tussen de vrijwilligers onderling.

Tabel 9: zelforganiserend vermogen van Nieuwland Ontmoet

't Middelpunt

1. Voldoende handelingsruimte

Om de handelingsruimte van 't Middelpunt te kunnen definiëren dient een onderscheid gemaakt te worden tussen de verschillende stichtingen en groepen binnen en rondom het wijkcentrum: de stichting ACC, HNM en de vrijwilligers in het wijkcentrum. ACC is een aparte stichting van de ABCV die 't Middelpunt beheert. Daartoe zijn vrijwilligers betrokken die hier de dagelijkse invulling aan geven. De autonomie en zelfstandigheid van de vrijwilligers is heel groot. Stichting ACC is gebonden aan de jaarlijkse bedragen die moeten worden afgelost aan de gemeente, maar geeft veel vrijheid aan de vrijwilligers op wat voor manier de activiteiten worden ingevuld. De vrijwilligers kunnen gekregen subsidie naar eigen invulling besteden om 't Middelpunt, ondanks dat stichting ACC eigenaar is, te verbeteren.

Voor HNM heeft voldoende handelingsruimte vooral te maken met de regelgeving van de gemeente. HNM probeert initiatieven uit Zielhorst te ondersteunen die vastlopen:

"En dat had er alles mee te maken dat we in die voorfase al signalen hadden gekregen van wat ons betreft leuke initiatieven die een zachte dood hadden gestorven, en soms ook een harde, omdat de gemeente allerlei eisen stelde: vergunningen te vragen, verzekeringen te eisen."

HNM probeert hierbij te helpen waarbij soepele regelgeving van groot belang is. Ook vrijwilligers van 't Middelpunt zeggen soms minder ruimte te hebben door de gemeente. Zij prijzen soepele regelgeving zeer op prijs als het bijvoorbeeld gaat om de inrichting van het pand en beloofde subsidies. De vrijwilligers willen het wijkcentrum graag ontwikkelen tot een eigentijdser pand maar moeten lang wachten tot beslissingen bij de gemeente worden genomen.

De vrijwilligers van 't Middelpunt moeten veel tijd besteden aan het beheer van het wijkcentrum en zien graag extra helpende handen. Er moet toch iemand zijn om te openen en sluiten en de koffie en thee te verkopen wanneer activiteiten plaatsvinden, zo stelt een respondenten. Toch leeft het wijkcentrum niet echt in de wijk waardoor het moeilijk is extra vrijwilligers te trekken. Onder andere door HNM wordt geprobeerd om meer contacten in Zielhorst en omgeving te leggen waardoor draagvlak vanuit de wijk kan toenemen en daardoor meer mogelijk is in 't Middelpunt. Het wijkkrantje is een ander voorbeeld waardoor actieve bewoners proberen de bewoners van Zielhorst op de hoogte te houden wat er in 't Middelpunt te doen is.

2. Kunnen aanhaken

Een oorzaak voor de lage betrokkenheid vanuit de wijk kan zijn dat mensen moeilijk kunnen aanhaken bij 't Middelpunt. Volgens de respondenten ligt dit in ieder geval niet aan de selectiviteit van personen en ideeën. De vrijwilligers willen graag mensen erbij die op een enthousiaste manier meehelpten. Bij het buurtbudget van Zielhorst is wel al te zien dat de activiteit in de wijk begint toe te nemen. Het aantal aanvragen vanuit Zielhorst voor een budget neemt toe. Door de enthousiaste buurtbewoners die 't Middelpunt en andere activiteiten in de wijk willen promoten lijkt het wijkcentrum uitnodigend te zijn waardoor mensen sneller kunnen aanhaken. De fysieke plek blijft hierbij echter wel achter. Het wijkcentrum is voor velen moeilijk te vinden omdat het niet aan een doorgaande weg ligt en de ingang niet goed is te zien. De vrijwilligers willen hier graag wat aan doen zodat het pand er uitnodigender uitziet. HNM als zodanig probeert zich vooral op de achtergrond te begeven en is dus minder uitnodigend. Dit is ook de bedoeling omdat HNM initiatieven wil ondersteunen, maar het niet wil overnemen. Het activeren van bewoners uit Zielhorst wordt vooral door het wijkteam gedaan.

3. Sense of belonging

Door de stilstand aan activiteiten tijdens de onderhandelingen met de gemeente was de verbondenheid van betrokkenen en buurtbewoners aan 't Middelpunt afgenomen. Nu zijn verschillende bewoners blij dat er weer wat opgezet wordt, ook door de andere activiteiten in de wijk. Het wijkteam die het buurtbudget heeft opgepakt geeft hier bijvoorbeeld een impuls aan. Respondenten zien daarom de betrokkenheid weer toenemen. Een respondent wil graag wat meer levendigheid in het wijkcentrum, dat mensen binnenstappen voor een kop koffie of het vestigen van een STIP (Steun- en informatiepunt). Dit informatiepunt is voor de wijk of buurt, wordt opgezet door de gemeente en gerund door vrijwilligers. Op het moment van schrijven zijn er vijf STIP's in Amersfoort, dus nog niet in elke wijk een.

Voordat het wijkcentrum gesloten werd was 't Middelpunt een plek die elke zondag door de ABCV werd gebruikt. Toen er plannen waren om het wijkcentrum te sluiten wilde de ABCV het pand graag overnemen en als eigen huis beschouwen. Nu 't Middelpunt is overgenomen door de Alevitische gemeenschap wordt het nog steeds elke zondag gebruikt maar geeft daarnaast graag de ruimte aan andere activiteiten. Het moest een wijkcentrum voor de buurt blijven. Met dit doel in gedachten is er verbondenheid aan 't Middelpunt en de buurt, maar deze verbondenheid lijkt meer financieel dan dagelijkse betrokkenheid te zijn: de grootste zorg is om de jaarlijkse bedragen te kunnen aflossen. De vrijwilligers richten zich op deze dagelijkse gang van zaken in 't Middelpunt en het faciliteren van activiteiten. De binding tussen stichting ACC en de vrijwilligers van 't Middelpunt is daarom gering maar de verbondenheid aan 't Middelpunt van beiden is wel groot. Beiden voelen zij zich op hun eigen manier verantwoordelijk voor 't Middelpunt en hebben een grote mate van zeggenschap. Onder andere de indeling van de activiteiten en het onderhoud van het pand wordt allemaal zelf gedaan. De vrijwilligers hebben een grote mate van vrijheid in de invulling van 't Middelpunt, al wordt meer betrokkenheid wel gewaardeerd.

4. Genoeg begrenzing

Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor het eigen belang of persoonlijk gewin van

vrijwilligers en de overschrijding van normatieve grenzen. De vrijwilligers willen graag dat een wijkcentrum voor alle buurtbewoners in stand wordt gehouden. Er zijn geen andere vormen van begrenzing gevonden dan het volgen van de regels.

5. Vertrouwen

De vrijwilligers hebben een groot vertrouwen in de andere betrokkenen. Volgens een respondent is het anders geen houdbare situatie. Het vertrouwen is er om initiatieven te ontplooiën en beslissingen te kunnen nemen. Omdat de gemeente hoge financiële eisen stelt aan stichting ACC is er niet altijd vertrouwen in een goede afloop. De toekomst is daarom nog onzeker. De respondenten verwachten niet dat de gemeente de stekker eruit zal trekken als de financiële eisen niet gehaald worden, dat zou "onbestaanbaar" zijn. Er is wel meer vertrouwen in de loop van activiteiten in 't Middelpunt. Er wordt verwacht dat de betrokkenheid zal toenemen door de inspanningen die zij daarvoor verrichten. Daarbij is tijd gesteld door de gemeente een voorwaarde:

"Je moet heel veel inspanning leveren om mensen toch hier te krijgen. Om mensen te enthousiasmeren. Maar ik ben er heilig van overtuigd, omdat het al is bewezen in het verleden toen het hier heel actief was, dat dat nu weer gaat gebeuren. Maar dan moeten we wel de tijd krijgen."

De respondenten hebben veel motivatie om zich in te zetten voor de buurt en 't Middelpunt en de twijfel die kan ontstaan over de toekomst van 't Middelpunt kan de motivatie van betrokkenen verminderen.

't Middelpunt	
Handelingsruimte	+/- Omdat het wijkcentrum in eigen beheer is hebben de betrokkenen aan de ene kant grote handelingsruimte. Aan de andere kant wordt dit tegengehouden door het klein aantal beschikbare vrijwilligers en de starre regelgeving.
Aanhaken	- De vrijwilligers doen er alles aan om buurtbewoners te enthousiasmeren. Echter heeft dit in de praktijk nog niet tot veel nieuwe gezichten geleid. Ook het grijze gebouw helpt hierin niet mee.
Sense of belonging	+ Dit is aanzienlijk omdat 't Middelpunt in eigen beheer is. De verschillende partijen voelen zich op hun eigen manier verbonden en verantwoordelijk voor het wijkcentrum.
Begrenzing	+ Geen duidelijke vorm van begrenzing gevonden. Dit lijkt niet nodig te zijn omdat er meer betrokkenheid wordt gezocht.
Vertrouwen	+/- Het vertrouwen in de vrijwilligers is sterk. Het vertrouwen in een goede afloop verschilt: aan de ene kant is de toekomst onzeker door de financiële overeenkomst met de gemeente maar aan de andere kant geloven de respondenten dat de betrokkenheid zal toenemen.

Tabel 10: zelforganiserend vermogen van 't Middelpunt

Elisabeth Groen

1. Voldoende handelingsruimte

De stichting Elisabeth Groen die na het goedgekeurde inrichting- en beheerplan in leven geroepen werd heeft een grote handelingsvrijheid. Met grote zelfstandigheid mag het bestuur aannemers inhuren en activiteiten organiseren. Het beschikbare geld van de gemeente kunnen zij naar eigen idee invullen. Ter goedkeuring wordt dit door de boekhouder betaald en in een halfjaarlijkse bijeenkomst met de gemeente geëvalueerd. Omdat het bestuur aan het begin

van hun taken staan hebben zij nog weinig te maken gehad met ingewikkelde regelgeving. Wel heeft het bestuur te maken gehad met weerstand door bepaalde regelgeving, namelijk de plicht om een onderdak voor vleermuizen te verzorgen en te zorgen voor een dekkend mobiel netwerk. Vanuit bewoners en politiek is genoeg draagvlak voor het project. De betrokkenheid is hoog en de politiek ziet het als een succesvol voorbeeld van een intensieve samenwerking met bewoners.

2. Kunnen aanhaken

Het bestuur van Elisabeth Groen heeft graag dat er veel mensen betrokken zijn bij het project om het project draagvlak te geven en minder geld uit te hoeven geven aan professionele krachten die klussen moeten doen in het park. Iedereen is welkom om zich bij het project aan te sluiten, als vrijwilliger in de werkgroep, als eenmalige vrijwilliger tijdens activiteiten en klusdagen en als betrokkene die op de hoogte gehouden wil worden van het project. Alle ideeën zijn daarbij welkom. Omdat er een werkgroep is geweest waar veel bewoners van Amersfoort bij betrokken waren en waar alle ideeën welkom waren is dit ook voor het huidige bestuur een stimulans om dit zo door te zetten. Er wordt gewerkt aan het maken van een website om bewoners op de hoogte te houden en bijeenkomsten waar bijvoorbeeld de voortgang van het project wordt besproken. Ook zijn er ideeën voor snoeidagen en een dag waarin bomen worden geplant.

Beslissingen worden zoveel mogelijk in gezamenlijkheid tussen het bestuur en de werkgroepen besloten, maar een zekere selectie van ideeën kan worden gemaakt door het bestuur. Zoals een respondent zei is een stichting niet democratisch. Het bestuur heeft de uiteindelijke beslissingsbevoegdheid en draagt daarom ook de verantwoordelijkheid:

"We hebben de verantwoordelijkheid, we dragen de verantwoordelijkheid. Maar we zijn zelf uit omwonenden ontstaan dus we hebben wel het voornemen om zoveel mogelijk het oor te luisteren leggen naar wat omwonenden zeggen. En als er ideeën komen gaan we ook in gesprek met die mensen en praten we of het haalbaar is en [...] gezamenlijk tot een conclusie en besluit komen. En dan brengen wij het wel verder. Zoveel mogelijk in gezamenlijkheid."

Het is echter niet te voorspellen of dit van invloed is op het kunnen aanhaken van nieuwe mensen omdat in de kerngroep de beslissingsbevoegdheid groter was van betrokkenen. Alle betrokkenen kunnen wel op zijn of haar manier betrokken zijn.

3. Sense of belonging

De betrokkenheid van bewoners was tijdens het maken van het inrichting- en beheerplan heel groot. Er waren rond de honderd bewoners die graag wilden meedenken. De verbondenheid in de uiteindelijke werkgroep was sterk, de bewoners wilden graag een mooi plan voor het park maken waar veel draagvlak voor was. Omdat vanuit de gemeente veel vertrouwen gegeven werd aan de bewoners in de werkgroep gaf dat een gevoel van verantwoordelijkheid voor het proces. Nadat de kerngroep zijn taak had voltooid nam de betrokkenheid af, want het plan voor de inrichting van het gebied lag er immers. Het bestuur verwacht dat de verbondenheid weer zal toenemen wanneer wordt begonnen met de sloop van het ziekenhuis. Elisabeth Groen wil omwonenden het gevoel geven dat het hun park is: van en voor bewoners.

De verbondenheid van het bestuur van Elisabeth Groen aan het project is sterk. Het bestuur is verantwoordelijk voor een goede invulling van het inrichting- en beheerplan en heeft hierover een grote mate van zeggenschap. Omdat het terrein pas eind 2016 gereed is zijn de werkgroepen die het bestuur gaan ondersteunen in een pril stadium. De eerste vergadering is geweest, dus de verbondenheid vanuit deze groep zal gaan toenemen is de verwachting volgens de respondenten.

4. Genoeg begrenzing

Begrenzing is er in enige mate door de beslissingsbevoegdheid van het bestuur. Het bestuur geeft de doorslag in welke beslissingen er worden gemaakt. Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor eigen belang en het overschrijden van (normatieve) grenzen.

5. Vertrouwen

Voor de gemeente en het bestuur zelf is het een gok hoe het project zal verlopen omdat deze vergaande vorm van samenwerking en de besteding van het budget overlaten aan bewoners nog niet eerder in Amersfoort is gedaan. Door het achter de hand hebben van een grote som geld en het vertrouwen vanuit de gemeente heeft het bestuur vertrouwen in een goede afloop:

"Je merkt wel, het is voor hun nieuw maar wij zijn ook wel een positieve club mensen, want je moet uitkijken dat je niet als een soort actiegroep tegenover elkaar komt te staan. Maar dat je juist samen zegt: we hebben samen een doel en we gaan daar samen in optrekken, op basis van vertrouwen. En tot nu toe gaat dat heel goed."

Daarnaast zal de gemeente altijd hoofdaansprakelijk blijven en is er veel samenwerking met de gemeente. Dit geeft het bestuur het vertrouwen dat het goed komt.

Met gezond verstand en met ieder zijn eigen kwaliteiten proberen zij het project tot een goed einde te brengen. Het is nog niet duidelijk hoeveel vertrouwen er is in de werkgroepen en tussen het bestuur en de werkgroepen omdat dit zich nog in een pril stadium bevindt. De bestuursleden proberen daarom de energie en het enthousiasme erin te houden. Als iemand van het bestuur zou opstappen weten de respondenten niet of iemand uit de werkgroepen dit wil overnemen.

Elisabeth Groen	
Handelingsruimte	+ Elisabeth Groen heeft een grote handelingsruimte door de zelfstandigheid die zij hebben, en het vertrouwen vanuit de gemeente en andere betrokkenen.
Aanhaken	+/- Het bestuur wil graag een grote betrokkenheid om het project draagvlak te geven waardoor alle ideeën welkom zijn en iedereen op zijn eigen manier kan meehelpen. Op het moment van schrijven ligt het project stil waardoor minder snel mensen aanhaken.
Sense of belonging	+/- De verbondenheid aan het project is voor betrokkenen verminderd omdat het project voor de buitenwereld nu stil ligt. Voor het bestuur geldt dit niet omdat zij een grote mate van zeggenschap hebben. Het bestuur verwacht dat de verbondenheid na de sloop weer zal toenemen. De onderlinge verbondenheid is sterk.
Begrenzing	+ Begrenzing is er in dit project automatisch door de beslissingsbevoegdheid van de stichting. Beslissingen worden wel zo veel mogelijk in gezamenlijkheid genomen.

Vertrouwen	+ Het vertrouwen in een goede afloop is sterk door de succesvolle samenwerking tussen de kerngroep en de gemeente, het grote budget dat het bestuur achter de hand heeft en de hoofdaansprakelijkheid van de gemeente. Het vertrouwen in elkaar is ook groot door de goede bedoelingen en eigen kwaliteiten die iedereen heeft.
------------	---

Tabel 11: zelforganiserend vermogen van Elisabeth Groen

Het Postzegelpark

1. *Voldoende handelingsruimte*

Het Postzegelpark heeft een grote mate van onafhankelijkheid door de samenwerkingsovereenkomst die gesloten is met de projectontwikkelaar en de voorwaarden die de gemeente heeft gesteld, zoals dat er geen commerciële activiteiten mogen worden verricht. Daardoor kan het bestuur van het Postzegelpark gezamenlijk met de vrijwilligers de inrichting van het park bepalen. Het Postzegelpark heeft daarom weinig last van ingewikkelde regelgeving of strakke kaders waardoor de vrijwilligers minder handelingsruimte hebben. Enkel de voorwaarden van de gemeente geven deze kaders, maar dit wordt door de respondenten niet als een last ervaren.

Door de grote betrokkenheid van omwonenden (vooral in de zomer) is er voldoende draagvlak om het park te behouden. Er wordt door de vrijwilligers van het Postzegelpark hard gewerkt om deze betrokkenheid te behouden. Voorbeelden hiervan zijn maandelijkse klusdagen, een kerstmarkt en het meedoen aan Nationale burendag. Ook probeert het Postzegelpark het netwerk te vergroten door met meerdere partijen samen te werken, zoals de lokale ondernemers en de kerk. Het Postzegelpark is een voorbeeld van een initiatief die bewust het netwerk probeert te vergroten om positieve aandacht te vestigen op het project zodat de gemeente en de projectontwikkelaar steun blijven geven. Er wordt een gedeeld belang gezocht met de betrokkenen om handelingsruimte te creëren, zoals bijvoorbeeld met de projectontwikkelaar aan het begin van het project:

"Dus we hebben ook in die publiciteit de projectontwikkelaar op een positieve manier voor het voetlicht gebracht. [...] We hebben het eigenlijk omgedraaid. We hebben niet gezegd het is belachelijk dat het er jaren zo bij heeft gelegen. We zijn gaan kijken waar zit nou het gedeelde belang. Het gedeelde belang was dat daar voor iedereen een fijne plek komt en dat de projectontwikkelaar niet meer op een negatieve manier in het nieuws zou komen. We zijn ook gaan kijken en luisteren naar zijn verhaal."

2. *Kunnen aanhaken bij het project*

Het Postzegelpark profileert zich graag als een park waar iedereen welkom is en waar nieuwe ideeën worden gewaardeerd. Het Postzegelpark is uitnodigend door de verschillende activiteiten die worden georganiseerd en doordat bewoners via via bij het park terecht komen. Op de maandelijkse klusdagen zien de respondenten vaak nieuwe gezichten die enthousiast mee willen helpen. Ook locatie speelt hierin een rol. Het park ligt aan een drukke weg met veel omliggende winkels waardoor het park opvalt en omwonenden nieuwsgierig worden wat voor plek het is. Nieuwe ideeën zijn altijd welkom bij het Postzegelpark. Het bestuur maakt wel een keuze in welke ideeën kunnen worden uitgevoerd en passen bij de doelstellingen van het initiatief. Vrijwilligers vragen daarom altijd eerst wat er gedaan kan worden in het park

om enige structuur te behouden.

3. *Sense of belonging*

Er is grote verbondenheid aan het park door de hechte kerngroep die om het bestuur heen zit en de vrijwilligers die op de klusdagen komen. Door de grote mate van handelingsruimte voelen de vrijwilligers zich verantwoordelijk voor het park. Deze verantwoordelijkheid uit zich bijvoorbeeld doordat actief op zoek wordt gegaan naar nieuwe leden voor de kerngroep of bestuur wanneer iemand stopt. Dit wordt gedaan om de continuïteit te bewaken.

Een onderdeel van *sense of belonging* is eigenaarschap. Hoewel eigenaarschap bijdraagt aan de continuïteit van een initiatief wil het bestuur van het Postzegelpark juist op een bewuste manier zorgen dat dit vrijwilligers niet teveel voelen. Het bestuur wil graag het tijdelijke van het project benadrukken zodat betrokkenen niet het gevoel krijgen dat zij eigenaar van het park worden. Dit zou tegen de borst van de projectontwikkelaar kunnen stuiten. Ondanks dat het bestuur en de kerngroep veel zeggenschap over het park hebben moet dit niet leiden tot een gevoel van eigenaarschap. *Sense of belonging* moet dus niet te groot worden bij de betrokkenen.

4. *Genoeg begrenzing*

Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor het eigen belang of persoonlijk gewin van vrijwilligers. Er worden geen normatieve grenzen overschreden. Er wordt door het bestuur en kerngroep enigszins begrensd door ideeën te filteren en te kijken welke haalbaar zijn. Daarnaast worden taken door vrijwilligers meestal aangewezen.

5. *Vertrouwen*

Het vertrouwen in een goede afloop uit zich in de tijdelijke aard van het project. Het bestuur wil graag andere postzegelparkjes opstarten op braakliggend terrein wanneer de projectontwikkelaar het terrein aan de Leusderweg weer in gebruik wil nemen. Kennis wordt op dit moment al doorgegeven aan bewoners die andere braakliggende terreinen willen inrichten. Er is vertrouwen dat het concept van een postzegelpark ook op andere plekken ook kan werken. Daarnaast worden beslissingen zoveel mogelijk in samenwerking met de kerngroep gemaakt en zijn vergaderingen met zowel de kerngroep als het bestuur. Ook het vertrouwen in de vrijwilligers is daarom groot.

Het Postzegelpark	
Handelingsruimte	+ Het Postzegelpark heeft een grote handelingsvrijheid door de betrokken bewoners, het goed gebruik van het netwerk en het vrij gebruik van het terrein. De samenwerkings- overeenkomst en de voorwaarden van de gemeente houdt hen hierin niet tegen.
Aanhaken	+ Omwonenden en andere geïnteresseerden kunnen snel aanhaken door de locatie van het park, de uitnodigende activiteiten en de ideeën die kunnen worden omarmd. In de ideeën moeten wel keuzes worden gemaakt.
Sense of belonging	+/- Vrijwilligers voelen zich verantwoordelijk door de grote handelingsruimte die zij hebben. De mate van eigenaarschap wordt bewust tegengehouden door het bestuur om het tijdelijke van het project te kunnen waarborgen.
Begrenzing	+ In het selecteren van ideeën wordt begrensd.

Vertrouwen	+ Het vertrouwen tussen de vrijwilligers is groot omdat beslissingen zoveel mogelijk in gezamenlijkheid worden gemaakt. Daarnaast er vertrouwen dat dit project ook op andere plekken kan werken.
------------	---

Tabel 12: zelforganiserend vermogen van het Postzegelpark

Gedeelde en afwijkende kenmerken

Hieronder zullen de opvallende overeenkomsten en verschillen tussen de vier cases worden toegelicht.

In de handelingsruimte van de vier initiatieven is een tweedeling te zien. De groeninitiatieven: Elisabeth Groen en het Postzegelpark, hebben beduidend meer handelingsruimte dan de andere twee initiatieven: Nieuwland Ontmoet en 't Middelpunt. Dit heeft vooral te maken met de samenwerking en/of regelgeving vanuit de gemeente. Nieuwland Ontmoet en 't Middelpunt zeggen last te hebben van starre regelgeving en trage communicatie van de gemeente. Handelingsruimte wordt bij alle vier gecreëerd door betrokkenheid en enthousiasme vanuit de buurt, alleen 't Middelpunt heeft betrekkelijk meer betrokkenheid nodig dan de andere drie initiatieven al hebben. Daarnaast hebben de vier initiatieven relatief veel zelfstandigheid om tot ontwikkeling te komen. Alleen Elisabeth Groen heeft meer rekening te houden met de gemeente. Dit wordt logisch gevonden door de respondenten omdat het geld wat zij besteden van de gemeente is. Er wordt toch een relatief grote zelfstandigheid gevoeld omdat de gemeente een grote mate van vrijheid geeft aan het bestuur.

Het is voor alle vier de initiatieven heel belangrijk dat andere omwonenden kunnen aanhaken bij het initiatief en zijn daardoor allen uitnodigend. Bij het ene initiatief gaat dit aanhaken echter beter dan bij het andere initiatief. Bij Nieuwland Ontmoet en 't Middelpunt kunnen mensen makkelijk aanhaken als zij dat willen, maar gebeurt dit nog niet altijd omdat de initiatieven nog niet overal bekend zijn in de wijk of uitnodigend is. Ook bij Elisabeth Groen en het Postzegelpark kunnen mensen makkelijk aanhaken, maar hier gebeurt dit meer omdat de initiatieven breder bekend zijn. De twee hebben daarnaast een fysieke plek wat veel bekijks trekt. Ook 't Middelpunt heeft een fysieke plek, maar omdat het bijvoorbeeld niet aan de doorgaande weg ligt en een onduidelijke ingang heeft is dit niet bevorderlijk voor het aanhaken van nieuwe vrijwilligers. Bij alle vier de ideeën wordt in enige mate begrensd in de ideeën die ter uitvoering kunnen worden gebracht, maar alle ideeën zijn in beginsel wel welkom.

De verbondenheid aan en de verantwoordelijkheid voor het initiatief is over het algemeen sterk te noemen. Bij ieder initiatief spelen voor deze verbondenheid en verantwoordelijkheid andere motieven een rol. De vrijwilligers van 't Middelpunt en het Postzegelpark voelen deze verantwoordelijkheid omdat ze een fysieke plek hebben waarin veel handelingsruimte is. Ook voor Elisabeth Groen geldt dit, maar vooral voor het bestuur. Bij de overige betrokkenen is dit afgenomen, maar verwacht wordt dat de verbondenheid weer toeneemt als de sloop gereed is. Een fysieke plek zorgt daarnaast voor meer zeggenschap en een gevoel van eigenaarschap. Dit is bij het Postzegelpark niet het geval omdat het een tijdelijke fysieke plek is. Nieuwland Ontmoet heeft geen fysieke plek en daarom speelt verbondenheid op een andere manier een rol, namelijk door de gezamenlijke wens om een fysieke plek te kunnen gebruiken. Bij alle vier is er verbondenheid door het

hebben van een gezamenlijk doel en vrijwilligers die zich hier sterk voor willen inzetten.

Bij alle vier de initiatieven zijn geen kenmerken van persoonlijk gewin of eigen belang van vrijwilligers of het overschrijden van normatieve grenzen gevonden. Geen van de initiatieven houdt zich hier bewust mee bezig. Bij Nieuwland Ontmoet wordt bewust begrensd in de ideeën die vrijwilligers aandragen, dit wordt onderverdeeld in vijf thema's. De andere drie initiatieven maken wel keuzes in hoe zij verder tot ontwikkeling komen, maar dit wordt op een minder bewuste manier gedaan.

Het vertrouwen tussen personen is bij alle vier de initiatieven groot: beslissingen worden zoveel mogelijk in gezamenlijkheid genomen, de verschillende kwaliteiten van personen worden op hun eigen manier gewaardeerd en er bestaat een goede samenwerking tussen vrijwilligers. Het vertrouwen in een goede afloop is voor drie van de vier initiatieven groot. Alleen 't Middelpunt heeft een redelijke onzekere toekomst, maar toch geloven de respondenten dat de betrokkenheid zal toenemen.

Hieronder zullen de gedeelde kenmerken en afwijkende verschillen nog een keer samenvattend worden neergezet.

Conditie	Succesfactoren	Gedeelde kenmerken	Afwijkende kenmerken
Handelingsruimte	Door een context van handelings-ruimte wordt vanuit een visie een idee ontwikkeld, zonder projectplan.	- Door draagvlak vanuit de buurt is er genoeg handelingsruimte. - De initiatieven hebben relatief veel zelfstandigheid.	- De buurtinitiatieven hebben beduidend minder handelingsruimte door samenwerking en/of regelgeving vanuit de gemeente dan de groeninitiatieven.
Aanhaken	Vanuit een intrinsieke motivatie worden gelijkgestemde gevonden die warmlopen voor het initiatief.	- Alle ideeën zijn welkom, daarna vindt een enige mate van selectie plaats. - De initiatieven zijn uitnodigend omdat ze graag nieuwe enthousiaste vrijwilligers hebben.	- De bekendheid van het initiatief speelt een grote rol in de mate van het kunnen aanhaken. Hier is een tweedeling in te zien tussen 't Middelpunt en Nieuwland Ontmoet en Elisabeth Groen en het Postzegelpark.
Sense of belonging	Aangehaakte deelnemers hebben het gevoel dat ze erbij horen en hun inbreng er toe doet.	- Verbondenheid is groot door het hebben van een gezamenlijk doel en enthousiaste vrijwilligers.	- Het hebben van een fysieke plek zorgt voor meer verantwoordelijkheid, eigenaarschap en zeggenschap.
Begrenzing	Er wordt rekening gehouden met ongewenste ontwikkelingen.	- In geen van de gevallen zijn kenmerken van eigen belang of persoonlijk gewin gevonden. De initiatieven houden zich hier niet bewust mee bezig.	- In niet alle gevallen wordt bewust begrensd, maar dit lijkt niet nodig omdat er geen gevallen bekend zijn van ongewenste ontwikkelingen.
Vertrouwen	Betrokkenen hebben vertrouwen in elkaar en in een goede afloop.	- Vertrouwen tussen personen is bij alle initiatieven aanzienlijk.	- Vertrouwen in een goede afloop verschilt onder de initiatieven.

Tabel 13: gedeelde en afwijkende kenmerken van de bewonersinitiatieven

4.2.3. Motieven en doelstellingen van bewoners om verantwoordelijkheid te nemen

Verwacht werd dat de motieven van bewoners om actief te worden vooral sociaal en maatschappelijk van aard zijn. Plichtgebonden motieven en eigen belang kwamen in eerdere onderzoeken beduidend minder voor. Ook bij deze vier cases lijkt dit het geval te zijn.

1. Nieuwland Ontmoet

In Nieuwland zien de respondenten een maatschappelijk probleem en willen dit op een sociale manier aanpakken. De doelstelling is voornamelijk om het elkaar kunnen ontmoeten in de wijk Nieuwland te bevorderen. Dit komt voort uit een maatschappelijk probleem in de wijk: er zijn weinig sociale voorzieningen (ook voor jongeren), er is verborgen armoede, achteruitgang in onderhoud en het is een nieuwbouwwijk waar de sociale cohesie volgens een respondent 'beroerd' is. Bewoners willen hier iets aan doen door sociale ontmoetingen in de wijk te ontplooiën. De vele problemen in de wijk willen en kunnen de vrijwilligers niet oplossen, maar hoogstens bijdragen aan een stukje sociale leefbaarheid in de wijk. Dit leidt ertoe dat Nieuwland Ontmoet beperkt is in de verantwoordelijkheid willen nemen voor het versterken van de sociale cohesie in de wijk. Dit vinden de vrijwilligers vooral een taak van de gemeente.

De verantwoordelijkheid voor de Boerderij of een ander neutraal pand wil Nieuwland Ontmoet echter wel op zich nemen:

"Ik weet dat er bij de gemeente vraagtekens zijn of wij dat kunnen maar ik weet zeker dat wij dat kunnen. En die verantwoordelijkheid durven we ook aan te gaan.

Er zijn genoeg mensen in onze achterban die bereid zijn om dat te doen".

De respondenten zien in dat deze wens niet in één keer zal lukken, maar dat volhouden werkt. De betrokkenen kunnen ervoor zorgen dat buurtbewoners gemobiliseerd worden en het buurthuis gaat lopen. Het enige dat zij hierbij nodig hebben is tijd en een aanspreekpunt. Tijd om te zorgen dat het gebouw weer vol komt zonder dat er hoge financiële eisen worden gesteld en een aanspreekpunt zodat vrijwilligers niet steeds met andere personen aan tafel zitten.

2. 't Middelpunt

Ook in Zielhorst hebben de respondenten een combinatie van sociale motieven en een maatschappelijk probleem willen oplossen. De respondenten vertelden dat Zielhorst geen actieve wijk is, zoals bijvoorbeeld duidelijk werd door de verdeling van het buurtbudget. Elke wijk in Amersfoort krijgt van de gemeente een buurtbudget wat door de bewoners zelf verdeeld kan worden. De werkgroep die dat deed kon bijna niet in stand worden gehouden omdat er weinig animo voor was. Langzamerhand werden steeds meer buurtbewoners enthousiast voor 't Middelpunt, het buurtbudget, het wijkteam of andere activiteiten in de buurt en waren blij dat er weer wat beweging in de buurt ontstond. De bewoners die graag meer activiteiten willen ontplooiën in de wijk doen dit vanuit maatschappelijke motieven: de sociale cohesie en leefbaarheid in de wijk willen bevorderen, maar daarnaast ook vanuit sociale motieven. Vanuit deze motieven dragen zij bij aan de leefbaarheid van de wijk en voelen zich verantwoordelijk voor de taken die zij uitvoeren. De vrijwilligers zorgen ervoor dat 't Middelpunt open gehouden kan worden en HNM neemt verantwoordelijkheid in het ondersteunen van bewonersinitiatieven, in zoverre zij dit aankunnen. De respondenten lijken

het niet eens te zijn tot waar deze verantwoordelijkheid precies gaat. Een eerste respondent zegt verantwoordelijkheid te hebben voor de sociale cohesie in de wijk door de verschillende niveaus waarin er samengewerkt wordt in de wijk: met 't Middelpunt, het wijkteam, het buurtbudget en HNM. Daarbij is wel professionele ondersteuning nodig. De tweede respondent zegt geen verdere verantwoordelijkheid te willen nemen, maar alleen een ondersteunde rol te willen hebben. Het is voor beide respondenten belangrijk als de wijk als zodanig zich medeverantwoordelijk voelt en niet dat de verantwoordelijkheid bij een aantal personen terecht komt.

3. Elisabeth Groen

Er zijn drie verschillende motieven van vrijwilligers van stichting Elisabeth Groen en van de kerngroep gevonden om betrokken te zijn bij het project. Ten eerste wilden de respondenten graag bijdragen aan de inrichting en realisatie van een park. De kans die geboden werd om hieraan bij te dragen in plaats de uitvoering van het eerder bedachte plan, de bouw van woningen op het terrein, vonden inwoners van Amersfoort een belangrijk maatschappelijk motief. Daarnaast hadden leden van de kerngroep ook sociale motieven. De intensieve vorm van samenwerking met de gemeente was een sociaal motief wat bij de respondenten en binnen de gemeente terugkwam, zoals een respondent van de gemeente opmerkt:

"Er zaten uiteindelijk ook best wel veel mensen in de kerngroep om vooral met het proces te bezig te zijn en die niet eens zozeer dachten dat gebied moet zus of zo worden. Nee, het wordt groen, dat is prima. En hoe het dan in zones ingedeeld wordt en hoe het dan verder gaat, welke plantjes er wel of niet in komen, laat anderen dat maar kiezen."

Opvallend was dat één respondent het project ook als een hobby ziet en daardoor een burgerplicht kan vervullen.

Het bestuur van de stichting Elisabeth Groen heeft de verantwoordelijkheid voor de inrichting van het park na de sloop en het beheer van het park de tien jaar daarna. Het bestuur wil deze verantwoordelijkheid nemen met in het achterhoofd dat de financiële en juridische verantwoordelijkheid bij de gemeente ligt en zij de beschikking hebben over een budget om het park in te richten en beheren.

4. Het Postzegelpark

Bij het Postzegelpark zijn het vooral sociale motieven waarom respondenten zich aan het Postzegelpark binden. De verloedering van een stuk grond aan een drukke weg willen tegengaan was in eerste instantie een maatschappelijk motief van de initiatiefnemers. Toen het park eenmaal ingericht kon worden ontstond veel enthousiasme vanuit de buurt, met mensen van allerlei achtergronden en leeftijden. Het Postzegelpark werd een hulpmiddel om bewoners uit de buurt bij elkaar te krijgen. Elke maand worden bijvoorbeeld klusdagen gehouden om allerlei kleine klussen te doen, er wordt meegedaan met Nationale burendag en er wordt een facebookpagina bijgehouden.

Het Postzegelpark wil geen verantwoordelijkheid dragen voor de sociale cohesie aan de Leusderweg. Dit is de verantwoordelijkheid van de gemeenschap bestaande uit bewoners, winkeliers en de gemeente volgens een respondent. Het Postzegelpark wil wel verantwoordelijkheid dragen voor de inrichting van het terrein. Door de

samenwerkingsovereenkomst en de voorwaarden van de gemeente zijn de vrijwilligers en door de grote betrokkenheid van omwonenden kan het Postzegelpark blijven bestaan.

4.2.4. Conclusie

De voorgaande deelparagrafen hebben inzicht gegeven in de vraag in hoeverre de vier bewonersinitiatieven een zelforganiserend vermogen hebben en wat de motieven en doelstellingen van deze initiatieven zijn. Dit geeft een antwoord op de vraag in hoeverre bewoners verantwoordelijkheid kunnen en willen nemen voor publieke taken. Volgens de zelforganisatietheorie zijn de vijf besproken condities bepalend voor het succes van zelforganiserende organisaties. Wanneer wordt voldaan aan de vijf condities bestaat een grote kans dat bewonersinitiatieven de continuïteit kunnen waarborgen. Deze zelforganiserende initiatieven kunnen daardoor bijdragen aan de continuïteit van de samenleving en in theorie verantwoordelijkheid dragen voor publieke taken. Laten deze vier praktijkvoorbeelden dit ook zien? Hierbij moet de opmerking gemaakt worden dat het momentopnames zijn, en deze conclusies daarom niet te trekken zijn voor een langere periode.

Volgens de zelforganisatietheorie voldoet Nieuwland Ontmoet aan drie van vijf condities. De condities die kunnen worden verbeterd zijn handelingsruimte en *sense of belonging*. Ze voelen grote weerstand vanuit de gemeente, hebben niet genoeg tijd om te doen wat ze willen doen en *sense of belonging* is niet optimaal door de afwezigheid van een fysiek pand. Het zelforganiserend vermogen van 't Middelpunt wordt tegengehouden door starre regelgeving (handelingsruimte), nog niet genoeg betrokkenheid vanuit de buurt (aanhaken) en de financiële eisen van de gemeente (vertrouwen). Wanneer deze factoren verbeteren zal ook 't Middelpunt op alle vijf de condities scoren. Het bestuur van Elisabeth Groen heeft volgens de zelforganisatietheorie een groot zelforganiserend vermogen waardoor de continuïteit gewaarborgd is. Omdat het project nu stil ligt is *sense of belonging* en kunnen aanhaken niet optimaal. Ook het Postzegelpark heeft een groot zelforganiserend vermogen. Deze continuïteit is mogelijk door de vrijheid die de gemeente en de projectontwikkelaar aan het Postzegelpark geven. Aan alle condities kan voldoen worden, maar *sense of belonging* wordt bewust tegengehouden door de tijdelijkheid van het park.

Geconcludeerd kan worden dat de vier initiatieven over het algemeen zelforganiserend zijn. Er zijn geen condities volledig afwezig bij de initiatieven, en de meeste condities worden positief beoordeeld. De vraag die in deze paragraaf gesteld werd is in hoeverre bewonersinitiatieven verantwoordelijkheid kunnen dragen voor publieke taken. Op basis van de zelforganisatietheorie kan gesteld worden dat deze vier bewonersinitiatieven dit kunnen. Nieuwland Ontmoet, 't Middelpunt en het Postzegelpark voeren nu echter taken uit die afgestoten zijn door de gemeente (buurthuis) of waar de gemeente zich niet verantwoordelijk over voelt of weinig mee doet (sociale activiteiten in de wijk en braakliggend terrein). Of bewonersinitiatieven ook verantwoordelijkheid willen dragen voor taken die nu door de overheid worden uitgevoerd is een tweede vraag. Onder andere de motieven en doelstellingen van bewoners om actief te worden als vrijwilliger bij een initiatief hebben inzicht gegeven in deze vraag. Onder de respondenten is over het algemeen overeenstemming tot hoe ver verantwoordelijkheid kan gaan. De vrijwilligers en initiatiefnemers van de bewonersinitiatieven willen verantwoordelijkheid dragen voor taken die zij leuk vinden en waar zij achter staan, van het beheer van een buurthuis tot de inrichting

van een braakliggend terrein. Het moet vooral niet de overheid zijn die zegt wat belangrijk voor de buurt is, maar bewoners die hierin het initiatief nemen en daar soms hulp bij nodig hebben. De actieve bewoners zien daarom dat een omslag bij buurtbewoners nodig is. Burgers moeten zich meer verantwoordelijk gaan voelen voor hun eigen buurt en vanuit hun eigen ideeën over wat zij belangrijk vinden in de buurt. Burgers kunnen op hun eigen manier bijdragen, en daardoor meer zeggenschap krijgen over de eigen omgeving. Bij het Elisabethproject wordt in gezamenlijkheid een publieke taak, de herinrichting van publiek grond, door de gemeente en burgers uitgevoerd. Maar ook hier omdat bewoners het leuk vinden en zelf het initiatief hebben genomen om het inrichting- en beheerplan door bewoners verder te laten uitvoeren. Het overdragen van publieke taken is voor de actieve bewoners dus niet zozeer een initiatief van de overheid, maar een samenspel waarin bewoners het initiatief nemen.

Ook bij de gemeente is verandering nodig. De vier cases laten zien dat de gemeente een bepalende factor heeft in het wel of niet slagen van bepaalde condities van het zelforganiserend vermogen van de bewonersinitiatieven. Dit is vooral bepalend voor de handelingsruimte van de initiatieven. Bij twee van de vier cases: Nieuwland Ontmoet en 't Middelpunt, voelden de betrokkenen weerstand van de gemeente. Starre regelgeving, verschillende uitgangspunten binnen de organisatie en zware financiële eisen waren hier voorbeelden van. Voor sommige initiatieven blijkt het lastig om van de grond te komen door de omgang met de gemeente. Ondanks dat bepaalde bewonersinitiatieven zich voelen gehinderd, verwacht de overheid wel meer van burgers. In de volgende paragraaf zal daarom het perspectief van de gemeente worden geanalyseerd, waarin duidelijk wordt hoe de respondenten van de gemeente Amersfoort aankijken tegen deze contradictie en hoe de gemeente hierop inspelt of moet inspelen.

4.3. Gemeente Amersfoort: het loslaten van publieke taken

In dit hoofdstuk wordt de vraag: *onder welke voorwaarden wil en kan de gemeente Amersfoort publieke taken loslaten*, beantwoord. Ten eerste zullen ter introductie belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen in Amersfoort benoemd worden. Daarna worden de visie en doelstellingen van de gemeente geanalyseerd en vergeleken met de opgestelde verwachtingen uit het theoretische kader. In de derde deelparagraaf staat het huidige beleid van de gemeente en de vraag of dit beleid toereikend is centraal. In de vierde en vijfde deelparagraaf zal in worden gegaan op het loslaten: de definitie, de voor- en nadelen en de succesfactoren. Deze onderwerpen zullen behandeld worden vanuit het perspectief van de gemeente. De twee perspectieven, van de gemeente en bewoners, zullen in paragraaf 4.4. bij elkaar worden gebracht.

4.3.1. Maatschappelijke ontwikkelingen in Amersfoort

In de stad Amersfoort en binnen de gemeente zijn actuele bewegingen gaande die bijdragen aan de veranderende rol tussen overheid en samenleving en de kijk op het loslaten van publieke taken. In de eerste plaats was het burgerinitiatief Het Nieuwe Samenwerken een belangrijke verandering in het politieke klimaat. In 2011 kwamen inwoners uit Amersfoort

bijeen omdat er ontevredenheid heerste over de samenwerking tussen de gemeente en de stad. De gemeenteraad was moeilijk benaderbaar en passief waardoor burgers zich niet meer konden interesseren en inzetten voor de stad. Het college gaf de gemeenteraad teveel oplossingen en uitgangspunten waardoor de kaderstellende taak van de gemeenteraad verloren ging (Het Nieuwe Samenwerken, z.d.). De gemeente dient volgens het burgerinitiatief een actieve rol blijven spelen door deel te nemen aan nieuwe netwerken van bewoners, ondernemers en andere partijen om daardoor een goede samenwerking tussen de gemeente en de stad te creëren. In april 2014 werd het overdrachtdossier gepresenteerd na een intensieve samenwerking tussen burgers en ambtenaren. De initiatiefnemers van Het Nieuwe Samenwerken concluderen dat een cultuuromslag heeft plaatsgevonden, meer wordt samengewerkt tussen de gemeente en stad, waarin burgerinitiatieven zichtbaarder zijn geworden en meer dialoog is tussen raadsleden en inwoners (Het Nieuwe Samenwerken, 2014b). Ook de respondenten beamen de invloed die Het Nieuwe Samenwerken op de gemeente en de stad heeft gehad. Zo is de intensieve samenwerking tussen bewoners en de gemeente in het Elisabethproject ontstaan vanuit Het Nieuwe Samenwerken en is de bewonerswebsite bewoners033.nl in grote mate aanwezig op de website van de gemeente Amersfoort.

Naast Het Nieuwe Samenwerken is de G1000 een tweede belangrijk project in de samenwerking tussen de stad en gemeente. Op 22 maart, drie dagen na de lokale verkiezingen werd een burgertop georganiseerd om een agenda voor de komende vier jaar van Amersfoort vast te stellen. De G1000 is een initiatief van burgers en vormt daarmee een aanvulling op de partijpolitiek. De initiatiefnemers wilden door dialoog overeenkomsten zoeken in plaats van verschillen door het voeren van een debat. 600 gelote inwoners uit Amersfoort gingen in gesprek met 400 ondernemers, bestuurders, politici, ambtenaren, vertegenwoordigers van instellingen en kunstenaars. Aan het einde van de dag werden voorstellen gekozen door de 600 inwoners en deze voorstellen worden op het moment van schrijven door werkgroepen verder uitgewerkt (G1000, z.d.). De twee projecten laten zien dat een hoop beweging in de stad aanwezig is, waardoor de gemeente wordt uitgedaagd om meer in gesprek te gaan en meer gebruik te maken van inwoners.

4.3.2. Visie en doelstellingen van de gemeente

Deze veranderende verhoudingen komen terug in de visie die het nieuwe college heeft. In april 2014 verscheen het nieuwe coalitieakkoord van D66, VVD, ChristenUnie en PvdA. Het nieuwe college heeft een duidelijke visie als het gaat om de eigen verantwoordelijkheid van burgers en de ruimte die aan hen geboden dient te worden. Burgers kunnen en willen volgens het college eigen verantwoordelijkheid nemen en het college geeft daarbij ruimte voor een andere verdeling van de verantwoordelijkheden. Dit betekent vooral het overdragen van verantwoordelijkheden aan de stad:

"Verantwoordelijkheden overdragen kan alleen als de gemeente bereid is om zaken los te laten of slechts te faciliteren. Dat vraagt een andere rolopvatting. De coalitie zal in de komende tijd met alle fracties en partners in de stad kijken hoe dat op een innovatieve manier vorm kan krijgen, op welke wijze initiatieven resultaten opleveren en waar eventuele grenzen liggen." (Gemeente Amersfoort, 2014c: 4).

In 2016 zal daarnaast een zogenaamde kerntakendiscussie plaatsvinden in samenwerking met

de raad en stad. Er wordt besproken op welke terreinen de gemeente verantwoordelijkheden kan en wil loslaten.

Ook ambtenaren onderstrepen het ruimte willen geven aan burgerinitiatieven. Burgers zijn vaak al actief, en kunnen door de ruimte die door de overheid geboden wordt hun eigen leefomgeving verbeteren. Naast ruimte willen geven gaat het ook om beleid in meer interactie met de stad vorm te geven, de zogenaamde democratische participatie. Aan de ene kant is het aan burgers zelf om initiatieven te ontplooiën en aan de andere kant wordt er ook betrokkenheid verwacht van burgers. Binnen de gemeente gelden bepaalde basisprincipes die bijdragen aan de hierboven genoemde visie, zoals de kernwaarden in de gemeentelijke organisatie: dichtbij, nieuwsgierig en aanspreekbaar. Dat betekent in ieder geval voor een respondent dat ambtenaren open dienen te staan voor initiatieven, nieuwsgierig zijn naar de interesses en ideeën van bewoners en open staan voor contact met bewoners.

De visie die het college heeft is een duidelijke trend die is terug te zien in de samenleving en literatuur. De overheid wil meer ruimte aan burgers geven en vindt de eigen verantwoordelijkheid van burgers daarbij essentieel. Het lijkt echter dat de inwoners van Amersfoort niet altijd initiatiefnemer zullen zijn wanneer het gaat om het uitvoeren van publieke taken, zoals ook betoogd door Peeters en Drosterij (2011). Het college heeft het duidelijk over verantwoordelijkheden 'overdragen', waarmee gesuggereerd wordt dat anderen uit de samenleving dit dienen op te pakken. Dit is in tegenstelling tot wat een respondent van de gemeente wil benadrukken:

"het is niet zo [...] dat taken die de overheid wil loslaten ook vanzelfsprekend de taken zijn die dan door burgerinitiatieven worden opgenomen. Dat zijn twee verschillende agenda's."

Er zit dus een verschil tussen het overdragen en loslaten van publieke taken.

Duidelijke doelstellingen met betrekking tot actief burgerschap en burgerparticipatie zijn niet gevonden. Het nieuwe college verwacht betrokkenheid van burgers, maar er worden geen doelen gesteld om bijvoorbeeld een bepaald aantal actieve bewoners te realiseren bij projecten. Volgens een respondent van de gemeente is dit ook niet gewenst omdat het initiatief dan niet meer bij bewoners ligt:

"Er staat in het coalitieakkoord dat het [bewonersinitiatieven ruimte geven] belangrijk is maar er is niet iets vastgelegd aan beleid, van zo gaan we er mee om of die doelstellingen moeten we bereiken. Op het moment dat wij dat zeggen is het niet meer van de burgers. Vaak hebben burgers hun eigen doelstellingen, dus dat moet je ook een beetje loslaten."

De doelstellingen van bewonersinitiatieven worden boven de gemeentelijke doelstellingen geplaatst om de ruimte te kunnen creëren waardoor eigen verantwoordelijkheid kan floreren.

4.3.3. Loslaten; definitie, voor- en nadelen en motieven

Het nieuwe college spreekt zoals gezegd over een andere verdeling van verantwoordelijkheden, waarbij burgers de ruimte krijgen om hun eigen krachten te benutten. Dit kan alleen als de gemeente zaken loslaat of slechts faciliteert. Maar wat dit loslaten betekent wordt niet duidelijk uit het coalitieakkoord. Het college wil dat samen met de stad en de gemeenteraad vormgeven en het experiment aangaan. In de gemeentelijke organisatie wordt nagedacht over wat loslaten is en hoe ver de gemeente hier in kan gaan. Loslaten

betekent voor respondenten in ieder geval niet dat je er geen tijd meer in hoeft te steken of er geen waarde aan hecht. Het is belangrijk dat bewoners kunnen doen wat ze willen doen en daarbij gefaciliteerd worden. Ten tweede betekent loslaten ook niet dat de gemeente van burgers kan verwachten dat zij de losgelaten taken gaan overnemen. Als bewoners zelf het initiatief niet nemen, zullen zij de vraag stellen waarom die taken opgepakt moeten worden:

"Maar ik geloof niet dat je afspraken kan maken met de stad van als wij dit nou niet meer doen gaan jullie het dan doen? Dan zeggen ze waarom zou ik dat doen. Het gaat nu toch goed."

Met de aankomende decentralisatie van het sociale domein en de bezuinigingen die hierin moeten plaatsvinden wordt de wens naar meer eigen verantwoordelijkheid geopperd. Een respondent heeft hier echter twijfels bij:

"Je kan het wel faciliteren en mogelijk maken door er voor te zorgen dat er randvoorwaarden zijn, dat er coördinatie is of wat dan ook. Alleen je kunt niet afdwingen dat mensen meer voor elkaar kunnen zorgen."

Ten derde betekent loslaten voor meerdere respondenten dat ondanks dat taken worden losgelaten er altijd een sociaal vangnet moet zijn zodat mensen niet 'tussen wal en schip' vallen. Het zorgen voor een basis blijft een belangrijke taak voor de overheid. Samenvattend betekent loslaten voor de respondenten dat het initiatief vanuit de samenleving zelf komt omdat taken niet kunnen worden afgedwongen bij burgers, dat tijd en waarde van de gemeente belangrijk blijft en loslaten niet ten koste kan gaan van het vangnet van de overheid.

Wat uit de definities van ambtenaren blijkt is dat er een spanning is tussen aan de ene kant het willen 'overdragen' van publieke taken, zoals gesteld in het coalitieakkoord, en aan de andere kant publieke taken niet willen opleggen aan burgers. Deze spanning kwam ook naar voren wanneer de theorieën van Peeters en Drosterij (2011) en Swanenvleugel (2013) vergeleken werden. Swanenvleugel stelt dat de samenleving de initiatiefnemer dient te zijn om enthousiasme vast te houden. Ook de respondenten zien dit. Het wordt belangrijk gevonden dat bewoners taken uitvoeren die zelf leuk en relevant worden gevonden en daardoor motiverend zijn. Aan de andere kant is wel een ontwikkeling gaande waarin het college zegt dat verantwoordelijkheden anders verdeeld dienen te worden en waarin publieke taken overgedragen gaan worden in samenwerking met de stad. Het initiatief ligt daardoor niet meer bij de samenleving. Het lijkt erop dat het de overheid is die de voorwaarden stelt in het willen overlaten aan burgers, zoals wordt betoogd door Peeters en Drosterij. Aan de ene kant zeggen respondenten hierover dat bij burgers het besef nodig is dat veranderingen gaande zijn waarin eigen verantwoordelijkheid nodig is maar aan de andere kant dient de gemeente wel meer duidelijkheid te geven. Als wordt losgelaten moet het voor inwoners duidelijk zijn wat niet meer wordt gedaan door de overheid en dienen ambities bijgesteld te worden. Daardoor kan meer ruimte voor burgers ontstaan om publieke taken op te pakken:

"dan moet je daarop [loslaten, LvV] inzetten maar dan moet je ook duidelijk aangeven wat je als gemeente niet meer doet. En ik denk dat we dat te weinig doen. Ik denk dat de gemeente te weinig zegt dit doen we niet meer. Want als je dat doet ontstaat er ruimte voor anderen om iets op te pakken."

Naast deze genoemde twijfels werden ook twee voordelen genoemd wanneer publieke taken worden losgelaten, naast het kunnen korten in kosten: het gevoel van eigenaarschap

teruggeven en een toenemende sociale cohesie en saamhorigheid. Door het groot aantal publieke taken dat de overheid tot zich heeft genomen de laatste decennia hebben burgers niet meer het gevoel dat zij zeggenschap hebben over de eigen leefomgeving. Wanneer meer ruimte is voor burgers om publieke taken uit te voeren neemt betrokkenheid voor de buurt toe en kan eigenaarschap teruggegeven worden. Inwoners gaan zich meer verantwoordelijk voelen voor de eigen leefomgeving en zijn tevreden over het resultaat van uitgevoerde taken in de buurt en voldoet steeds meer aan de behoeften en wensen van bewoners. Dit zorgt voor een prettigere leefomgeving omdat zaken tot stand komen die de gemeente niet voor elkaar kan brengen. Dit is het beoogde plan van het Elisabethproject: bewoners die zich verantwoordelijk voelen over het park, dagelijks zien wat er gebeurt en mensen ergens op kunnen aanspreken. Ten tweede kan door het loslaten van publieke taken de sociale cohesie toenemen en een nieuw soort saamhorigheidsgevoel ontstaan. De ontzuiling en secularisering zorgt voor een steeds individualiserende samenleving waarin sociale cohesie rond kerken en zuilen verkleint. De groepering rond neutrale bewonersinitiatieven kan voor een nieuw soort sociale cohesie zorgen volgens een respondent.

4.3.4. Succesvol kunnen loslaten

Om succesvol los te laten als gemeente zijn bepaalde voorwaarden nodig. Ten eerste zal omschreven worden wanneer de respondenten van de gemeente loslaten als een succes zien. Dit zal worden gekoppeld worden aan de drie indicatoren van Swanenvleugel. Daarna zullen elementen benoemd worden die bijdragen tot succesvol loslaten en vergeleken worden met de vijf elementen van Swanenvleugel.

Er is een tweedeling te zien in wat loslaten tot een succes maakt: aan de ene kant zijn dit tevreden inwoners en aan de andere kant de kwaliteit van de publieke taken. Als losgelaten taken door gemotiveerde inwoners worden opgepakt en dit zelf relevant vinden is loslaten een succes. Dit speelt vooral bij zaken in de directe leefomgeving:

"Ik denk dat burgers worden aangesproken door dingen die in hun directe leefomgeving gebeuren en dat het daar dus de meeste kans van slagen heeft. Dus mensen die iets beheren in hun directe omgeving of perkjes en stadslanbouwprojectjes. Met zorg voor hun burens. Dingen die in de straat kunnen gebeuren. Ik denk dat dat het meest succesvol is."

Daarnaast wordt loslaten als een succes gezien als de taken van goede kwaliteit zijn. Dit betekent voor respondenten continuïteit in de samenleving en dat andere mensen die de publieke taken niet uitvoeren er ook gebruik van kunnen maken. Als taken worden losgelaten die niet worden opgepakt door de samenleving hoeft dit niet te betekenen dat het loslaten niet succesvol was. Als blijkt dat deze taken niet nodig waren omdat niemand er slechter van wordt kan ook dit als succesvol worden gezien.

Deze twee elementen uit de praktijk komen grofweg overheen met de voorwaarden van Swanenvleugel. De eerste twee voorwaarden, de samenleving is de initiatiefnemer en verschuivende rol van de overheid naar zeggenschap of afzijdig, hebben te maken met tevreden inwoners. Door de geboden ruimte van de overheid kunnen bewoners zaken oppakken die zij relevant vinden. Aan de andere kant wil het nieuwe college publieke taken overdragen waardoor de samenleving niet direct de initiatiefnemer meer is. Of de gemeente op dat moment ook geen eigenaar meer is en zich afzijdig houdt wordt niet direct duidelijk,

maar dit lijkt een logisch gevolg te zijn. Het willen behouden van kwaliteit komt overeen met het borgen van publieke belangen. De respondenten vinden kwaliteit belangrijk en zoals eerder werd genoemd vinden respondenten het belangrijk dat er tijd in blijft worden gestoken.

Swanenvleugel (2013) heeft vijf elementen benoemd die bijdragen aan het succesvol willen loslaten: bied ruimte en structuur, accepteer onzekerheid, borg draagvlak en legitimatie, samenhang tussen publieke belangen en zet de politiek op afstand. In Amersfoort noemden de respondenten de meeste elementen en daarnaast werden elementen genoemd die Swanenvleugel niet heeft benoemd.

Elementen	Uitleg
Bied ruimte én structuur	<p>Het nieuwe college vindt het belangrijk dat genoeg ruimte wordt gecreëerd voor burgerinitiatieven. De energie van bewoners moet zoveel mogelijk behouden worden zodat barrières weggenomen kunnen worden. De gemeente kan veel meer vanuit een vraagkant naar bewonersinitiatieven kijken. Bewoners bedenken wat er nodig is in de wijk en komen met vragen naar de gemeente.</p> <p>Daardoor is proportionaliteit belangrijk: er moet een goede balans zijn tussen aan de ene kant regels, criteria, overheidsgeld, rechtsgelijkheid en aan de andere kant de ruimte willen geven aan bewonersinitiatieven en maatwerk willen bieden.</p> <p>Daarnaast is vertrouwen een begrip waardoor burgers meer ruimte kunnen krijgen: door als gemeente waardering en vertrouwen te geven aan bewonersinitiatieven krijgen zij de ruimte en het vertrouwen om te kunnen doen wat ze willen doen.</p>
Accepteer onzekerheid	<p>Er is lef nodig wanneer losgelaten wordt. Er moeten risico's durven genomen worden met de kans dat het een keer misloopt. Lef is nodig om als gemeente echt te verdiepen in wat bewoners willen.</p> <p>Daarbij is de politiek een lastige factor: <i>"Nieuwe dingen durven aangaan zonder dat het politiek helemaal weer de pan wordt ingehakt als het misloopt. Fouten met elkaar kunnen maken. Het college moet dat uitstralen; we zijn een experimentercollege. Dat is heel lastig in de politiek, want op het moment dat je fouten maakt gaat de raad erop in en mag je vertrekken. Dat maakt het heel erg lastig."</i></p>
Borg draagvlak en legitimatie	<p>In het coalitieakkoord en bij respondenten is draagvlak belangrijk. Het college nodigt de raad en de stad uit om mee te denken over een andere verdeling van verantwoordelijkheden. Respondenten benoemden daarnaast de verandering van het buiten naar binnen willen werken in het gemeentehuis in plaats van binnen naar buiten werken.</p> <p>Daarnaast dient ook rekening gehouden te worden met het adaptatievermogen van de samenleving: bij beleidsvelden die worden losgelaten, maar waarvan het publieke belang wel geborgd dient te worden, is het belangrijk om te kijken naar het adaptatievermogen van de samenleving. De vraag die op dat moment gesteld moet worden is: zijn bewoners wel in staat om publieke taken op te pakken? Hierdoor zijn de doelen van de publieke taken gelegitimeerd.</p>
Samenhang tussen publieke belangen	Dit werd niet genoemd door de respondenten.

Zet de politiek op afstand	De rol van de politiek werd als heel belangrijk genoemd door de respondenten: de gemeenteraad in het stellen van kaders en het controleren van deze kaders en het college in hoe een project neergezet wordt, met veel of weinig participatie en vrijheid. De politiek lijkt in Amersfoort niet op afstand gezet te worden, maar wordt juist belangrijker. De politiek kan ervoor zorgen dat meer samengewerkt wordt met de stad en kan zichzelf terugtrekken als zij participatie belangrijk vinden. Acht van de twaalf politieke partijen zegt elke uitkomst van een participatieproces te accepteren als de kaders van tevoren duidelijk waren (Het Nieuwe Samenwerken, 2014a: 1).
----------------------------	---

Tabel 14: uitleg elementen van succesvol loslaten

Naast deze vijf elementen noemden respondenten twee andere elementen die bijdragen aan het succesvol los willen laten: ambitie en duidelijkheid. Ten eerste werd ambitie genoemd. De wethouder van Bestuurlijke vernieuwing werd genoemd als iemand die ambitie heeft om los te gaan laten en daarbij een actieve houding heeft. Een tweede voorwaarde die werd genoemd is duidelijk naar burgers toe zijn dat losgelaten gaat worden en welke publieke taken de gemeente nog wel en niet uitvoert. Beleidsambities dienen daarom bijgesteld te worden: "*Je kunt niet en bezuinigen en tegelijkertijd toch alles willen doen*". Dit strookt niet met de eerste voorwaarde omdat de ambitie om te willen loslaten iets anders is dan de ambitie om publieke taken te blijven willen uitvoeren.

4.3.5. Een gedeelde verantwoordelijkheid

Het is duidelijk geworden dat de gemeente Amersfoort zich verantwoordelijk wil blijven voelen voor publieke belangen, hoewel niet altijd door publieke taken te blijven vervullen. In 2011 werd bijvoorbeeld besloten om de buurthuizen af te stoten. Bewoners begrepen dat bezuinigd moest worden, maar hadden toch het idee dat geen energie meer in de wijk werd gestopt en dat daarom de verantwoordelijkheid voor de wijk totaal bij henzelf lag. De bewoners die de buurthuizen wilden overnemen wilden de verantwoordelijkheid dragen voor het buurthuis en daardoor bijdragen aan de leefbaarheid in de wijk. Zij verwachtten betrokkenheid en samenwerking om dit publiek belang te borgen. De gemeente besloot om toch energie, samenwerking en energie te bieden om de buurthuizen onder bewoners te laten bestaan. Dit voorbeeld laat zien dat bewoners verantwoordelijkheid willen dragen voor taken die zij relevant vinden, bijvoorbeeld over een fysieke plek, maar dat ook de gemeente energie in de sociale cohesie van de wijk wil blijven stoppen en eindverantwoordelijkheid wil blijven houden.

Daardoor lijkt een gedeelde verantwoordelijkheid te ontstaan op terreinen waar bewoners actief zijn. Verwacht werd dat de staat daarbij dienstbaar is aan burgers die verantwoordelijkheid nemen maar wil dit afdwingen bij burgers die geen eigen verantwoordelijkheid nemen (verstatelijke verantwoordelijkheid). Dit gaat tegen een voorwaarde van succesvol kunnen loslaten in: namelijk dat de samenleving de initiatiefnemer dient te zijn. In Amersfoort is te zien dat meer eigen verantwoordelijkheid gewaardeerd wordt, door bewoners en de gemeente. Bewoners noemden dat meer zeggenschap over de eigen buurt gewenst is en niet verwacht kan worden dat alle taken in de buurt door de

overheid worden uitgevoerd. Ook bij de gemeente werd dit benoemd. De actieve bewoners pleiten voor meer eigen verantwoordelijkheid en aan de andere kant meer samenwerking met de gemeente waardoor een gedeelde verantwoordelijkheid in het vizier komt. Hierin speelt ieder op zijn eigen manier een rol. Bewoners hebben op dat moment verantwoordelijkheid voor een fysieke plek, de overheid houdt het publieke belang in de gaten en faciliteert actieve bewoners. Het Elisabethproject is een voorbeeld van hoe de gemeente en bewoners met deze werkwijze experimenteren. De staat is op die manier dienstbaar aan hen die verantwoordelijkheid nemen.

De gemeente wil daarnaast taken overdragen aan de stad, door middel van een kerntakendiscussie met de belangrijke partners. Of de gemeente deze verantwoordelijkheid wil afdwingen wordt niet duidelijk. De tijd lijkt daar nog niet rijp voor te zijn. Echter is wel een discrepantie te zien tussen publieke taken willen 'overdragen' en het initiatief bij bewoners te leggen om publieke taken op te pakken. Dit strookt met de verwachting dat verstatelijkte verantwoordelijkheid niet rijmt met het initiatief bij de samenleving laten.

4.3.6. Conclusie

Zoals in het derde hoofdstuk duidelijk werd is de besproken theorie niet een op een te vergelijken met het kunnen en willen loslaten. Het kunnen loslaten is geanalyseerd op basis van drie voorwaarden van Swanenvleugel (2012) waaronder de gemeente kan loslaten. Deze elementen zijn vergeleken met de antwoorden van respondenten op vragen zoals wanneer losgelaten kan worden. Het willen loslaten is geanalyseerd op basis van het succes van loslaten. Als op een succesvolle manier losgelaten kan worden wil de overheid dit pas doen is de veronderstelling. Hier zijn vijf elementen aan verbonden. Ook hier zijn de antwoorden van respondenten op de vraag wanneer loslaten een succes is vergeleken met de vijf elementen van Swanenvleugel.

De visie en de doelstellingen van de gemeente zijn deels terug te herleiden tot belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen in Amersfoort. Het in 2011 opgerichte burgerinitiatief Het Nieuwe Samenwerken vroeg om meer dialoog tussen gemeente en de stad en om meer participatie. Ook de G1000 is een project dat om meer invloed van burgers vraagt in de toekomst van Amersfoort. De visie van de gemeente sluit bij deze ontwikkelingen aan door meer ruimte te willen geven en samen met de stad de verdeling van verantwoordelijkheden te bespreken. Er zijn geen duidelijke doelstellingen op dit gebied, wat bijdraagt aan de ruimte die aan burgers geboden kan worden. Aan de andere kant is de roep om meer eigen verantwoordelijkheid niet een op een te rijmen met de beweging in de stad en de antwoorden van respondenten. Eigen verantwoordelijkheid van burgers is van groot belang in het huidige politieke klimaat. Aan de ene kant is dit te herleiden tot de maatschappelijke ontwikkelingen in Amersfoort omdat wanneer burgers meer ruimte krijgen er verwacht wordt dat deze ruimte ook gebruikt wordt. Aan de andere kant vinden respondenten het lastig om te geloven dat verantwoordelijkheden opgelegd kunnen worden, verstatelijkte verantwoordelijkheid genoemd. Er lijkt echter wel een gedeelde verantwoordelijkheid te ontstaan, omdat bewonersinitiatieven en de gemeente de noodzaak tot meer eigen verantwoordelijkheid zien.

Verwacht werd dat bij het loslaten van publieke taken de overheid zich nog altijd verantwoordelijk voelt en het daardoor lastig vindt om zich afzijdig te houden en de

samenleving initiatiefnemer te laten zijn. De verwachting is dat deze lastige opgave daarom zal meespelen in de vraag of de overheid kan en wil loslaten. Wanneer de respondenten hun visie op loslaten kunnen doorvoeren kan de gemeente Amersfoort volgens de drie voorwaarden loslaten. De respondenten willen bewoners ruimte geven en laten doen wat zij relevant vinden (samenleving is initiatiefnemer en rol van gemeente verschuift naar zeggenschap of afzijdig) en vinden kwaliteit belangrijk (borgen van publieke belangen). Het nieuwe college heeft het echter over publieke taken overdragen waardoor het lastig is om te bepalen of de samenleving nog steeds de initiatiefnemer blijft. Dit is in lijn met de eerder besproken verwachtingen. Deze spanning tussen het loslaten en overdragen kan overwonnen worden door duidelijk te zijn naar de samenleving of beleidsambities bij te stellen. Vijf elementen bepaalden het willen loslaten als gemeente. Vier van de vijf elementen werden genoemd door de respondenten en daarnaast werden vier andere elementen genoemd: ambitie, duidelijkheid, vertrouwen en borging van het adaptatievermogen van de samenleving. Dit is opvallend, omdat deze vier elementen niet werden genoemd door Swanenvleugel.

4.4. Samenwerking tussen gemeente en bewoners

In de vorige paragrafen is duidelijk geworden in hoeverre bewoners verantwoordelijkheid voor publieke taken kunnen en willen dragen en in hoeverre de gemeente publieke taken kan en wil loslaten. In deze paragraaf worden deze twee perspectieven met elkaar verbonden door naar de samenwerking tussen de gemeente en bewonersinitiatieven te kijken. In de eerste deelparagraaf wordt het beleid van de gemeente met betrekking tot het ondersteunen van bewonersinitiatieven geanalyseerd. In de tweede deelparagraaf wordt ingegaan op de behoeften van bewoners waardoor in de derde deelparagraaf de twee perspectieven met elkaar vergeleken kunnen worden.

4.4.1. Beleid en randvoorwaarden m.b.t. het ondersteunen van bewonersinitiatieven

Binnen de gemeente zijn ambtenaren en politici bezig om na te denken over hoe om te gaan met bewonersinitiatieven en op welke manier burgers kunnen meedenken met het beleid. Bewonersinitiatieven kunnen bij de gemeente aankloppen voor ondersteuning of subsidie maar er ligt op het moment van schrijven nog weinig vast in randvoorwaarden en beleid om te beoordelen welk initiatief wel of geen ondersteuning krijgt. Daarom is een discussie gaande of dat beleid er wel of niet moet komen, en of dit beleid wel geschreven kan worden.

Wat wel in beleid vastligt en genoemd werd door respondenten is het participatiebeleid, het buurtbudget en de algemene subsidieverordening. In maart 2009 is participatiebeleid verschenen waarin uitgangspunten en spelregels staan om inwoners van Amersfoort te betrekken bij plannen en projecten. In het beleidsdocument wordt uitgelegd welke afwegingen ambtenaren moeten maken, zoals wel of geen participatie, waarom, met wie, wanneer, welke rol en met welk instrument (Gemeente Amersfoort, 2009: 10). Toch sluit dit beleid volgens een respondent niet meer aan bij de huidige tijd omdat bewoners zelf moeten bepalen hoeveel input zij wel en niet willen leveren. Ten tweede is het buurtbudget een subsidie die direct naar de wijken gaat en waarbij bewoners zelf bepalen waaraan de

subsidie besteed wordt. Deze vorm van ondersteuning is losgelaten door de gemeente. De algemene subsidieverordening (ASV) is een derde vorm van beleid. Deze regelgeving is van toepassing voor alle soorten subsidies die aangevraagd kunnen worden. Wanneer bewonersinitiatieven om financiële ondersteuning vragen krijgen ze te maken met de bepalingen uit de ASV waaraan voldoen moet worden. Naast deze drie bepalingen is het voor ambtenaren vooral zelf afwegen en zoeken hoe om te gaan met bewonersinitiatieven. Er wordt rekening gehouden met de visie en uitgangspunten zoals hiervoor besproken. Daarnaast kan bijvoorbeeld gekeken worden in welke beleidsagenda het past, zodat het kan bijdragen aan de doelen die de gemeente zelf heeft. Het is experimenteren, en kijken wat werkt.

De vraag is of deze open kaders binnen de gemeente veranderd moeten worden in regels en beleid, of dat het op de huidige manier werkt. Een argument dat voor regels en beleid pleit is bijvoorbeeld dat het proces transparanter wordt, waardoor het duidelijker is wanneer wel en geen steun wordt gegeven. Ook Tonkens (2010) pleit voor een meer inhoudelijke beoordeling van bewonersparticipatie. In een rondetafelgesprek in december 2013 tussen de gemeenteraad en verschillende bewonersinitiatieven werd besproken welke faciliteiten en gewenste vormen van ondersteuning gewenst zijn. Sommige raadsleden gaven aan maatwerk te willen bieden, terwijl anderen hier tegen waren omdat elk initiatief op een andere manier behandeld kan worden en elk college ander beleid kan voeren (Gemeente Amersfoort, 2013: 2-6). Dit laatste onderstreept het belang van het tegen willen gaan van willekeur en daardoor het invoeren van meer kaders. Ook bieden duidelijke kaders een houvast voor burgerinitiatieven (Gemeente Amersfoort, 2013: 7). Naar aanleiding van dit rondetafelgesprek werden door het college criteria opgesteld om maatschappelijke initiatieven subsidie te verlenen, toegespitst op het gebruik van gemeentelijk vastgoed. Criteria om een initiatief te ondersteunen waren: het initiatief heeft voldoende draagvlak, levert een bijdrage aan maatschappelijke en gemeentelijke doelstellingen, het initiatief is een rechtspersoon, het initiatief overstijgt het persoonlijk belang, het aanbod is toegankelijk voor de wijk en stadsbewoners en het uitgangspunt voor de gemeente is de vervreemding van vastgoed van de gemeente (Gemeente Amersfoort, 2014a: 3). Het college en de gemeenteraad konden het echter niet eens worden over deze criteria (Gemeente Amersfoort, 2014b: 29).

De wens naar meer kaders is niet direct terug te zien bij de respondenten van de gemeente Amersfoort. Zij zien bijvoorbeeld dat de behoefte voor het hebben van randvoorwaarden verschilt. Zo kan een respondent zich voorstellen dat bijvoorbeeld de afdeling Stedelijk beheer een checklist wilt om te kijken hoe bewonersinitiatieven ondersteund kunnen worden, terwijl de gemeenteraad de behoefte heeft aan uitgangspunten: *"Ik kan me voorstellen dat raadsleden iets willen afspreken of willen vastleggen door uitgangspunten: de gemeente Amersfoort gaat zo met haar inwoners om"*. Daarnaast is het een kwestie van meebewegen en experimenteren. Er worden regels opgesteld als de situatie daar om vraagt, zoals toen bewoners de buurthuizen wilden overnemen. Dit ging om maatschappelijk vastgoed en in die situatie zijn de respondenten het erover eens dat er duidelijke voorwaarden moeten worden gesteld om de continuïteit te kunnen waarborgen. De bewonersinitiatieven die de buurthuizen wilden overnemen kregen een startbudget van 5000 euro. Op dat moment werden duidelijke condities opgesteld waaraan de initiatieven moesten voldoen. Ondanks dat er een maatschappelijk belang is worden de bewonersinitiatieven op

dat moment als kleine ondernemingen gezien die een goed businessplan moeten hebben.

Verwacht werd dat overheden nog weinig kwaliteitscriteria hebben om bewonersinitiatieven te ondersteunen. Ook in Amersfoort is dit terug te zien. Dit komt niet omdat er niet over na wordt gedacht, maar omdat er lastige dilemma's zijn. Aan de ene kant wil de gemeente maatwerk bieden om bewonersinitiatieven in hun behoeften te voorzien, maar aan de andere kant kan ook geen willekeur ontstaan. Dit blijft zoeken voor de gemeente.

4.4.2. Behoeften van bewonersinitiatieven

Ook bewonersinitiatieven hebben zo hun eigen voorkeuren wanneer het gaat om het contact met en ondersteuning van de gemeente. In het rondetafelgesprek van december 2013 zijn een aantal behoeften van bewoners te onderscheiden (Gemeente Amersfoort, 2013: 2). Wanneer deze behoeften gecategoriseerd worden kunnen vier behoeften worden onderscheiden: duidelijkheid en openheid, meer samenwerking, criteria voor het ondersteunings- en samenwerkingsproces en het kunnen kopen van een pand. Ten eerste wordt van de gemeente verwacht dat zij meer duidelijkheid en openheid geven aan bewonersinitiatieven. De initiatieven moet vaak lang wachten tot een besluit genomen wordt en weten niet wat er voor dilemma's spelen in het gemeentehuis. Een tweede, hierop volgende behoefte is het opstellen van criteria voor het ondersteunings- en samenwerkingsproces met bewonersinitiatieven. Dit werd door veel initiatieven genoemd. De initiatieven willen graag weten waar ze aan toe zijn wanneer zij om ondersteuning of samenwerking vragen. Daarom is behoefte aan het ontwikkelen van criteria voor de samenwerkingsrelatie, de stappen in het proces en het ontwikkelen van een visie hierover. Dit kan een draaiboek zijn wat losstaat van de inhoud en afdelingsoverstijgend is. Hierdoor kan uniformiteit in het gemeentebestuur ontstaan en duidelijkheid naar bewoners toe. Door wie (gemeente en/of bewoners) dit draaiboek gerealiseerd dient te worden wordt niet duidelijk uit de antwoorden van de woordvoerders van de initiatieven. Ten derde hebben de initiatieven behoefte aan meer samenwerking. Sommige initiatieven vinden de afstand tussen het gemeentehuis en de bewonersinitiatieven groot. Zij pleiten voor meer samenwerking om het eigen initiatief van burgers te versterken en dit kan bijdragen aan de financiële en maatschappelijke doelstellingen van de gemeente. Als laatste willen sommige initiatieven met de gemeente in gesprek om een pand van de gemeente te kopen. De initiatieven kunnen de taxatiewaarde niet betalen dus vragen om een redelijk bedrag wat daarnaast bijdraagt aan de maatschappelijke doelen van de gemeente (Gemeente Amersfoort, 2013: 1-8).

De behoeften van de respondenten in dit onderzoek zijn samen te vatten in openheid, meer betrokkenheid/faciliteren/samenwerking, het kunnen gebruiken of kopen van een pand, bereikbaarheid, eenvoud en vertrouwen. De eerste drie behoeften komen overeen met de antwoorden van de bewonersinitiatieven tijdens het rondetafelgesprek en daarnaast noemden de respondenten nog drie andere behoeften. Ten eerste werd openheid ook in dit onderzoek genoemd. Openheid in de keuzes die de gemeente maakt en een verborgen agenda, zoals bezuinigingen, openlijk kunnen bespreken. Hierdoor kan weerstand van bewoners richting de gemeente verkleind worden en komen bewoners en de gemeente makkelijker tot elkaar.

"Dat viel mij bij het buurtbudget weer op dat op het moment dat je gewoon open zegt van dit is het aantal aanvragen, dit is wat we te verdelen hadden, dit zijn de belangrijkste overwegingen die we hebben gehad. [...] En dan zie je dat iedereen dat

gewoon accepteerde, ook mensen waarvan heel veel van de aanvraag werd afgewezen. Dan ben je beter bezig."

Ten tweede is behoefte aan meer betrokkenheid en samenwerking. Wat uit de buurt komt dient vooral niet overgenomen te worden, maar als inwoners uit de buurt iets niet voor elkaar krijgen is hulp gewenst. Daardoor heeft de gemeente immers meer binding met de wijk. Begrippen die hier vaak bij gebruikt werden waren: energiek, welwillend en het kunnen meedenken. Ten derde heeft een initiatief behoefte aan een pand, een neutrale voorziening in de buurt waar activiteiten en bijeenkomsten georganiseerd kunnen worden. Wanneer de gemeente de initiatiefnemers een half jaar de tijd geven kan het wijkcentrum opgestart worden en eigen inkomsten gaan genereren. Bereikbaarheid, eenvoud en vertrouwen zijn daarnaast drie motieven die door de respondenten genoemd werden. Veel initiatieven vinden ten vierde dat de gemeente niet bereikbaar genoeg is. Aan de ene kant ligt dit aan de traagheid waarmee beslissingen worden genomen en aan de andere kant aan de verdeeldheid binnen de gemeente. De bewonersinitiatieven willen dat de gemeente in staat is om sneller knopen door te hakken waardoor initiatieven niet lang hoeven te wachten op aanvragen. Daarnaast hebben sommige initiatieven last van de verdeeldheid in de gemeente, vooral tussen afdelingen, waardoor actieve bewoners voor hun gevoel van het kastje naar de muur gestuurd worden. De initiatieven willen daarom graag één aanspreekpunt die een schakelfunctie heeft:

"Iemand die een schakelfunctie kan hebben tussen wat mensen in de wijk willen en de regels die de gemeente stelt en de mogelijkheden die er zijn."

Dit leidt tot de volgende behoefte: eenvoud. Sommige initiatieven hebben moeite met ingewikkelde regelgeving en starre eisen van de gemeente. Bewoners hebben niet altijd de expertise om dit te begrijpen of hieraan te voldoen. Daarom is behoefte aan eenvoudige kaders of een schakelpunt in de gemeente die deze regelgeving en eisen aan bewoners kan overbrengen. De zesde en tevens laatste behoefte is vertrouwen, vertrouwen in bewoners om te durven experimenteren. Samenwerking tussen gemeente en bewoners dient op basis van vertrouwen te zijn met het risico dat het wel is misgaat.

Verwacht werd dat burgers ten eerste behoefte hebben aan betrokkenheid, daarna aan een luisterend oor en als laatste, en in mindere mate, aan subsidie. In dit onderzoek zijn zeven behoeften van bewonersinitiatieven gevonden waarbij alleen de behoefte aan criteria voor het ondersteunings- en samenwerkingsproces alleen in het rondetafelgesprek werd genoemd en niet door de respondenten. Meer betrokkenheid en ondersteuning, bereikbaarheid en eenvoud kan worden verbonden met de behoefte aan betrokkenheid en een luisterend oor. De initiatieven willen niet alleen een vast aanspreekpunt en betrokkenheid maar willen ook dat naar hun problemen en behoeften geluisterd wordt. Subsidie is ook in dit onderzoek van ondergeschikt belang bij de bewonersinitiatieven. Alleen de initiatieven die graag een pand in gebruik willen nemen of over een pand beschikken hebben in grotere mate de behoefte aan subsidie, in de vorm van een startbudget of verbeteringen aan het pand. Naast deze behoeften werden openheid en vertrouwen genoemd. Deze twee behoeften werden niet door Hurenkamp en Rooduijn (2009) genoemd, maar lijken voorwaarden te zijn waardoor betrokkenheid van de gemeente kan verbeteren.

4.4.3. Behoeften van bewoners en gemeentelijk beleid vergeleken

In de vorige twee deelparagrafen is het beleid van de gemeente en de behoeften van bewoners verkend. In deze paragraaf zal worden geanalyseerd in hoeverre de behoeften van bewoners aansluiten bij het beleid van de gemeente. Dit wordt onderzocht aan de hand van de driedeling van Denters e.a. (2013). De schrijvers hebben drie benaderingen onderscheiden hoe de overheid omgaat met bewonersinitiatieven: de stimulerende en faciliterende houding en coproductie. De respondenten van de gemeente en bewoners hebben hierbij onderscheiden wat zij hieronder verstaan.

Stimulerende benadering

Bij de stimulerende benadering is de gemeente de trekker. De gemeente heeft een belang om bewoners bij projecten te betrekken omdat de kwaliteit van plannen en projecten toeneemt in de vorm van tevreden inwoners. Wat de gemeente volgens een ambtenaar nog te weinig doet is duidelijk zijn over de invloed die bewoners hebben.

"volgens mij is dat [participatietraject] wel redelijk vertraagd en in de tussentijd zijn heel veel momenten geweest waar bewoners zich echt in het ootje genomen voelden omdat ze de hele tijd gevraagd werden om er heel veel tijd in te steken. Uiteindelijk waren er vier alternatieven voorgelegd samen met bewoners en uiteindelijk is een alternatief gekozen wat helemaal niet tussen de alternatieven stond."

Daardoor ontstond veel weerstand vanuit bewoners naar de gemeente toe. Omdat in dit onderzoek geen bewonersinitiatieven zijn onderzocht die door een stimulerende benadering in contact komen met de gemeente, zijn geen behoeften van bewoners te onderscheiden bij deze benadering.

Faciliterende benadering

Bij de faciliterende benadering is de gemeente niet de trekker, maar ligt het initiatief bij bewoners. De gemeente faciliteert op het moment wanneer hulp vanuit bewonersinitiatieven gevraagd wordt. Zoals beschreven is weinig beleid opgesteld om bewonersinitiatieven te ondersteunen en is een discussie gaande of dit beleid er wel of niet dient te komen. Echter hebben bewonersinitiatieven hun eigen behoeften en werden alleen door de gemeente argumenten genoemd om tegen criteria (voor het ondersteunings- en samenwerkingsproces) te zijn. Het wordt op die manier lastiger om maatwerk te bieden en er kunnen geen uniforme criteria zijn voor elke afdeling binnen de gemeente. Argumenten die waren genoemd om voor beleid en criteria te pleiten waren transparantie, geen willekeur en een duidelijke houvast voor bewoners. In het rondetafelgesprek werd hier door initiatieven ook voor gepleit, bijvoorbeeld in de vorm van een draaiboek. Dit kan zorgen voor uniformiteit in het gemeentehuis en duidelijke informatie naar bewoners toe.

Ondanks dat dit niet werd genoemd door de respondenten kan het vervullen van de genoemde behoeften van de onderzochte bewonersinitiatieven wel een gevolg zijn van het instellen van een draaiboek. Wanneer criteria zijn opgesteld kan de bereikbaarheid, openheid, vertrouwen en eenvoud van de gemeente toenemen. In de eerste plaats bereikbaarheid omdat de gemeente in staat is sneller knopen door te hakken door de opgestelde criteria en omdat

afdelingen dezelfde criteria zullen hanteren. Hierdoor zullen bewonersinitiatieven minder te maken hebben met verdeeldheid binnen de gemeente. Ook openheid naar bewoners kan toenemen omdat beide partijen weten wat de voorwaarden en overwegingen zijn om een initiatief te ondersteunen. Ten derde kan het onderlinge vertrouwen toenemen. De gemeente heeft door criteria meer zekerheid dat het project gaat slagen waardoor het vertrouwen in het initiatief kan toenemen. Eenvoud kan ten vierde toenemen. Het is voor burgers makkelijker te begrijpen waar ze aan moeten voldoen om betrokkenheid en steun te verwachten. De voorwaarde is hierbij wel dat de criteria niet heel ingewikkeld zijn. Of de betrokkenheid kan toenemen door het opstellen van criteria is lastig te peilen. Er ontstaat door de criteria meer duidelijkheid voor ambtenaren, maar geen duidelijke prikkel om initiatieven meer te ondersteunen.

Coproductie

Volgens Denters e.a. zijn de gemeente en bewoners bij coproductie gelijkwaardig. Naarmate meer belangen vertegenwoordigd zijn verschuift betrokkenheid steeds meer richting samenwerken. Gezamenlijk wordt een project ontwikkeld en uitgevoerd. De behoeften worden daardoor sneller ingewilligd omdat er een gezamenlijk belang is. De respondenten noemden de stakeholdermethode en het Elisabethproject als voorbeelden van coproductie. Bij de stakeholdermethode nodigt de gemeente alle partijen die een belang hebben in het project uit. Iedere vertegenwoordigde van een belang heeft een gelijkwaardige stem in het project. In de praktijk blijkt dat niet al deze projecten goed werken omdat de gemeente het initiatief neemt en daardoor niet alle neuzen dezelfde kant op wijzen. Bij het Elisabethproject was zoals gezegd de samenleving wel de initiatiefnemer. Het was een vernieuwend project op basis van coproductie. De gemeente was niet de trekker maar een gelijkwaardige speler in de kerngroep. De behoeften van bewoners lagen daardoor dicht bij het gemeentelijk beleid.

4.4.4. Conclusie

Verwacht werd dat de gemeente weinig kwaliteitscriteria heeft om bewonersinitiatieven te ondersteunen. In Amersfoort is dit terug te zien. Dit is niet omdat genoeg wordt genomen met het ondersteunen van bewoners, maar omdat ambtenaren en politici met lastige dilemma's kampen. Aan de ene kant willen ambtenaren en raadsleden dat er ruimte blijft voor maatwerk, maar aan de andere kant kunnen kwaliteitscriteria het ontstaan van willekeur voorkomen. Dit is van groot belang om de zeven behoeften van bewoners te kunnen verenigen met het beleid van de gemeente. Een groot aantal behoeften van bewoners spreken zich uit voor inhoudelijke kwaliteitscriteria waardoor duidelijkheid naar bewoners toe vergroot kan worden. Dit is vooral voor een faciliterende benadering van de gemeente van belang. Bij een stimulerende benadering is het van belang dat duidelijk gecommuniceerd wordt wat de invloed van bewoners is en bij coproductie de gelijkwaardigheid waaronder de gemeente en inwoners handelen. Geconcludeerd kan worden dat ambtenaren en politici vrezen dat het opstellen van nieuwe kwaliteitscriteria maatwerk kan belasten, maar dat het opstellen van criteria vanuit bewoners wordt toegejuicht. Bewoners die zich hier niet over hebben uitgesproken hebben behoeften (bereikbaarheid, openheid, vertrouwen en eenvoud) die vervuld kunnen worden door het opstellen van kwaliteitscriteria.

5. Conclusies en aanbevelingen

5.1. Conclusies

De gemeente heeft weinig publieke taken meer die kunnen worden uitbesteed of geprivatiseerd. Het groenbeheer wordt bijvoorbeeld door private partijen uitgevoerd en het beheer van maatschappelijke accommodaties door SRO, de uitvoeringsorganisatie van de gemeente. Hiertoe was in het verleden besloten om kosten te besparen en de kwaliteit van dienstverlening te vergroten. Diezelfde motieven spelen ook bij de vermaatschappelijking van publieke taken; het overlaten van publieke taken aan de samenleving: enerzijds vanuit bezuinigingsoverwegingen en anderzijds omdat de kracht van burgers gebruikt kan worden zodat publieke taken net zo goed of zelfs beter uitgevoerd kunnen worden. Of bewonersinitiatieven deze verantwoordelijkheid kunnen dragen wanneer publieke taken worden losgelaten en op welke manier wordt losgelaten was het onderwerp van dit onderzoek. Op basis van vier empirische deelvragen is de volgende hoofdvraag onderzocht:

Onder welke voorwaarden kan/wil de overheid loslaten en in hoeverre kunnen/willen bewonersinitiatieven op het gebied van leefbaarheid de verantwoordelijkheid voor publieke taken dragen?

In de eerste plaats is een inventarisatie uitgevoerd om een beeld te krijgen van bewonersinitiatieven in Amersfoort. Daarna is de hoofdvraag in de tweede en derde deelvraag bekeken vanuit het perspectief van bewonersinitiatieven en vanuit de gemeente. De twee perspectieven zijn samengekomen in de onderlinge samenwerking tussen beide partijen. Allereerst zullen conclusies getrokken worden met betrekking tot de twee verschillende perspectieven op het loslaten als gemeente en de verantwoordelijkheid die bewonersinitiatieven kunnen dragen.

Onder welke voorwaarden kunnen en willen bewonersinitiatieven de verantwoordelijkheid voor publieke taken van de gemeente dragen?

De vier onderzochte bewonersinitiatieven hebben over het algemeen een zelforganiserend vermogen. De deelnemers van de initiatieven voelen zich verbonden aan het initiatief, er worden gelijkgestemden gevonden omdat nieuwe bewoners kunnen aanhaken en het onderlinge vertrouwen is groot. Echter wordt het zelforganiserend vermogen van de deelnemers in sommige gevallen beperkt, niet alleen door de initiatiefnemers zelf of de buurt, maar ook door de overheid. Het zelforganiserend vermogen wordt in de eerste plaats beperkt omdat sommige initiatieven nog niet voldoende bekendheid hebben in de wijk of omdat de betrokkenheid vanuit de buurt laag is. Daarnaast kan het zelforganiserend vermogen afnemen wanneer het vertrouwen in goede afloop onrealistischer wordt. Ten derde wordt de handelingsruimte van sommige initiatieven beperkt door starre regelgeving of samenwerking met de gemeente. De initiatieven kunnen daardoor minder goed tot ontwikkeling komen.

Of initiatiefnemers verantwoordelijkheid willen nemen ligt aan de definitie van verantwoordelijkheid en hoe ver deze verantwoordelijkheid gaat. Verwacht werd dat

bewonersinitiatieven kritisch zijn over verantwoordelijkheid willen nemen. Zij zijn bereid om vanuit grotendeels maatschappelijke en sociale motieven actief te zijn maar zijn kritisch over uitvoeren van publieke taken. In dit onderzoek blijkt dat initiatieven verantwoordelijkheid willen nemen voor taken die zij relevant en plezierig vinden. Echter vinden de respondenten dat de gemeente verantwoordelijkheid dient te houden voor het publiek belang, waar de respondenten een onderdeel vanuit kunnen maken. De gemeente dient bijvoorbeeld verantwoordelijkheid te nemen voor de sociale cohesie in de wijk en initiatieven die een wijkcentrum in het beheer hebben dragen hier aan bij. Het blijkt dat wanneer de initiatieven de beschikking hebben over een fysieke plek zij hierover verantwoordelijkheid willen dragen. Wanneer initiatieven niet de mogelijkheid hebben om een fysieke plek te onderhouden neemt het verantwoordelijkheid willen nemen af. Het hebben van een fysieke plek blijkt dus van groot belang te zijn. Bewonersinitiatieven worden op deze manier gebonden aan een plek waardoor continuïteit gewaarborgd kan zijn.

Onder welke voorwaarden kan en wil de gemeente Amersfoort publieke taken loslaten of overdragen aan burgers?

Bij ambtenaren en politici in Amersfoort begint steeds meer het idee te ontstaan dat burgers meer ruimte en samenwerking nodig hebben om initiatieven te ontplooien. Maatschappelijke ontwikkelingen in de stad, zoals de bijdrage van Het Nieuwe Samenwerken en de G1000, hebben hieraan bijgedragen. Binnen de gemeente wordt nagedacht over hoe initiatieven beter ondersteund kunnen worden en zich sneller kunnen ontplooien. Aan de andere kant is een ontwikkeling gaande waarin publieke taken van de overheid overgedragen dienen te worden aan burgers. Dit wordt door de overheid ingestoken vanuit het feit dat de overheid moet krimpen. Daarom wordt verwacht dat burgers eigen verantwoordelijkheid met beide handen aanpakken. In de gemeente Amersfoort zal een zogenaamde kerntakendiscussie plaatsvinden om duidelijkheid te krijgen wat de gemeente kan overdragen aan burgers of kan loslaten. Het college wil het gesprek met de stad aangaan over hoe verantwoordelijkheden verdeeld kunnen worden en wat de gemeente wel en niet kan loslaten. In dit onderzoek is daarom de vraag gesteld onder welke voorwaarden de gemeente wil en kan loslaten.

Verwacht werd dat drie voorwaarden van invloed zijn op het kunnen loslaten als gemeente: de samenleving is de initiatiefnemer, de rol van de gemeente verschuift naar zeggenschap of afzijdig en publieke belangen worden geborgd. De gemeente streeft naar ruimte voor bewoners om te doen wat zij relevant vinden. De samenleving is op die manier de initiatiefnemer wanneer het gaat om het oppakken van publieke taken. Echter zal ook een kerntakendiscussie plaatsvinden waar de gemeente het initiatief in neemt en ook wordt verwacht van burgers dat zij meer verantwoordelijkheid nemen. Daardoor zal het lastig zijn voor de gemeente om zich afzijdig te houden omdat het publiek belang geborgd dient te worden. Het willen loslaten werd gekoppeld aan het succesvol loslaten als gemeente. Als succesvol los kan worden gelaten wil de gemeente ook gaan loslaten was de assumptie. Respondenten hielden rekening met vier van de vijf elementen, en noemden daarnaast nog vier andere elementen. Elementen die als belangrijk werden ervaren zijn het bieden van ruimte en structuur, het accepteren van onzekerheid en het borgen van draagvlak. Elementen die daarnaast werden genoemd zijn ambitie, duidelijkheid, vertrouwen en borgen van het adaptatievermogen van de samenleving. Samenhang tussen publieke belangen werd niet

genoemd en de politiek werd juist belangrijker gevonden in plaats van dat het op afstand wordt gezet. Het grote aantal elementen laat zien dat de gemeente nadenkt over wat belangrijk is bij het loslaten van publieke taken.

Geconcludeerd kan worden is dat een belangrijke vraag die gesteld moet blijven worden waar het initiatief ligt. Het is een belangrijke voorwaarde dat de stad het initiatief neemt. Als het initiatief niet bij de stad ligt blijft het onzeker of taken worden opgepakt door de stad die de gemeente wil overdragen aan burgers. Het willen overdragen van publieke taken is in dat geval lastig te realiseren als de gemeente het publiek belang wil waarborgen. Tenzij de gemeente publieke taken loslaat waar zij geen belang meer in hebben of politiek is bepaald dat dit publiek belang niet gewaarborgd hoeft te worden, kan het zo zijn dat de samenleving deze taken niet oppakt. Wanneer de stad het initiatief neemt is voor de gemeente meer zekerheid dat publieke belangen geborgd kunnen worden. Een element wat hieraan bijdraagt, en niet in de theorie terugkwam, is dat de gemeente duidelijk dient te zijn naar burgers toe of het publiek belang gewaarborgd blijft worden of niet. Als rekening wordt gehouden met deze belangrijke elementen is de gemeente in staat om publieke taken los te laten.

De twee voorgaande perspectieven zijn samengebracht in de volgende deelvraag:

Hoe verhoudt het beleid van de gemeente m.b.t. het ondersteunen van bewonersinitiatieven zich tot de behoeften van bewonersinitiatieven?

In Amersfoort zijn zeven behoeften naar voren gekomen die voorzichtig pleiten voor het opstellen van inhoudelijke kwaliteitscriteria om bewonersinitiatieven te ondersteunen. Zij vroegen bijvoorbeeld om duidelijkheid en openheid van de gemeente, wat verbeterd kan worden als de gemeente duidelijke kaders heeft. De gemeente heeft daarentegen nog geen beleid opgesteld hoe zij zich verhoudt tot bewonersinitiatieven wanneer initiatieven om steun vragen. Een belangrijk dilemma hierbij is het ruimte willen bieden voor maatwerk tegenover het willen tegengaan van willekeur. In het ambtenarenapparaat en bij politici is hier geen duidelijkheid over terwijl bewoners eensgezinder zijn. De bewoners die zich hier niet over uitten hebben wel behoeften die ingewilligd kunnen worden wanneer kwaliteitscriteria opgesteld worden.

Geconcludeerd kan worden dat de behoeften van bewoners steeds belangrijker en vanzelfsprekender worden gevonden naarmate de gemeente een groter belang heeft in het project. Wanneer de gemeente een participatietraject opstart is duidelijkheid van belang, terwijl in het ondersteunen van bewoners het aantal behoeften toeneemt. Bij coproductie wordt het als vanzelfsprekend ervaren dat deze behoeften ingewilligd worden.

De vier besproken deelvragen geven een antwoord op de hoofdvraag: *Onder welke voorwaarden kan/wil de overheid loslaten en in hoeverre kunnen/willen bewonersinitiatieven op het gebied van leefbaarheid de verantwoordelijkheid voor publieke taken dragen?*

Bewonersinitiatieven stralen veel energie uit. De betrokkenen en initiatiefnemers zetten een groot deel van hun vrije tijd in om sociale contacten in de buurt te versterken, activiteiten in de buurt te ontplooiën of een mooi park te onderhouden. Dit onderzoek laat zien dat de

initiatieven een zelforganiserend vermogen hebben: de verbondenheid en het onderling vertrouwen is groot en buurtbewoners kunnen makkelijk aanhaken. Voor de gemeente lijken deze initiatieven ideaal; bewonersinitiatieven dragen bij aan publieke belangen en dus aan beleidsdoelstellingen van de gemeente. Toch is het voor de gemeente soms lastig om deze initiatieven te omarmen en te ondersteunen, vooral wanneer deze initiatieven geld kosten voor de gemeente. In tijden van bezuinigingen worden politieke keuzes waar wel en geen geld naartoe gaat des te meer onder de loep genomen en lijkt steun aan bewonersinitiatieven niet vanzelfsprekend. De handelingsruimte van bewonersinitiatieven, een conditie van zelforganisatie, kan op deze manier ingeperkt worden. Twee van de vier bewonersinitiatieven kregen niet de ondersteuning en betrokkenheid die zij wilden. Dit lijkt te maken hebben met ontbrekende kwaliteitscriteria om bewonersinitiatieven te ondersteunen. Veel behoeften van bewoners, zoals duidelijkheid en openheid, kunnen vervuld worden door het instellen van bijvoorbeeld een draaiboek.

De overheid wil meer publieke taken gaan loslaten, waardoor het zelforganiserend vermogen van bewonersinitiatieven en de steun vanuit de gemeente van groot belang is voor het opvangen van deze publieke taken, als het publiek belang nog steeds van belang is voor de gemeente. Bewonersinitiatieven zijn door een groter zelforganiserend vermogen beter in staat om publieke taken op te vangen. Gebleken is dat initiatieven dit kunnen, en de verantwoordelijkheid willen nemen voor een fysieke plek. Wanneer de gemeente de ruimte geeft aan bewonersinitiatieven, hen zelf de keuze geeft wat opgepakt kan worden en rekening houdt met de voorwaarden waaronder succesvol kan worden losgelaten, zal het eigen initiatief, en dus de eigen verantwoordelijkheid van burgers toenemen.

5.2. Discussie: terugkoppeling naar theorie en relevantie

In de conclusie zijn de theoretische verwachtingen gekoppeld aan de empirische bevindingen en is een antwoord gegeven op de hoofdvraag. De vraag is nu wat dit onderzoek heeft toegevoegd aan de bestaande literatuur, de wetenschappelijke relevantie, en wat de maatschappelijke relevantie van dit onderzoek is.

Over bewonersinitiatieven en actief burgerschap is veel Nederlands onderzoek gedaan. Ook over het loslaten van publieke taken zijn rapporten gepubliceerd. Wat dit onderzoek echter uniek maakt is de combinatie van de twee invalshoeken, op welke manier kan de overheid loslaten en hoe vangen burgers dit (eventueel) op. Gebleken is dat de uitkomsten van dit onderzoek dicht bij de literatuur zijn gebleven. De verwachtingen zijn voor het overgrote deel uitgekomen in Amersfoort. Dit betekent echter niet dat het onderzoek geen wetenschappelijk relevantie meer heeft. Er zijn een aantal aanvullingen te geven op de literatuur over bewonersinitiatieven en het loslaten van publieke taken. Ten eerste draagt dit onderzoek bij aan het testen van de condities van zelforganisatie en de voorwaarden en elementen van succesvol loslaten. De twee theorieën geven geen voorspellingen in hoeverre bewonersinitiatieven zelforganiserend zijn of in hoeverre de overheid kan loslaten. Dit onderzoek draagt bij aan concrete praktijkvoorbeelden en aanvullingen. Ten tweede is naar voren gekomen dat het van groot belang is dat een bewonersinitiatief een fysieke plek heeft. Een fysieke plek leidt tot meer handelingsruimte, sneller kunnen aanhaken, meer sense of belonging en meer vertrouwen in een goede afloop. Dit is een belangrijke voorwaarde voor

verantwoordelijkheid willen dragen als bewonersinitiatief. Wat ten derde niet direct uit literatuuronderzoek blijkt is dat een onderscheid tussen loslaten en overdragen van publieke taken vaak niet duidelijk is in de praktijk, maar dat deze duidelijkheid er wel zou moeten zijn. Het overdragen van publieke taken heeft een verplichtend karakter, terwijl bij loslaten het aan de samenleving zelf is of deze taken worden opgepakt. Op politiek niveau dient hierover nagedacht te blijven worden en duidelijkheid te geven naar de samenleving toe.

In de inleiding is dit onderzoek maatschappelijk relevant voor burgers en de lokale overheid genoemd. Wat kan op basis van dit onderzoek en de casus Amersfoort gezegd worden over de maatschappelijke relevantie? Dit onderzoek is uitgevoerd in de stad Amersfoort, waardoor de resultaten van dit onderzoek gelden voor deze gemeente. Daarom kunnen de conclusies en aanbevelingen van dit onderzoek niet zomaar gelden voor andere steden. Er zijn een groot aantal factoren te noemen die elke stad anders maakt, en andere resultaten kunnen opleveren: de grootte van de stad, de politieke kleur van het college, hoe de burgerparticipatie in de gemeente is geregeld, lokale maatschappelijke problemen, enzovoorts. Echter kan Amersfoort niet als een geheel unieke gemeente worden gezien. In dit onderzoek is gebleken dat Amersfoort met maatschappelijke ontwikkelingen te maken heeft die in het literatuuronderzoek terugkwamen, zoals burgers die mondiger worden (Het Nieuwe Samenwerken en de G1000), de dilemma's die spelen bij het ondersteunen van bewonersinitiatieven (kwaliteitscriteria opstellen) en groot aantal bewonersinitiatieven op veelzijdige terreinen. Net als in andere gemeenten spelen dus thema's zoals de roep om meer invloed van burgers en meer eigen verantwoordelijkheid voor burgers. De gemeente Amersfoort probeert hierin vooruitstrevend te zijn door vernieuwende projecten als het Elisabethproject op te zetten maar heeft hier, in tegenstelling tot sommige andere steden, geen lange traditie in. De conclusies en aanbevelingen kunnen daarom toepasbaar zijn op gemeenten waar dezelfde thema's spelen en aandacht is voor een nieuwe verhouding tussen gemeente en inwoners. De aanbevelingen geven deze maatschappelijke relevantie kleur.

Een aantal opvallende resultaten uit de enquête kunnen interessant zijn voor een eventueel vervolgonderzoek. Gebleken is dat maar 2 bewonersinitiatieven betrokkenheid van maatschappelijke instellingen krijgen, tegenover 22 bewonersinitiatieven die hier behoefte aan hebben. Ook wordt niet veel meer betrokkenheid van de gemeente verwacht dan van andere partijen, zoals de private sector en andere bewonersinitiatieven. Vervolgonderzoek naar bewonersinitiatieven zou kunnen zijn hoe de relatie tussen maatschappelijke instellingen en bewonersinitiatieven versterkt kan worden, om onderlinge verbanden in de samenleving te kunnen versterken.

5.3. Aanbevelingen

Naar aanleiding van deze conclusies is een aantal aanbevelingen te geven voor bewoners en de gemeente. Deze aanbevelingen dragen bij aan het kunnen versnellen van de transitie naar nieuwe manier van samenwerken tussen bewoners en de gemeente, waarin zelforganisatie niet wordt tegengehouden, meer ruimte voor bewoners is en losgelaten taken kunnen worden opgepakt door bewoners.

Bewonersinitiatieven

Zaken waar bewonersinitiatieven tegenaan liepen zijn in dit onderzoek onderverdeeld geweest in de condities van zelforganisatie en samenwerking met de gemeente. De aanbevelingen zijn op deze twee onderwerpen gericht.

1. Straal uit dat het een open bewonersinitiatief is

Zoals bewonersinitiatieven laten zien kan veel nieuwe energie in de buurt ontstaan. Ondanks dat sommige bewoners de behoefte niet hebben om actief te worden, wil een groot deel wel wat doen voor de buurt. Actieve bewoners benoemden dat zij graag willen dat buurtbewoners meer zeggenschap over de eigen buurt gaan voelen. Wanneer bewoners meer zeggenschap gaan voelen voor de eigen buurt zullen zij zich prettiger voelen en de leefbaarheid vergroten. Niet-actieve bewoners hebben, ondanks dat er mensen zijn die geen tijd willen vrijmaken, een duwtje in de rug nodig. Deze bewoners willen misschien niet direct een maatschappelijk probleem aanpakken, maar hebben wel de sociale motieven. Het is als bewonersinitiatief daarom belangrijk om open te staan voor niet-actieve bewoners. Bewoners kunnen sneller aanhaken als het initiatief breder bekend is in de wijk. Laagdrempelige activiteiten, een breed netwerk van bedrijven en instellingen en het gebruik van *social media* en andere promotie kunnen hierbij helpen. Deze mogelijkheden stimuleren niet-actieve bewoners om aan te sluiten of zelfs nieuwe initiatieven op te starten. Een bijkomend voordeel is dat verantwoordelijkheden op meerdere schouders gedragen kunnen worden door de toegenomen zeggenschap voor de buurt.

2. Besteed genoeg aandacht aan de fysieke locatie van het bewonersinitiatief

Bewoners hebben graag een plek waar zij zich verantwoordelijk over kunnen voelen. Dit vergroot de handelingsruimte (zelfstandigheid), het kunnen aanhaken (uitnodigend) en sense of belonging (verantwoordelijkheid en eigenaarschap) van bewonersinitiatieven. Dit komt uiteindelijk ten goede aan de continuïteit van het initiatief. Het is daarom belangrijk om een fysieke locatie als uitvalsbasis te hebben waar tijd en moeite kan worden gestopt in het maken van een uitnodigende locatie.

3. Blijf oog hebben voor de belangen van de gemeente & beoogde veranderingen in de samenwerking tussen beide partijen

Voor de gemeente is een nieuwe manier van samenwerken waarin ruimte ontstaat om initiatieven te ontplooiën een grote verandering. Daarvoor moeten binnen de gemeente hobbels overwonnen worden waar bewoners last van kunnen hebben. Als de samenwerking tussen beide partijen moeilijk verloopt is het van belang om de beoogde veranderingen in het oog te hebben en niet te blijven hangen in de teleurstellende samenwerking. Beide partijen dienen zij aan zij te blijven en niet tegenover elkaar te staan. Daarnaast zal de gemeente altijd de kosten in het oog moeten houden waardoor de financiële werkelijkheid vaak de doorslaggevende factor heeft in plaats van de maatschappelijke wenselijkheid.

Gemeente

De aanbevelingen voor de gemeente zijn gebaseerd op ervaringen van respondenten van de gemeente en van bewoners.

1. Durf te experimenteren

Wanneer meer samengewerkt wordt met de stad en ruimte wordt gegeven aan burgers zullen nieuwe gezamenlijke projecten zoals Elisabeth Groen en nieuwe manieren van ondersteuning aan bewonersinitiatieven ontstaan. Het risico is dat soms wat misloopt: publiek geld wordt niet goed besteed of het project valt uit elkaar. In de gemeente dient ruimte te zijn om fouten te maken. Van te voren dienen daarom duidelijke regels te worden gesteld met de gemeenteraad, zoals dat de gemeenteraad de uitkomsten zal accepteren als de kaders van te voren voldoende helder waren.

2. Wees transparant en open

Het is voor bewoners niet altijd duidelijk wat de beweegredenen van de gemeente zijn. Wees daarom duidelijk over wat de afwegingen waren om bewonersinitiatieven wel of niet te ondersteunen, waarom wel of niet een beslissing kan worden genomen en wat de daadwerkelijke invloed van bewoners in een participatietraject is. Hierdoor kunnen bewonersinitiatieven zich makkelijker bij beslissingen neerleggen en wordt er minder snel met scheve ogen gekeken naar bewonersinitiatieven die wel (financiële) steun krijgen.

3. Wees bereikbaar

Bewonersinitiatieven moeten soms bij verschillende afdelingen en ambtenaren terecht wanneer zij met vragen zitten en merken op dat moment de verdeeldheid binnen de gemeente op. Stel een ambtenaar verantwoordelijk als aanspreekpunt voor het bewonersinitiatief dat met vragen binnenkomt bij de gemeente. Dit is organisatorisch haalbaar binnen de gemeente en leidt tot duidelijkheid binnen en buiten de gemeente.

4. Houdt de discussie over het instellen van kwaliteitscriteria gaande

Bewoners hebben de behoefte aan bereikbaarheid, openheid, vertrouwen en eenvoud van de gemeente. Zoals gesteld kunnen deze behoeften door het instellen van criteria voor het ondersteunen van bewonersinitiatieven vervuld worden. Het lijkt erop dat een keuze dient gemaakt te worden tussen maatwerk willen bieden en het tegengaan van willekeur, echter kunnen beide samengaan als criteria worden opgesteld waarin ruimte blijft voor maatwerk.

5. Maak een politieke keuze in het willen 'loslaten' of 'overdragen' van publieke taken

Het is gebleken dat initiatieven publieke taken oppakken die zij relevant en interessant vinden. Om succesvol publieke taken over te laten aan burgers is het daarom van belang dat de samenleving het initiatief hierin neemt. De overheid verwacht echter dat ook niet-actieve burgers meer eigen verantwoordelijkheid nemen. De overheid kan daarom publieke taken overdragen in plaats van loslaten, omdat de overheid nog steeds de publieke taken wil borgen. De gemeente dient daarom een keuze te maken of publieke taken worden losgelaten, met een kans dat de taken niet worden opgepakt door bewoners, of dat publieke taken worden overgedragen, waardoor de taken een verplichtend karakter krijgen.

Literatuurlijst

- Ankeren, van, M., E.H. Tonkens en I. Verhoeven (2010). *Bewonersinitiatieven in de krachtwijken van Amsterdam*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Boeije, H. (2010). *Analysis in Qualitative Research*. Londen: SAGE.
- Boer, de, N., A. van Diepen en L. Meijs (2013). *Swingen met lokale kracht. Overheden en de netwerksamenleving*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Blom, R., G. Bosdriesz, J. van der Heijden, J. van Zuylen en K. Schamp (2010). *Help een burgerinitiatief! De faciliterende ambtenaar: werkboek met informatie, suggesties en tips voor gemeenteambtenaren die te maken hebben met initiatieven van burgers*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Coninx, I., J. Kruit en R. During (2013). *De ongehoorzame overheid. Een verkenning van de discoursen van gemeentelijke overheden over burgerinitiatieven*. Wageningen: Alterra.
- Denters, B., E. Tonkens, I. Verhoeven en J. Bakker (2013). *Burgers maken hun buurt*. Platform31: Den Haag.
- Edelenbos, J. en I. van Meerkerk (2011). Chapter 9: Institutional Evolution Within Local Democracy – Local Self-Governance Meets Local Government. In: J. Torfing en P. Triantafillou (ed.). *Interactive policymaking, metagovernance and democracy*. P. 169-186. Essex: ECPR Press.
- Houdt, van, F. en W. Schinkel (2009). *Aspecten van burgerschap. Een historische analyse van de transformaties van het burgerschapsconcept in Nederland*. Beleid en Maatschappij: 36-1.
- Huygen, A., E van Marissing en H. Boutellier (2012). *Conditie voor zelforganisatie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Huygen, A. en E. van Marissing (2013). *Ruimte voor zelforganisatie. Implicaties voor gemeenten*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Hurenkamp, M., E. Tonkens en J. Duyvendak (2006). *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgerinitiatieven*. Den Haag: NICIS.
- Hurenkamp, M. en E. Tonkens (2011). *De onbeholpen samenleving. Burgerschap aan het begin van de 21ste eeuw*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Hurenkamp, M. en M. Rooduijn (2009). Kleinschalige bewonersinitiatieven in perspectief. In: P. Dekker en J. de Hart (red.). *Vrijwilligerswerk in meervoud: civil society en vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. 197-215.
- Kjaer, A.M. (2004). *Governance*. Cambridge: Polity Press.
- Leidelmeijer, K. en I. van Kamp (2003). *Kwaliteit van de Leefomgeving en Leefbaarheid. Naar een begrippenkader en conceptuele inkadering*. Bilthoven: RIVM.
- Oude Vrielink, M. en I. Verhoeven (2011). Burgerinitiatieven en de bescheiden overheid. *Beleid en Maatschappij*: 38:4. 377-387.
- Oude Vrielink, M en T. van de Wijdeven (2011). Ondersteuning in vieren. Zichtlijnen in het faciliteren van burgerinitiatieven in de buurt. *Beleid en Maatschappij*: 38:4. 438-455.
- Peeters, R. en G. Drosterij (2011). Verantwoordelijke vrijheid: responsabilisering van burgers op voorwaarden van de staat. *Beleid en maatschappij*: 38:2. 179-198.
- Raad voor het openbaar bestuur (2012a). *Cahier Loslaten in vertrouwen. Beschouwingen van*

- adviesraden over een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving.* Den Haag: Rob.
- Raad voor het openbaar bestuur (2012b). *Loslaten in vertrouwen. Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving.* Den Haag: Rob.
- Raad voor maatschappelijke ontwikkeling (2013). *Swingen met lokale kracht. Overheden en de netwerksamenleving.* Den Haag: RMO.
- Rhodes, R.A.W (1996). The New Governance: Governing without Government. *Political Studies*: 44:4. 652-667.
- Steen, van der, M., M. van Twist, N. Chin-A-Fat en T. Kwakkelstein (2013). *Pop-up publieke waarde. Overheidssturing in de context van maatschappelijke zelforganisatie.* Den Haag: Nederlandse School voor Openbaar Bestuur.
- Stoker, G. (2011). Was local government such a good idea? A global comparative perspective. *Public Administration*: 89:1. 15-31.
- Swanenvleugel, B. (2012). Vermaatschappelijking in het fysieke domein. Den Haag: Rob. In: Raad voor het openbaar bestuur (2012). *Cahier Loslaten in vertrouwen. Beschouwingen van adviesraden over een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving.* Den Haag: Rob.
- Thiel, van, S. (2007). *Bestuurskundig onderzoek. Een methodologische inleiding.* Bussum: uitgeverij Coutinho.
- Tonkens, E. (2008). *De bal bij de burger. Burgerschap en publieke moraal in een pluriforme, dynamische samenleving.* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Tonkens, E. (2010). De kwaliteit van burgerparticipatie in de stad. De casus: bewonersbudgetten. *Bestuurskunde*: 4. 34-42.
- Yin, R.K. (2009). *Case Study Research: Design and Methods.* Londen: Sage Publishers.

Documenten

- G1000 (z.d.). *G1000 Bijeenkomst 22 maart 2014.* Geraadpleegd via: <http://www.g1000amersfoort.nl/>
- Gemeente Amersfoort (2009). *Participatie en inspraak in Amersfoort: uitgangspunten, spelregels en afwegingsinstrumentarium.* Amersfoort: gemeente Amersfoort.
- Gemeente Amersfoort (2012). *Raadsinformatiebrief 2012-126. Haalbaarheidsonderzoeken uitplaatsing welzijnsactiviteiten van Zielhorst en Nieuwland en stand van zaken maatschappelijke overname van de wijkcentra.* Amersfoort: gemeente Amersfoort.
- Gemeente Amersfoort (2012). *Wijkatlassen 2007-2012.* Amersfoort: gemeente Amersfoort.
- Gemeente Amersfoort (2013). *Verslag De Ronde op 17 december 2013: Faciliteren van burgerinitiatieven door de gemeente.* Amersfoort: gemeente Amersfoort.
- Gemeente Amersfoort (2014a). *Randvoorwaarden maatschappelijke initiatieven naar aanleiding van initiatief behoud natuurtuin/weggeefwinkel.* Amersfoort: gemeente Amersfoort.
- Gemeente Amersfoort (2014b). *Verslag raadsvergadering. Het Besluit. 4 maart om 21.30.* Amersfoort: gemeente Amersfoort.
- Gemeente Amersfoort (2014c). *Coalitieakkoord 2014-2018 D66, VVD, CU en PvdA. Samen maken we de stad.* Amersfoort: gemeente Amersfoort.
- Gemeente Rotterdam (z.d.). *Vinexwijken.* Geraadpleegd via:

http://www.rotterdam.nl/tekst:thema_vinexwijken
Het Nieuwe Samenwerken (z.d.). *Aanleiding*. Geraadpleegd via:
http://www.hetnieuwesamenwerken.net/?page_id=1147
Het Nieuwe Samenwerken (2014a). *Verslag van speed daten met lijsttrekkers d.d. 11 maart 2014*. Amersfoort: burgerinitiatief Het Nieuwe Samenwerken.
Het Nieuwe Samenwerken (2014b). *Overdrachtdossier Het Nieuwe Samenwerken. Terugblik & Visie*. Amersfoort: burgerinitiatief Het Nieuwe Samenwerken.
Kerngroep 'Samenwerking Elisabeth Groen' (2013). *Inrichting-en-Beheerplan Elisabethlocatie*. Amersfoort: Kerngroep 'Samenwerking Elisabeth Groen'.

Afbeeldingen

4.2.1. Nieuwland Ontmoet: Geraadpleegd via: <http://www.nieuwlandontmoet.nl/>
4.2.1. 't Middelpunt: Geraadpleegd via: <http://www.stichtingacc.nl/>
4.2.1. Elisabeth Groen: Geraadpleegd via: *Inrichting-en-Beheerplan Elisabethlocatie*
4.2.1. Postzegelpark: Geraadpleegd via: <http://www.postzegelpark-leusderweg.nl/Galleries/Klusdag%2027%20juli%202013/index.html>

Bijlage 1 - Enquête

Universiteit Utrecht

BonaFide

Vragenlijst: Inventarisatie bewonersinitiatieven in de gemeente Amersfoort

Veel verschillende initiatieven vanuit bewoners en andere organisaties steken in op de eigen kracht van mensen in de wijk. Bewonersinitiatieven zijn een goede ontwikkeling in een tijd waarin de overheid een andere rol gaat vervullen. Echter heeft "niemand" een volledig overzicht van de bestaande bewonersinitiatieven in Amersfoort. Een compleet overzicht is essentieel om initiatieven en bewoners in Amersfoort te verbinden, kennis te delen en dubbele initiatieven te voorkomen.

Wij, Janneke Brilman en Lotte van Vliet, inventariseren voor ons afstudeeronderzoek als masterstudenten van de Universiteit Utrecht daarom wat er voor bewonersinitiatieven in Amersfoort zijn. Vervolgens voeren wij een verdiepingsonderzoek uit naar een aantal bewonersinitiatieven aan de hand van interviews. Dit doen we in opdracht van stichting BonaFide, de gemeente Amersfoort en in samenwerking met Academie van de Stad. BonaFide heeft als doel het omzien naar elkaar in de eigen buurt te bevorderen.

Aan u daarom de vraag deze korte vragenlijst in te vullen om meer zicht te krijgen op de bewonersinitiatieven in Amersfoort. U kunt aan het einde van de vragenlijst aangeven of u de resultaten van het onderzoek wilt ontvangen. We verzoeken u de vragenlijst voor 10 mei in te vullen. Alvast hartelijk bedankt voor uw medewerking!

1. Wat is de naam van het bewonersinitiatief waarbij u betrokken bent?

.....

2. Waar is het bewonersinitiatief gevestigd (wijk/ buurt)?

.....

3. Sinds wanneer bestaat het bewonersinitiatief?

.....

4. Hoeveel vrijwilligers telt het bewonersinitiatief?

.....

5. Wie is de voorzitter/ het contactpersoon van het initiatief?

.....

6. Is het bewonersinitiatief een rechtspersoon geworden (vereniging, coöperatie) of wordt daar over nagedacht?

- Ja
- Nee
- Er wordt over nagedacht

7. Hoeveel uur wordt er door een vrijwilliger gemiddeld per week in het bewonersinitiatief geïnvesteerd?

- 1-5 u(u)r(en)
- 6-10 uren
- 11-15 uren
- Meer uren
- Anders, namelijk:.....

8. Op welk(e) terrein(en) opereert het bewonersinitiatief?

- Wonen en leefbaarheid
- Zorg en welzijn
- Duurzaamheid
- Anders, namelijk:.....

9. Wat is (zijn) de doelstelling(en) van het initiatief?

- Leefbare omgeving
- Bieden van goede zorg
- Sociale cohesie
- Anders, namelijk:

10. Het initiatief werkt samen met de gemeente:

- Helemaal niet
- Weinig
- Regelmatig
- Veel

11. Het initiatief werkt samen met andere bewonersinitiatieven:

- Helemaal niet
- Weinig
- Regelmatig
- Veel

12. Het bewonersinitiatief werkt samen met het maatschappelijk middenveld (onderwijsinstellingen, verzorgingstehuizen etc.):

- Helemaal niet
- Weinig
- Regelmatig
- Veel

13. Het initiatief werkt samen met de private sector (bedrijven):

- Helemaal niet
- Weinig
- Regelmatig
- Veel

14. Van welke partijen krijgt het initiatief financiële en/of professionele ondersteuning?

- Het initiatief krijgt geen financiële en/of professionele ondersteuning
- Gemeente
- Maatschappelijke instelling
- Fondsen
- Private partij

- Anders, namelijk:

15. Van wie/ welke partij heeft het initiatief betrokkenheid nodig om goed te kunnen functioneren?

- Betrokkenheid van de overheid
- Betrokkenheid van het bedrijfsleven
- Betrokkenheid van maatschappelijke instellingen
- Betrokkenheid van andere bewonersinitiatieven
- Betrokkenheid van vrijwilligers (uit de buurt)
- Anders, namelijk:

16. Wat zijn de benodigdheden van het bewonersinitiatief om te kunnen groeien?

- Autonomie
- Trainingen voor de leden/vrijwilligers
- Stimuleren van het initiatief door promotie
- Uitbreiding van het netwerk
- Financiële ondersteuning
- Anders, namelijk:

Uw functie/ rol binnen het bewonersinitiatief:

.....

E-mailadres en/of telefoonnummer bewonersinitiatief (voor de uitkomsten van het onderzoek en/of indien wij contact met u mogen opnemen wanneer er nog verdere vragen zijn):

.....

Ik wil wel / niet de uitkomsten van het onderzoek ontvangen (omcirkel uw voorkeur)

Op welke andere bewonersinitiatieven kunt/ wilt u ons attenderen voor het onderzoek:

.....

Heeft u nog op- of aanmerkingen over de enquête en/of het onderzoek?

Bijlage 2 - Uitslagen enquête

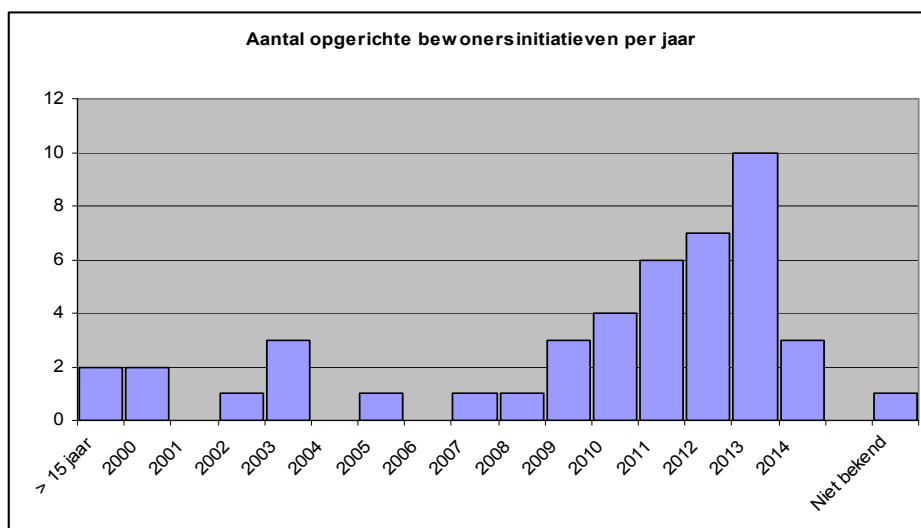
Enquête verstuurd op: 25-04-2014
 Gegevens verzameld op: 30-05-2014
 Aantal verzonden enquêtes: 82
 Aantal ingevulde enquêtes: 44 (53,7%)

1. Algemene gegevens van het bewonersinitiatief

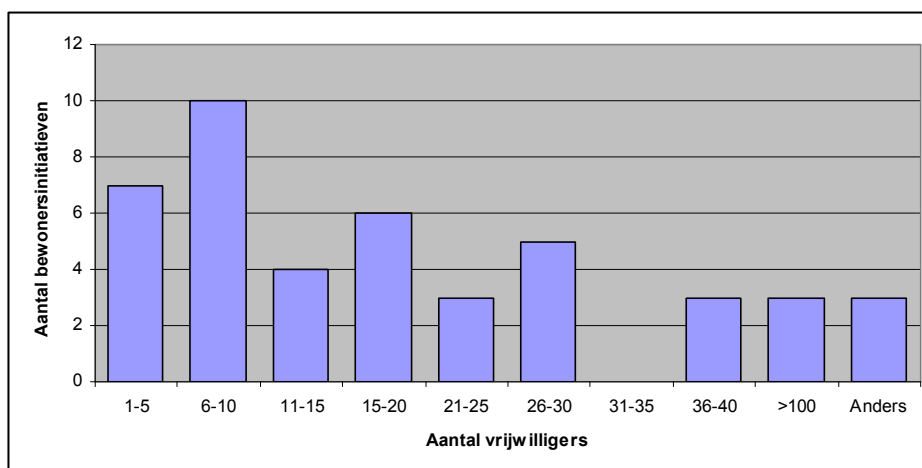
Functie respondent:

Voorzitter	20,5%	(9)
Coördinator	18,2%	(8)
Initiatiefnemer	11,4%	(5)
Secretaris	9,1%	(4)
Trekker	9,1%	(4)
Bestuurslid	6,8%	(3)
Penningmeester	4,5%	(2)
Lid kerngroep	4,5%	(2)
Anders *	15,9%	(7)

*Genoemd is: contactpersoon, coach, faciliteren, niet genoemd, webmaster, directeur, meedenker

Toelichting: het totaal is 45 want één initiatief bestaat uit twee kleinere initiatieven

Anders: aantal niet bekend of aantal vrijwilligers staat niet vast.

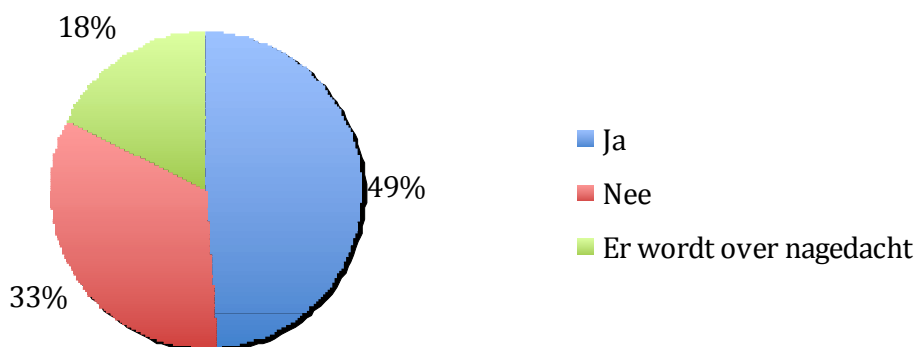
Wijk waar het bewonersinitiatief is gevestigd:

Heel Amersfoort	15.6%	(7)
Kruiskamp-Koppel	20%	(9)
Binnenstad	15.6%	(7)
Soesterkwartier	13.3%	(5)
Schothorst	8.9%	(4)
Randenbroek-Schuilenburg	6.7%	(3)
Nieuwland	4.4%	(2)
Bergkwartier-Bosgebied	4.4%	(2)
Vathorst	4.4%	(2)
Vermeer- Leusderkwartier	2.2%	(1)
Hoogland	2.2%	(1)
Industriekwartier	2.2%	(1)
Nog nergens	2.2%	(1)

Toelichting: één bewonersinitiatief heeft twee wijken ingevuld waardoor het totaal op 45 in plaats van 4 komt.

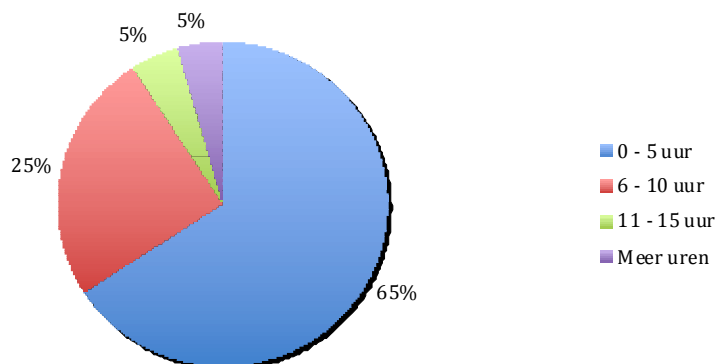
Figuur 1.

Is het bewonersinitiatief een rechtspersoon?

Figuur 2.

Gemiddeld aantal uur per week per vrijwilliger

Figuur 3.
Op welk terrein opereert het bewonersinitiatief?

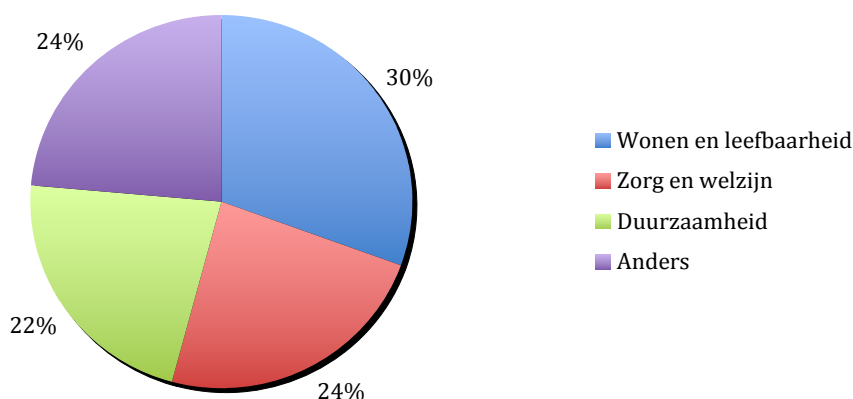

Fig. 3. Toelichting categorie Anders. Andere antwoorden die gegeven zijn: wijkconomie, sociale cohesie, wensen van bewoners, wijkconomie energie, behoud industrieel erfgoed, cultuur, kunst en cultuur, inrichting van straat, cultuur en educatie, behoud van de wijk, alternatieve economie, revitalisatie van een stuk land, zingeving, groene cohesie, combinatie van zorg & welzijn en duurzaamheid/ kosten besparen, contacten tussen bewoners onderling en tussen bedrijven onderling en bedrijven en bewoners, sociaal maatschappelijk, groenonderhoud in de wijk, sociaal contact, verbinden en versterken van bewonersinitiatieven, voedsel, tot stand brengen van nieuw stadspark en cultuur/ klassieke muziek.

Figuur 4.
Doelstellingen van het bewonersinitiatief

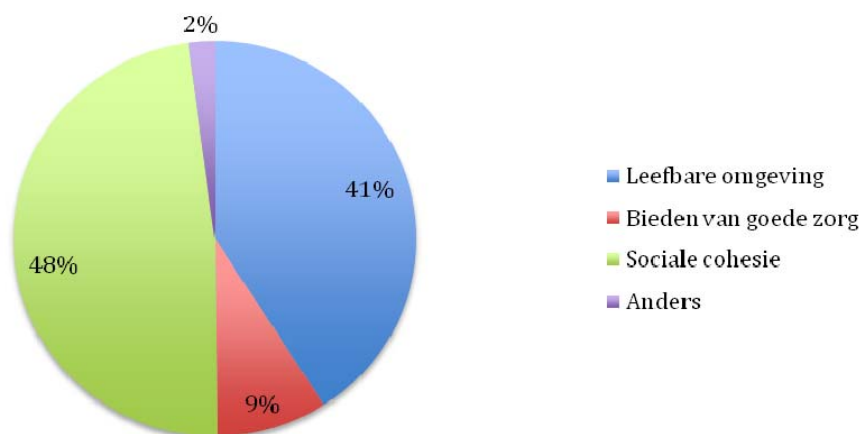
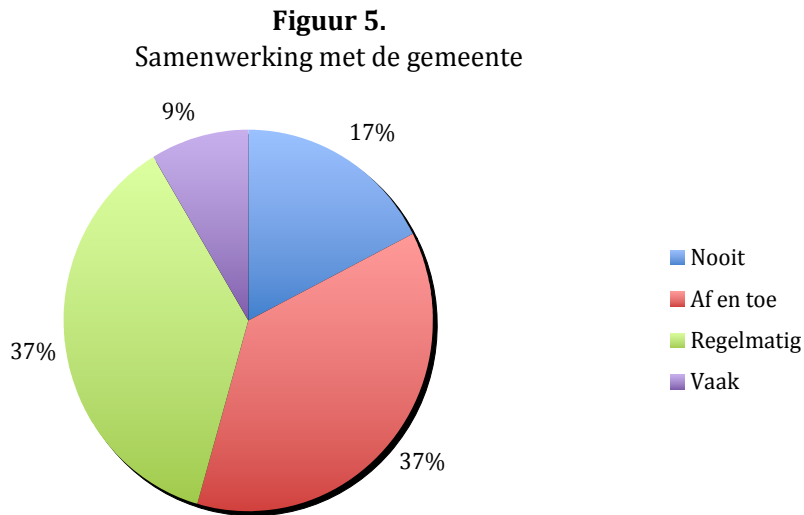
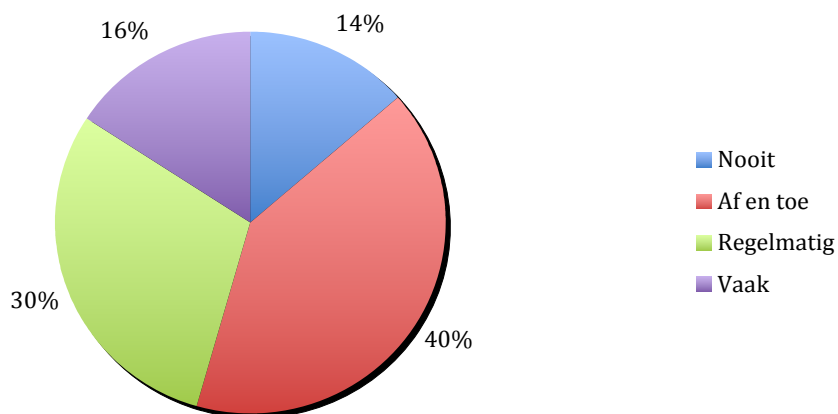

Fig. 4. Toelichting categorie Anders. Andere doelstellingen die benoemd zijn: stimuleren van levendigheid in de wijk op diverse werkvelden, behouden van industrieel erfgoed, leesbevordering tussen 15 en 25 jaar, culturele klimaat in de stad vergroten, geen honger, veiligheid en economie, nadenken over de levensomstandigheden en zelfbewustzijn van bewoners, behoud van de wijk, duurzaam bouwen, duurzaam omgaan met elkaar en de omgeving, revitalisatie van verouderd stuk land, ontmoeten en sociaal netwerk vinden, lotgenotencontact, ecologische tuinieren met aandacht voor ontmoeting en educatie, inactieven activeren, sociaal maatschappelijk omzetten naar economie, energie, korte termijn hulp (voornamelijk klusjes), kleine klussen voor mensen met een kleine beurs, verbinden en versterken van bewonersinitiatieven, natuurbeleving in de stad bevorderen, promotie van lokaal en regionaal voedsel, uitvoering beheers- en inrichtingsplan en cultuur overdracht.

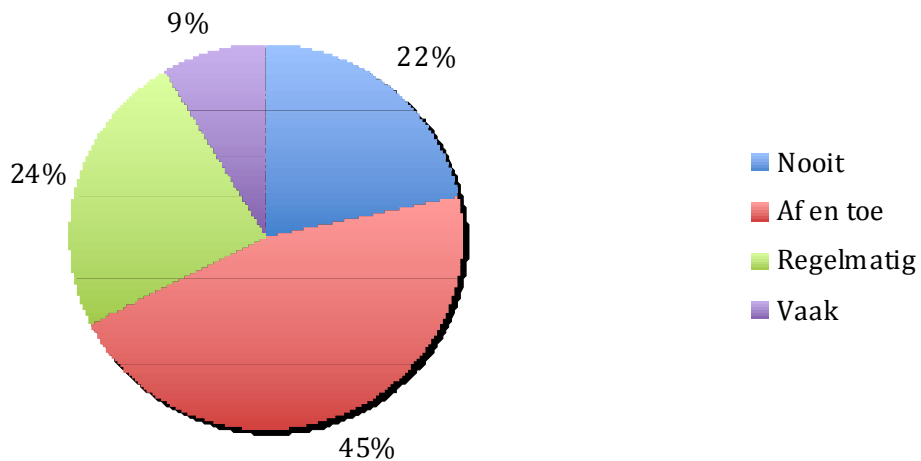
2. Samenwerking met andere partijen

Figuur 6.
Samenwerking met andere bewonersinitiatieven

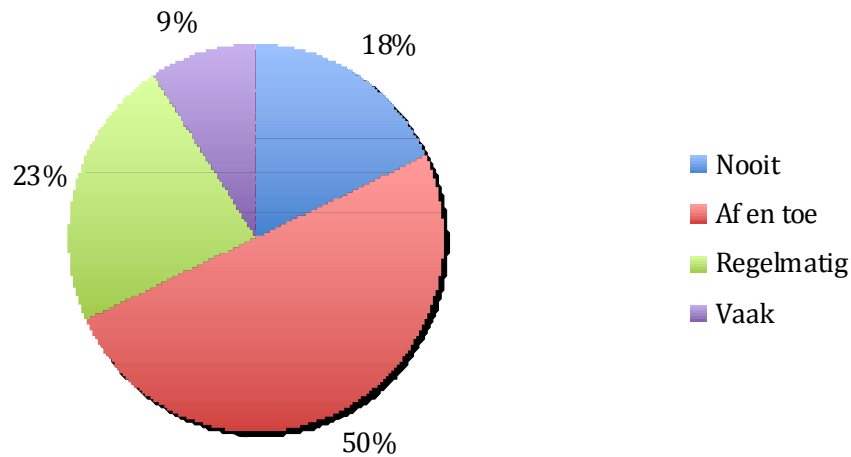

Figuur 7.
Samenwerking met het maatschappelijk middenveld
(onderwijsinstellingen en zorginstellingen ed.)

Figuur 8.

Het bewonersinitiatief werkt samen met de private sector

3. Behoeften van bewonersinitiatieven in Amersfoort

Figuur 9.

Van welke partijen krijgt het bewonersinitiatief ondersteuning?

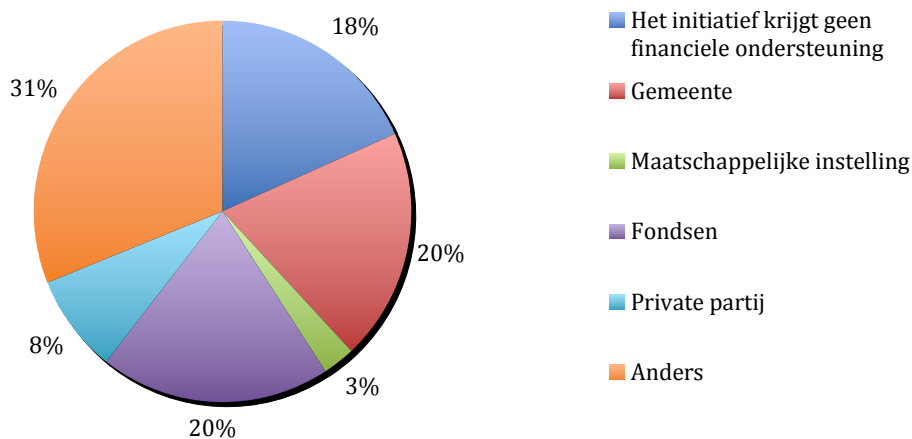

Fig. 9. Toelichting categorie Anders. Andere partijen die benoemd zijn: provinciale subsidie, buurtbudget, provincie Utrecht, afhankelijk van het te behalen doel, buurtbudgeten, donateurs, buurtbudget, huurders, kerken, eenmalig van de gemeente, sponsoring, donatie wijkbewoners, gezamenlijke kerken Amersfoort, Landelijke Pat.veren. Impuls, kerken, buurtbudget, IVN en Milieudefensie, facturen, fondsen, AWBZ gelden, bewoners, BZK, protestantse kerk, buurtbudgeten en geld is niet belangrijk.

Figuur 10.

Van welke partijen heeft het bewonersinitiatief betrokkenheid nodig?

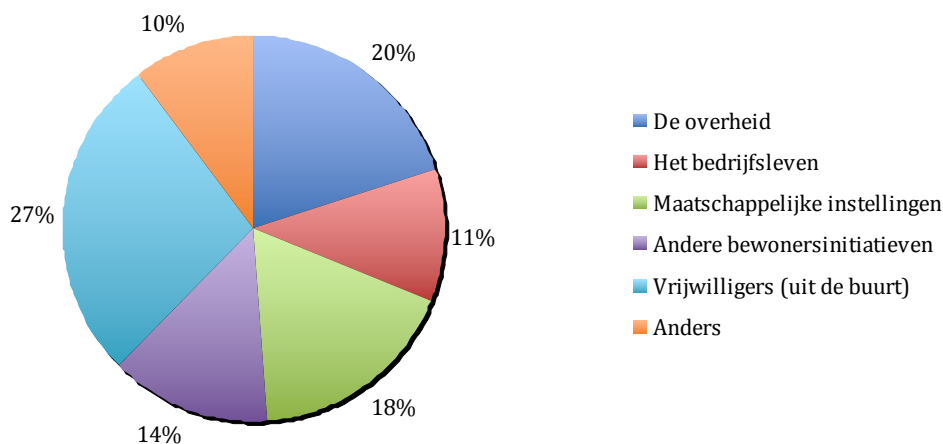

Fig. 10. Toelichting categorie Anders. Andere partijen die benoemd zijn: allen, bewoners, overheid, lokale woon- en zorgcentrum de Koperhorst, kerken, culturele instellingen, de provincie, landschap Erfgoed Utrecht, bewoners van de wijk en andere geïnteresseerden, potentiële bewoners, Impuls, de bewoners zelf en musici.

Figuur 11.

Wat heeft het bewonersinitiatief nodig om te groeien?

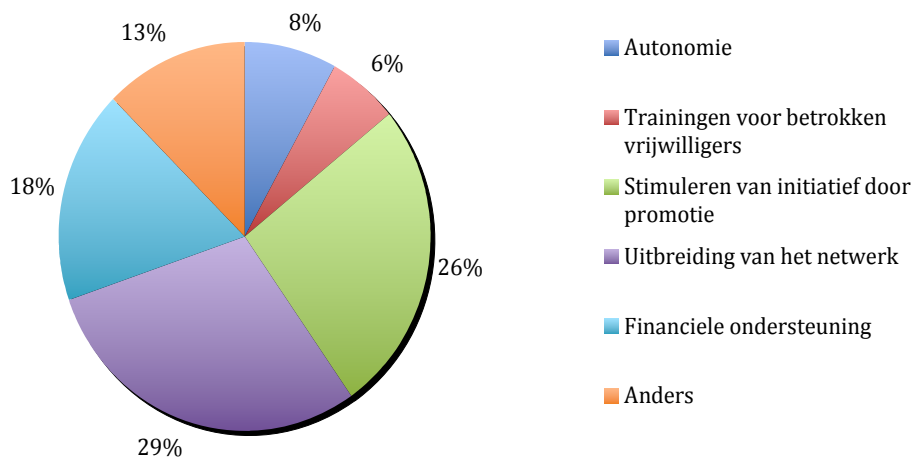

Fig. 11. Toelichting categorie Anders. Andere dingen die nodig zijn die benoemd zijn: verschuiving macht en middelen voor diensten en producten ontwikkeld door bewonersinitiatief, daadwerkelijk CPO-beleid van de gemeente, inkomsten uit de onderneming, dat we mogen blijven bestaan van gemeenten, financiële ondersteuning van derden, digitale vorm van vraag- en aanbod aanbieder en matching, coördinatie van vrijwilligers, erkenning van het probleem door College en Raad, contacten en de gesprekken, samenwerking met betrokkenen, groei om groei is geen doel, investeren in kennis binnen het collectief, gemeenschapszin, een betere structuur, kennisdeling, betrokkenheid bewoners uit de wijk, huisvesting, participatie stadsbreed, meer publiciteit, ondernemende vrijwilligers